

Den eersten [- tweeden] boeck van Architecturen Sebastiani Serlii : I. Tracterende van geometrye. II. Tracterende van perspectyven, dat is het insien duer tvercorten

<https://hdl.handle.net/1874/42882>

**Den eersten
boeck van Archi**

**tecturen Sebastiani Serlij /
tracterende van Geometrye.
Duergeledt wten Italiaen-
sche in nederlands / Duer
Peeter Coeke van Aelst
doen ter tijt Schildere
der K. Maesteyt.**

*met keyserlycke
preuilegie*

*Gedruet inde vermaerde Coopstadt
van Antwerpen, ende nu eerst wt
laten gaen duer Mayken verhulst
weduwe des seluen Peeters voers,
int laer M. V^c. LIII.*

*Men vindtse te coope Thantwerpen
op de lombarde vesse inde schiltpadde*

Den beminders der Architecturen

S.

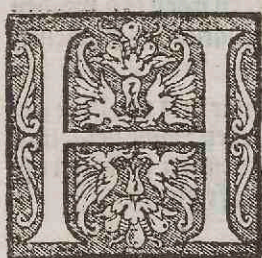
DA T onse auctuer Sebastiaen Serlius om zijn leeringe van Architecturen behaechelijck te makene, den vierden boeck vander gemeenen reglen eerst wt heeft laten gaen, ende daer nae den derdden boeck vander Antiquiteyt, vreesfende dat, hadde hy aende Geometrie ende Perspectiue eerst begoft, (midts dat die selue (al zijns cleyne) niet zoo genoechelijck en zijn om in te studerene als dandere) datter lutter iemant lust soude toe gehad hebben. Die selue oorsake beminde Lesere, heeft my dus lange gehouden eer ick dees twee boeken oock hebbe willen translateren ende wtgeuen, Ia was wel van sinne dieselue teenemaele te verlatene, en hadde die begeerte van sommigen gedaen daer ick meer om doen soude, midts dat ick sie dat hem den meestendeel van onsen werck lieden, alleene metter handelingen laten genoegen, ende lutter daer op achten, oft huer vercken met rechter Simmetrien gemaect zijn, dat welcke nochtans seer confuys es voer die verstandige te siene, in sulcken sonderlingen wercken, dewelcke aengaende der handelingen, byna den Italiaenschen souden mogen voergesedt worden. Waeromme dat mijn wvenschen wel zijn soude, gemerct dat ick noch desen aerbeyt ende cost aenueerdt hebbe te doene, tot vorderinge van onser natien, dat hem niemant die voer werckman soude willen gehouden zijn, en wilde laten verdrieten, desen aerbeyt in handen te nemene, ende dien reglen achteruolgende, make, dat hy ende zijn werck, moghen te vollen gepresen worden.

Den eersten boeck der Architecturen

van Sebastiaen Serlius / tracterende
van Geometrien.

¶ Dat eerste Capittelle.

De noottelijck dat die alder sekerste conste van Geometrien eenē iegelijcken Constenare ende Werckman is/mogen betuigen alle die ghene die eenen tijtlanck sonder de selue gestudeert ende gewrocht hebben: die selue dan naderhant tot eenigher kennissen vander voerseyder const gecomē zijnde/en sullen niet alleenlijck hemseluen verlachen/maer inder waerheyt moeten bekennē dat alle tgene dat Welcke van hemlieden te voren geordineert ende gemaect es/niet besiens Weert en Was. Mits dat dan die leeringe van Architecturē veel edele consten beuangelende es/zoe sal ten eersten van noode zijn dat die Architect/ten alderminsten (mach hijs niet meer hebben) zoe vele daer af Wete/dat hy die begheinselen van Geometrien verstaet/op dat hy in dat getal vande steenbederuers niet en zy/de Welcke den naem van eenē Architect voeren/ēn en souden nauwelijck Weten te andwoordene/Wat een punct/een linie/een pleine/ oft een corpus Ware/Ja noch veel min souden zij Weten te seggene/Wat correspondentie oft harmonie Ware: maer volgende duer haer goetduncken andere blinde voergangers/die sonder redene gewrocht hebben/zo maken zijt noch ergere: dat Welcke een oorlake is van vele onbesnedene Wercken/diemen in diuersche plaetsen siet.

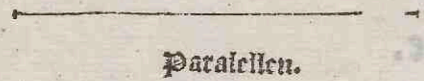
Waeromme dat die Geometrie den eersten graet es van allen goeden consten/vande Welcke dat ick den Architect zoe vele te kennen geuen Wille/dat hy met goeden redenen zijn Werck sal mogen verandwoorden: Aengaende den speculationen van Euclides/ende andere auctoren die van Geometrien gescreuen hebben/die sal ick voerby gaen/nemende alleenlijck sommige bloemkens wt haren hof/om daer mede duer den cortsten wech die my mogelijk zijn sal/te tracterene van diuersche duersnijdinge van linien/met sommigen demonstratien/ende meyne dock die selue zoe opentlijck in scrifte ende in figuren te stellene/datse een teghelijck sal connen begripen ende verstaen: aduerterende den lesere dat hy aende tweedde figure niet en gae/voer dat hy deerste wel verstaen heeft/ende althits zoe voortsgaende/sal hy tot zijnder meyninge mogen comen.

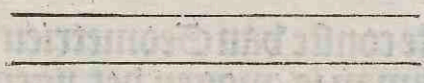
Punct.

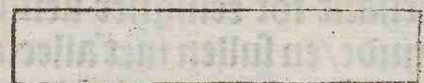
Linie.

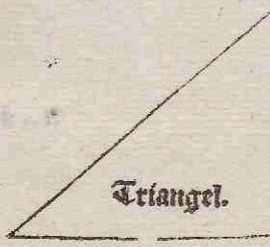
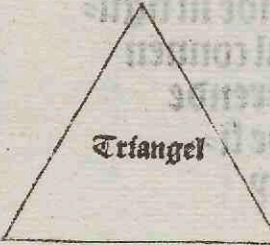
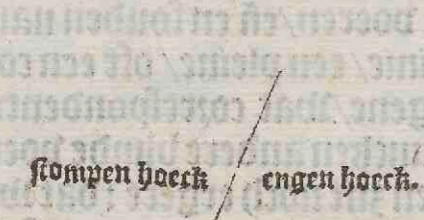
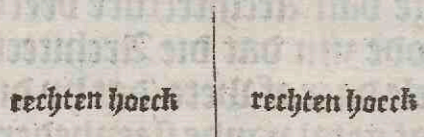
Parallellen.

Superficie.

Perpendicularaer linie.

D En eersten/zo moctmen weten/dat punct een spijken oft eenen steeck is/diemen niet gedeelen en can/want hy en heeft lingde noch breedde.

De linie/es een rechte veruolgende ymaginatie inder lingden/beghinnde aen eenen punct/ende sy eyndet doek met eenen punct/maer sy en heeft geen breedde.

Als twee linien euen wjt van malcanderen staen/zo worden die selue na dlatijn parallellen en doek equedistanten genoemt.

Als nu die twee equedistanten op elck eynde met een linie gesloten waren/zo soudet een superficie heeten: ende desgelijcs alle spatien hoedanich dat die met eenighe linien gesloten oft omvangen sijn/die heeten alle superficies ofe pleyen.

So wanneer dat op een dweerse rechte linie/een opstaende linie gesedt wordt in sijn loode oft winckelhaeck/zo noemtmen die selue een perpendicularaer linie/oft doek Catheta: en die hoeken op beyden syden/heetmen rechte hoeken en winklen.

Wanneer dat op een dweerse rechte linie/een ander linie gesedt wordt sonder loode/zo veel dan als sy ter eender syden helende es/zo veel sal dien hoec onder scerpere/en den anderen hoec so veel stomper oft botter sijn dan eenen rechten hoec: en den engen hoec wordt in dlatijn Acutus/ende den wijden hoec Obtusus genaemt.

Eenen hoec diemen Piramidal ende doek Acutus in Latijn noemt/die is/als twee euen lange rechte linien/bouen aen een punct verfaen/gelijc dees figure betoont.

Als dan een sulcken figure/met noch een euen lange linie onder af gesloten wordt/so noemtmen dat eenen triangel/dats eenen driehoec/en heeft dri scerpe hoeken/dats dat sy enger dan den winckelhaeck sijn.

Den triangel die gemaect wordt van twee euen lange linien/en gesloten met noch een langere linie dan dander twee sijn/alsulcken sal twee gelijche syden hebben.

Maer den triangel die van drie ongelijche linien gemaect wordt/die sal doek dri ongelijche hoeken hebben.

Als twee lange en twee corte linien winckelhaer aen een geuoecht sijn/zo heetet eenen quadzangel met gelijche syden oft hoeken: maer als alle viere linien van ongelijker lingden sijn/so ist een quadzangel van ongelijchen syden gelijc desen.

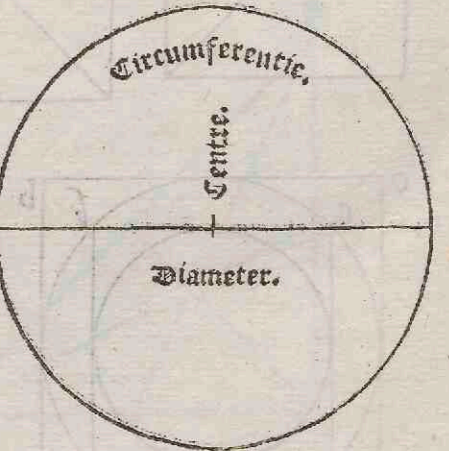
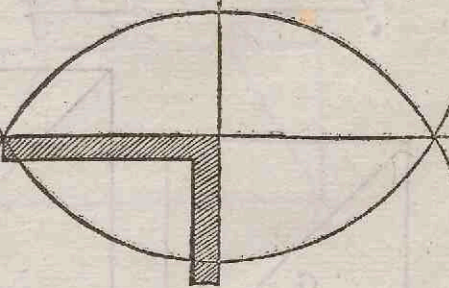
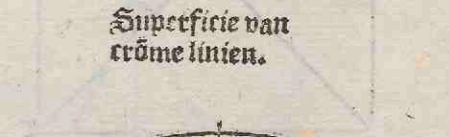
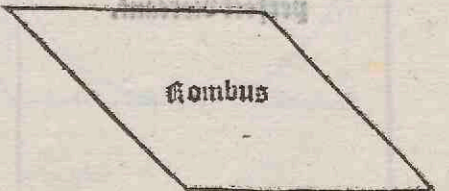
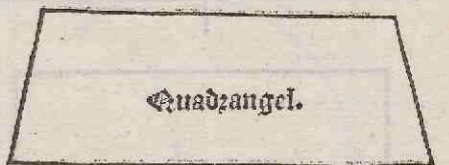
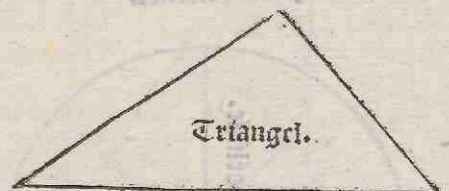
Beminde Vefere/hoe wel dat alle vierhoelige figuren mogen quadzanglen genoemt worden/nochtrons/mids dat het rechte vierant quadzatus heedt/zo sallick/tot veranderinge van dien/alle figuren die een tafele gelijchen (dats langer dan breed) quadzanglen noemen.

Weetmen viere euenlange linien winckelhaer aen een/zo heetet quadzact/en is een vierant: maer als men die twee hoeken scerp maect/mids dat dan dander twee hoeken zo veel botter oft stomper sijn moeten/zo wordt een rombus genaemt.

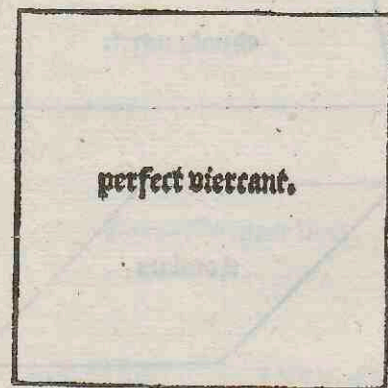
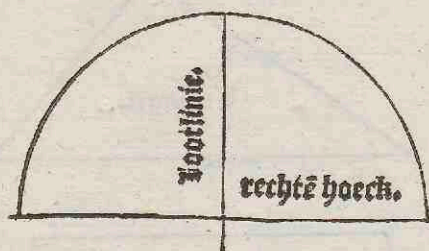
Hoe wel datmen alle dese voergetoonde figuren lichtelijc in een gerecht vierant verkeeren mach/zo mogen nochtrons den Architect noch ander figuren met dweerschen hoeken voertommen/van welcher gelijcken dat ick ten lesten die maniere doek toonen sal/om alsulcken in een oprecht vierant te bringene.

Als men met eenen passere eenen boge treect/en van op dien boge weder eenen anderen daer tegen treect/dat sal een superficie van crommen linien heeten met twee gelijche hoeken/ende treectmen dan vanden eenen hoec totten anderen een rechte linie/en desgelijc vanden eenen punct oft centre daer den passer gesaen heeft/totten anderen punct doek een rechte linie/zo vintmen daer duere den rechten winckelhaeck.

Maer treectmen met eenen passer een geheele ronde linie/dat sal eenen volmaecten cirkel en ronde superficie sijn: en den punct inden middelt/heetmen den centre: de buytenste linie/heetmen circumferentie: Ende treectmen een rechte linie duer den centre/die wordt diameter genaemt/om dat hy den cirkel in twee euengroote deelen seepde.

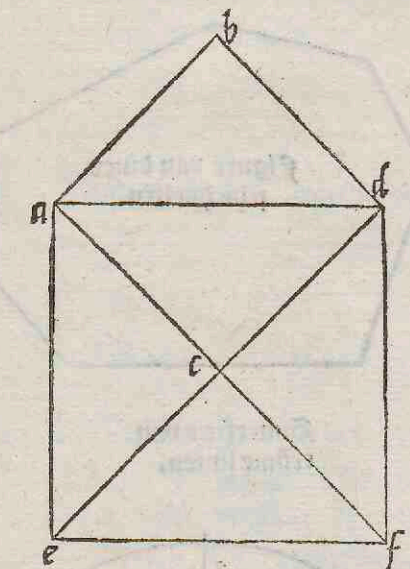

haluen circhel.

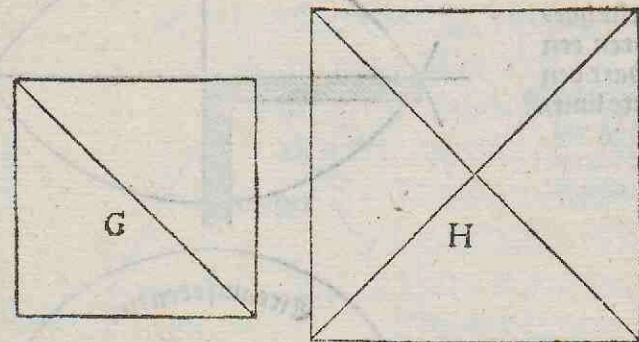

Als de halue circumferentie met den Diameter duer den cen-
tre afgesneden is/zo heetment eenen haluen circhel:ende
rechten een lootlinie op den centre/3oe maect die selue
linie twee rechte quartieren van eenen circhel/ en deyt oock den
Diameter in twee halue Diameters.

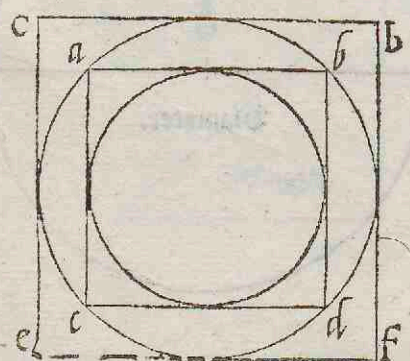
Wanneer datmē viere euenlange linnen winckelhaecs aen een
voecht/die selue maken een perfect viercant datmē quadratus
noemt: ende trecken dan vanden eenen hoec totten ande-
ren een rechte linie/die heetmen Diagonus/om datse viercant
ouerhoop in twee gelijcke deelen scheidt.

Die Architect sommige vandē nootdelijcken superficies
gesien heeft/3o moet hy noch voorder varen/ende leeren
die selue vergooten ende minderen/ ende oock in ande
formen verheeren/ maer nochtans datse eyen veel velts inhou-
dende sijn.

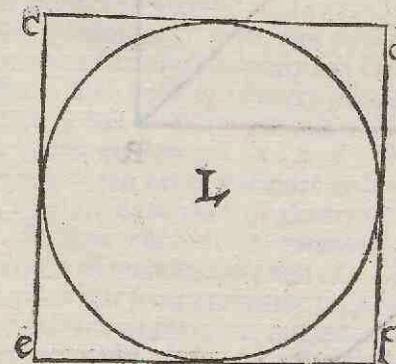
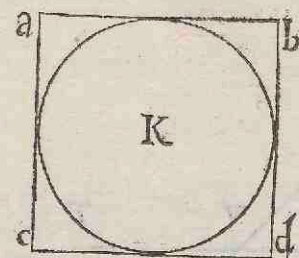

Ende ten eersten/ eest datmen wt de lingde vanden
Diagonus voo. F (midts het toevoegen vā noch
dijē eue lange linnen) een ander viercant maect/
dat selue viercant sal noch eens 3o groot sijn als deer-
ste/ende is te versiane/dat het viercant a. b. c. d. duer
den Diagonus in twee triangels gesceyden wort/ en
dat grooter viercant . a. d. f. e. houdt viere alsulcken
triangels/midts dat die twee voergetoonde viercantē
becommert in een hangen/3oe sijnse hier (tot meerder
verclaringe) noch eens elck verseyden geselt: en dat
quadrat . G. gelijk geseyt is/houdt twee triangels/
en dat quatrat . H. viere alsulcken triangels/also dat
de proeue daerof claer genoeg is.

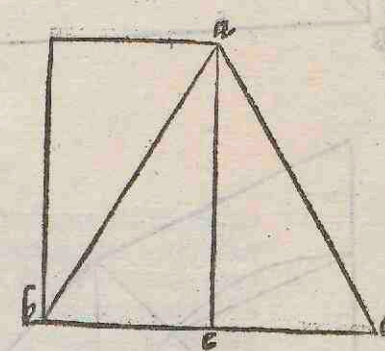
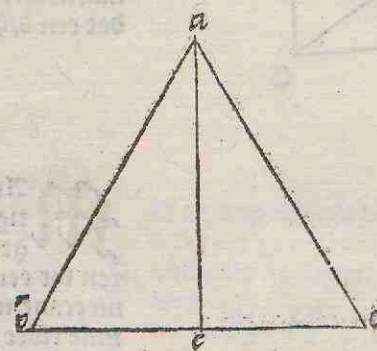

Mectmen binnen een viercant eenē circhel die de vier sijden
genake/ ende trecken buyten dat viercant noch eenen
circlē/die de vier hoeken a. b. c. d. genake/3o zal den buy-
tensten circlē noch 3o groot sijn dan den binnensten/want maect
men buyten omden grootsten circlē noch een viercant . c. d. e. f.
3o sullen die twee viercanten/den anderen voergetoonden vier-
canten gelijckformich sijn: die noodeloose proeue staet hier by
geteckent met K. L. tot meerder verclaringe.

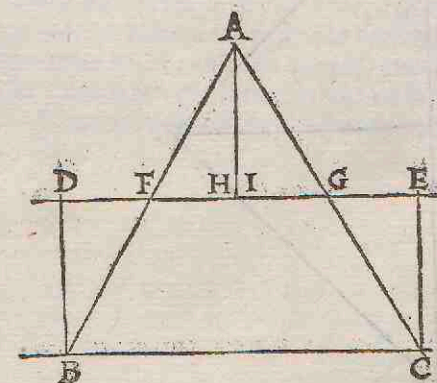
Item hier wte wort de profecture (dats
den wtspionck) der basen/vande Tus-
caensche colomne genomen/ Desgelijck
oock de breedde vanden fundamenten onder
hare muet/van Vitruvia bescreuen.

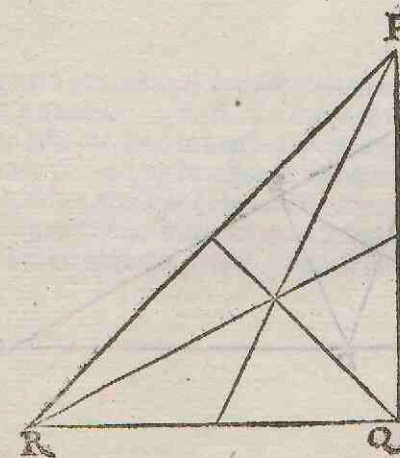
Die Architect moet noch voortvaren/
ende weten/hoe datmen eenen triangel
in eenē quadrangel veranderen/en oock
ten kessen in een recht quadract bzingen mach/
waer toe dat ick diuersche wegen setten wille/
en tu eersten/Reemt eenen triangel van ghe-
lijcken hoeken/ als a. b. c./ ende deelt die base
(dats den naem van alle benedenste linie) b. c.
in twee gelijcke deelen/ende sedt daer . e. / dan
treck vanden punct . a. tot . e. een linie/die selue
sal den triangel in twee gelijcke deelen scheid-
den Reemten dan dat deel . a. e. c. ende settet
tegm dander deel . a. e. b. /3oe heetmen eenen
quadrangel . a. d. b. e. van eenen triangel ghe-
maect.

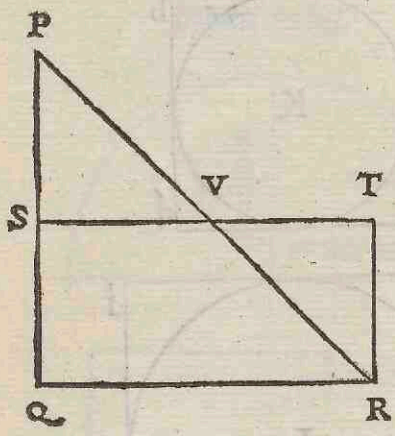

Noch machmen desen triangel in een
ander maniere verwandelen/deelende
de linnen A. B. ende A. C. elcke in twee
gelijcke deelen/ als F. ende G. Dan trecken
daer duer een linie D. E. 3o lanch als die base
B. C. daerna sluyt die twee equidistanten recht
wincklich/3o sal dien quadrangle B. C. D. E. 3o
vels inhouden als den triangel A. B. C. Ende
die proeue daer of is/ dat die twee triangels
B. D. F. /ende G. E. C. effen 3o vele inhouden/
als die twee and triangels A. F. H. en A. I. G.

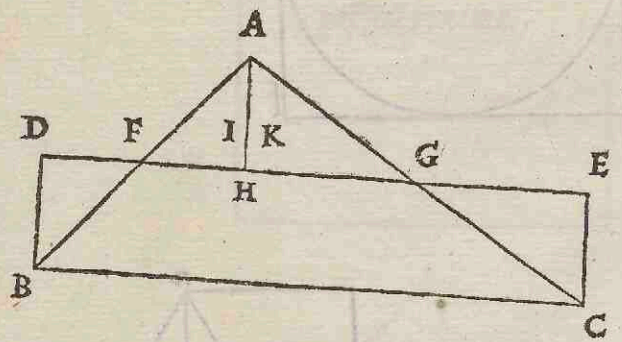

Enen triangel met eenen rechten hoec
machmen dymael in twee gelijcke stuc-
ken sniden/ deplende elcke side in twee por-
tien/gelijckmen inde figure P. Q. R. beuinde
can/duer die dij linnen die op elcke sijde twee
eengroote triangels maken.

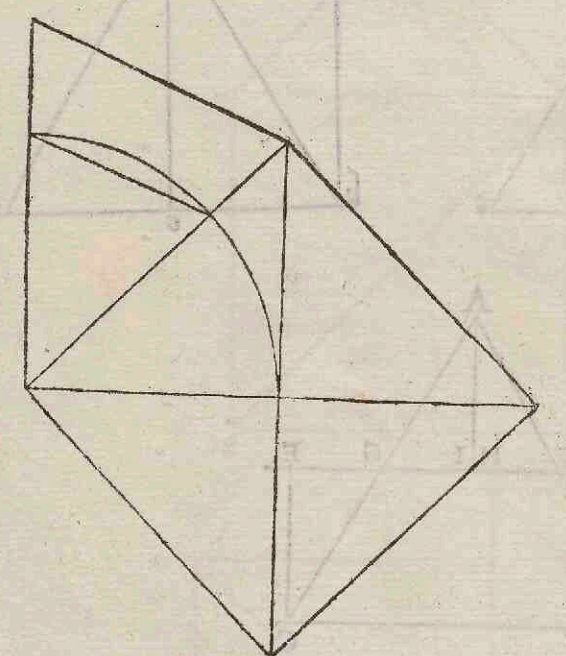

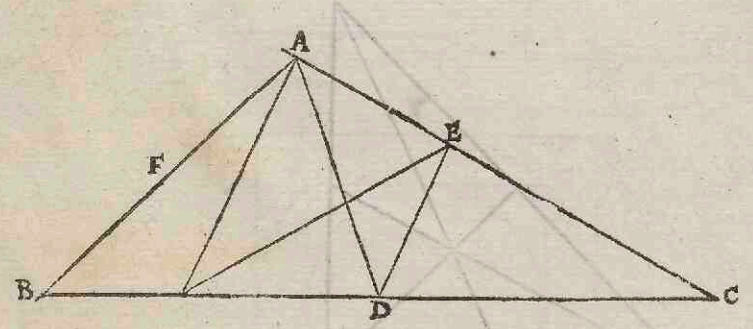
D En seluen triangel .P. Q. R. machmen aldus in enen quadzangel veranderen. Deelt de syde .P. Q. ende de syde .P. R. elcke in twee gelijke deelen/daernaec trece een linie .S. T. zo lanck als .Q. R. ende daernaec .T. R. recht wiacklich gesloten zynde/ zo houdt dien quadzangle zo veel spatie als den voetsyden triangele/ ter causen dat den afgesnednen triangel .P. S. V. van gelijcker grooten is/ metten toegescten triangel .V. T. R.

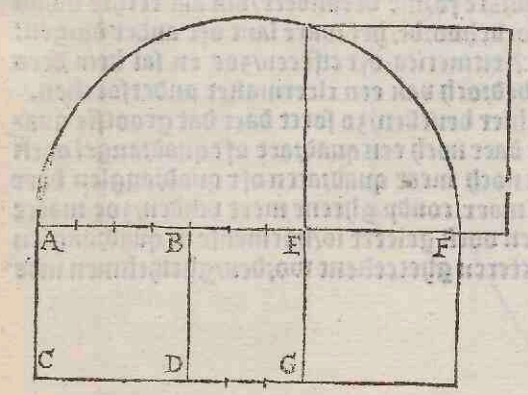
A Is oock eenen triangel van ongelijken syden/ zo nach men dien nochtans in enen quadzangle veranderen/ in manieren gelijck vozen by den rechten triangel gekert is. Want al en zyn die twee afghesnedene triangels/ ende die twee bygeuoechde niet euen groot : zo zyn doch die triangels .A. F. I. ende .B. D. F. euen groot. Ende ten anderen den triangel .A. G. K. ende .G. C. E. zyn oock elckanderen gelijck/ also dat die afghesnedene/ ende die toegeuoechde triangels niet groot zyn. By dese voergetoonde veranderingen machmen gemackelijck meten/ hoe vele voeten/ ellen/ oft roepen viercants/ dat een dzycantige superficies inhoudende es.

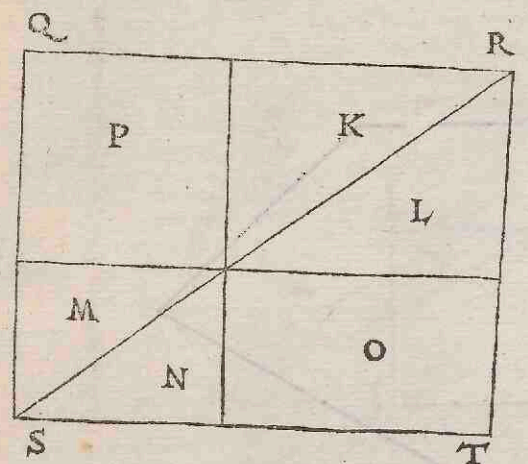
Mer oft het gemete dat een triangulare (dats dzycantige) superficies oft plepne/ moeste ouerdweers in twee gelijke deelen gescheyden worden/ zo soudemen moeten wt eene vanden syden diemen duersnyden wilt/ een recht viercant maken/ ghelijck vande syde .A. B./ ende trecken daer inne twee Diagonen van hoek tot hoek/ die sullen v inden middel vanden viercanten den centre .C. toonen. Als dan sde den passer met den euenen voet op den hoek .A. / ende grijpt metten anderen voet den centre .C./ ende drypt oft cirkelt daer dat dzycant dat ghy deelen wilt/ zo vindy de twee punten/ daer ghy v scheypende linie duertrecken sult. Die hieraf proeue be gheert/ neme elck stuck/ ende verandere dat in enen quadzangle/ ende daerna in een quadzaet (gelijck hier nae getoont sal worden) ende by salt oprecht vinden.

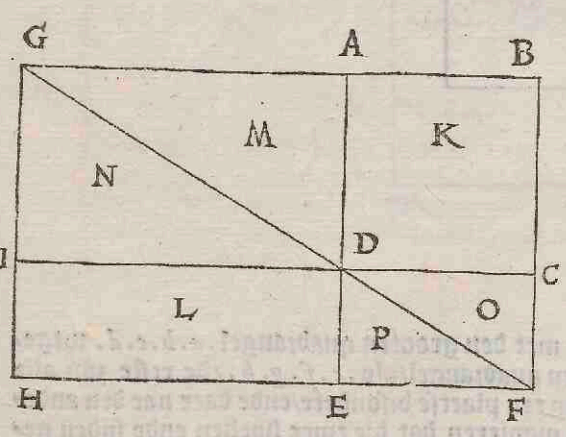
Anderen last mocht den Architect voertromen/ midts dat by sonderlinge moet weten een erue te scheypene/ in manieren datter niemant by vercozt en woerde. Nu ofter dan een dzycantige erue wate van ongelijken syden/ hebbende op eene vanden syden eenen bozreput/ maet niet inden middel/ en men moeste dien triangel oft dzycantige erue in twee gelijke deelen scheypden/ in sulcher manieren/ dat elck op zyn erue mochte dien put gebrycken: zo salmen aldus doen/ Ich neme enen triangel .A. B. C./ en den put is geteekent met .G./ Nu depit die linie .B. C. met een doncker linie in twee gelijke deelen als .D. Ende treckende dan een linie van .D. tot .A./ zo es den triangel in twee gelijke deelen gescheyden/ maer beyde en mogen sy noch aenden put niet comen: nu treet dan noch een doncker linie vanden bozreput .G./ tot .A. Ende wten punct .D. suldy een equedistantie tegen .G. A. setten/ geteekent met .E. Ende treckende dan vanden put .G. die swertte linie tot den punct .E. die selue sal v dat stuck eruen in twee euen vele inhoudende deelen scheypden/ ende elck sal den bozreput teynden van zijnder eruen hebben/ want dat deel .A. B. G. E. inhoudt es sene zo vele voeten oft roepen als dat deel geteekent .G. E. C.

Ich hebbe hier vozen ghetoot hoe datmen een viercante superficies noch eens zo groot maken soude/ nu mochtet geuallen datmen maer anderhalfmael oft oock meer oft min soude willen vergroeten/ zo es dan den Architect dit oock van noode daer by te wetene: En dit te toonene zo nemick voozmy een recht viercant .A. B. C. D./ ende dat willich noch dzy quaert grooter hebben/ die selue dzy quaert zettich dan daer besyden ane/ also dat sy met den quadzate tsamen enen quadzangel .A. E. C. G. maken: om dan dien quadzangle in een recht quadzaet te bringene/ zo verlingt die linie .A. E. noch van enen quadzate/ oft vande syde des quadzangels .E. G. ende zedt daer .F./ nu maect op die linie .A. F. enen haluen circle/ en treet die linie van .G. E. opwaerts tot tegen den haluen circle/ die selue opssaende linie sal v teghen den eikel die een syde vanden begheerden quadzate toonen: dat welke quadzaet dan gefozmeert zynde/ sal effen zo veel inhouden als den ghemaeckter quadzangle/ ende aldus machmen alle quadzangulare (dats langwerpige viercanten) in een euenveel houdende quadzaet veranderen.

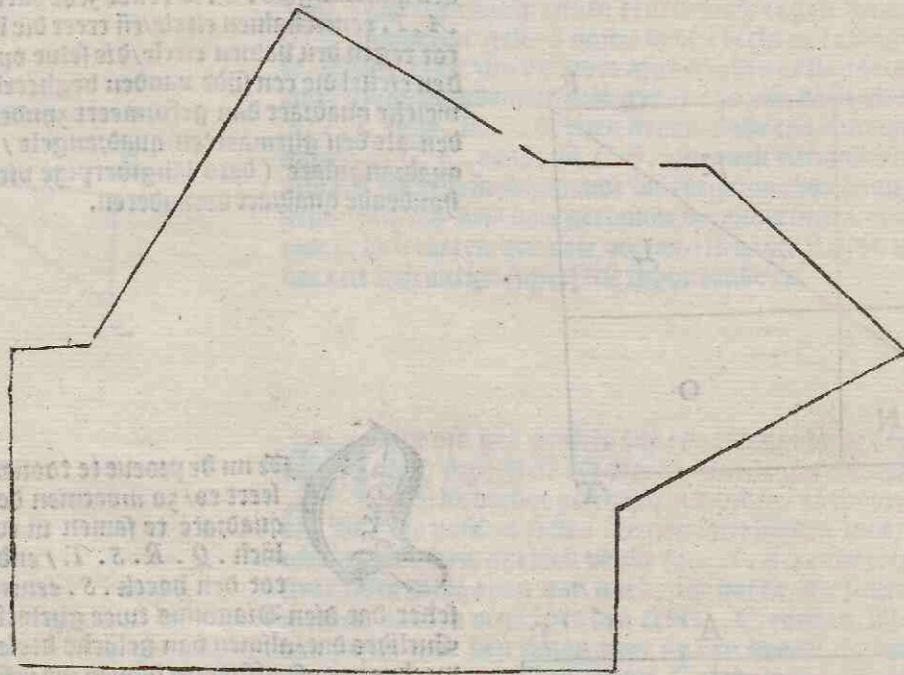

D nu de proeue te toonen van tegene dat vozen geleert es/ zo moetmen den quadzangle/ met synen quadzate te samen in viercanten beslypen/ ghelijck .Q. R. S. T./ ende treet vanden hoek .R. tot den hoek .S. enen Diagonus/ zo esst dan seker dat dien Diagonus twee ghelijcke deelen maect: Nu seyt Euclides dat/ als men van gelijcke deelen eenige ghelijcke deelen wechneemt oft affnyet/ zo bliuen die restende deelen oock gelijck: treetmen dan den triangel .K. ende .L. daer af/ ende den triangel .M. N. die welke elckanderen ghelijck zyn/ zo es die rechte viercante superficies .P. oock van gelijcken inhoudene/ met der langer superficies .O.

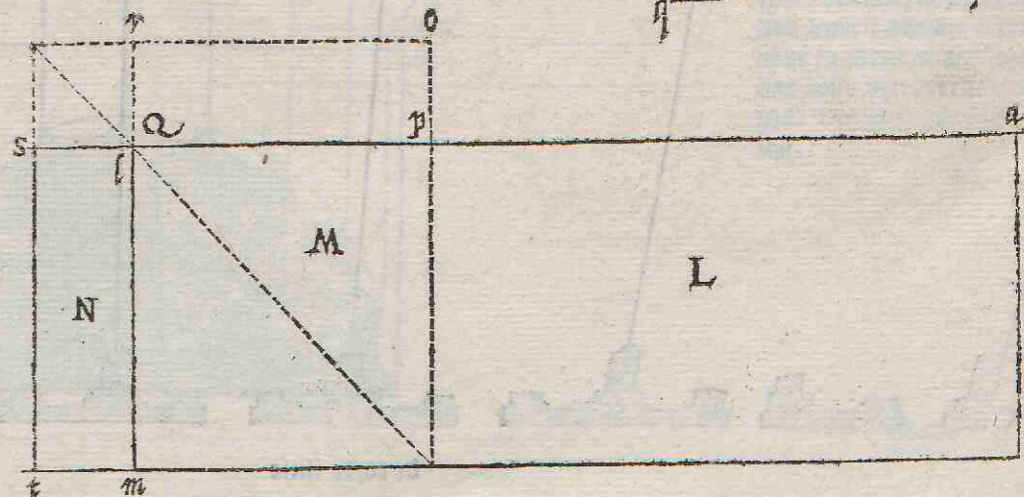
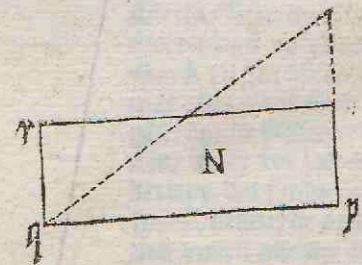
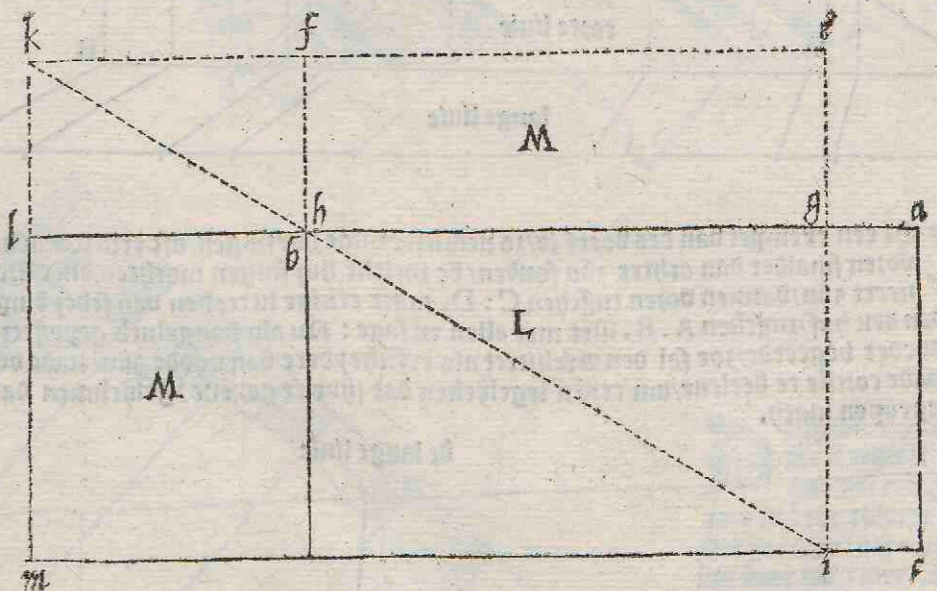
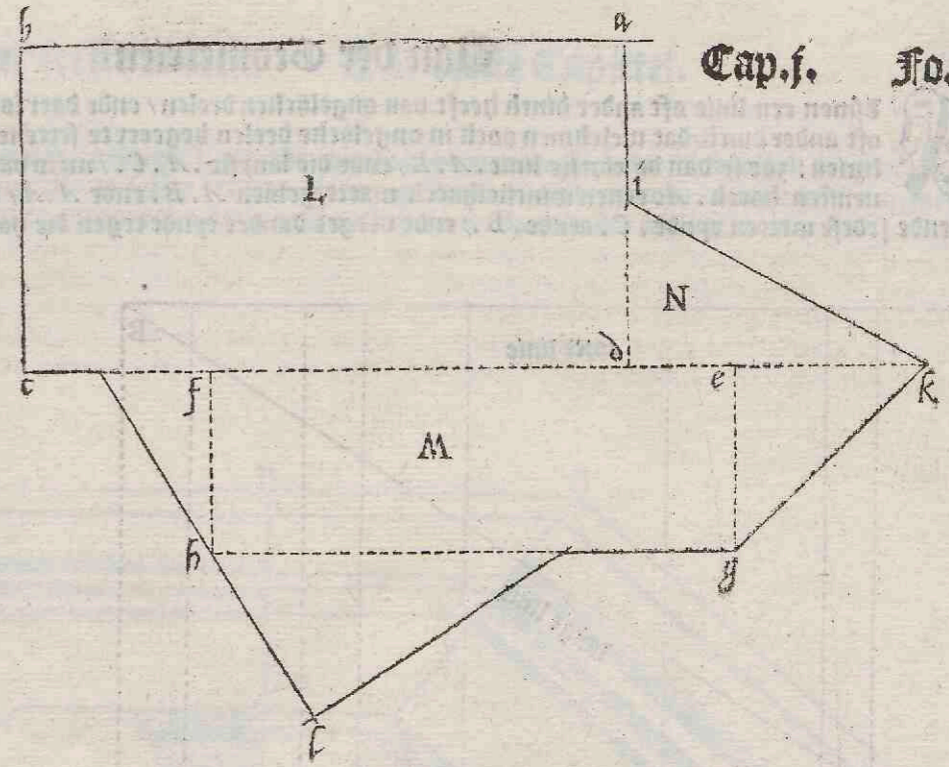

Wedronime moechdy een quadzaet lichtelijck in enen quadzangel veranderen/ zo lanck oft smal als ghy dien behoouen sult/ doende aldus: Neemt v quadzaet .A. B. C. D. ende verlingt v linie .A. B. ende de linie .B. C. / dat gedaen zynde/ zo sedt die lingde vanden quadzangel die ghy begeert op de linie .A. G. / ende treet dan wten punct .G. voozby den hoek des quadzaets .D./ tot tegen die linie .C. F. / daer vindy die coztse linie vanden quadzangle. Also moechdy ter contrarien/ duer die smale syde vanden quadzangle die langste oock vinden/ gelijckmen duer die voergetoonde figure oock proberen mach/ want als men die triangulen .M. N. ende .O. P. die elckanderen gelijck zyn wechneemt/ zo bliuen die twee deelen .K. L. oock elckanderen gelijck.

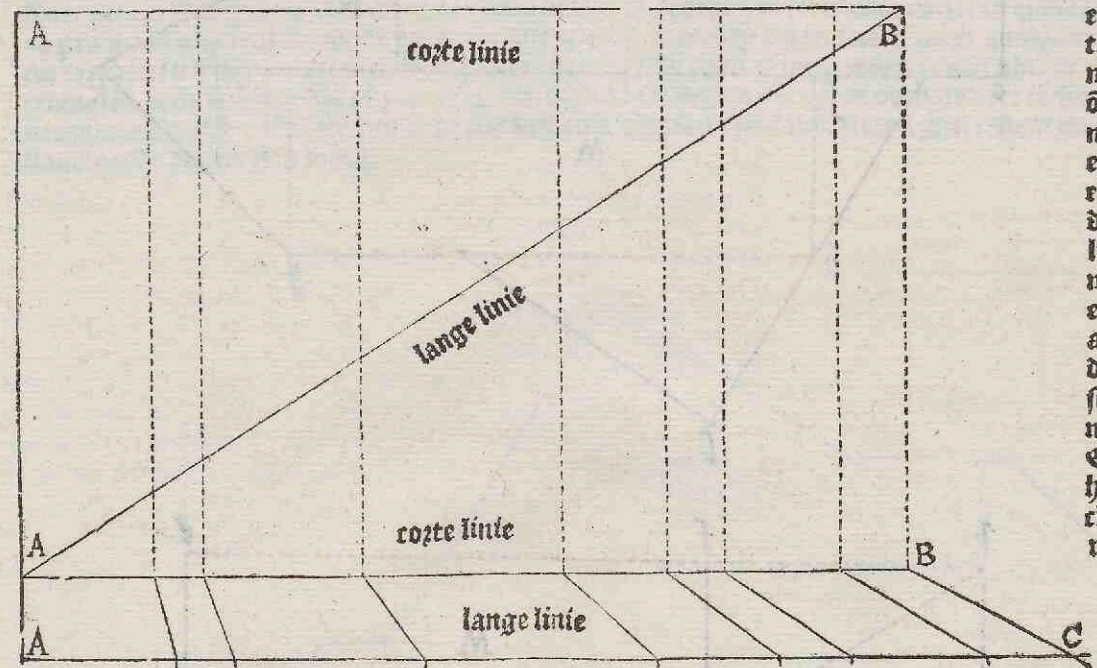
En Architect mochte by gevalle een forme van diuerfen ongelicken syden voer de handt cōmen/ en dat hysse soude moete in een quadzangulare/ oft oock in een quadzate forme veranderē/ om dat rechte inhouden te wetene/ ende bisonder alst meer dan eenen persoon toebehoode/ het ware lant oft ander dingē: want al en conste die Architect oft oock landmetere geene Arithmetica/ oft ciferen/ zo en sal hem dees regle niet faelgeren/ oft oock niemanden anders/ die soude willen het bedorch van een cleermaker ondersoecken. Dus zeggich dan/ hoedanige forme dathet wesen mach/ ich neme dese hier beneden/ zo soect daer dat grootste quadzate oft quadzangel wt te metene dat vnmogelich is/ daerna zo soect daer noch een quadzate oft quadzangel oock zo groot als ghy moecht wt de reste te makene/ ende moechdy daerna noch meer quadzaten oft quadzanglen daer wt trecken (ich meyne alle met rechte hoeken) die sildy oock nemen/ maer condy gheene meet vinden/ zo maect trianglen oock so groot als ghy moecht/ van welke trianglen dat vozen oock geleert is/ hoemense in quadzanglen veranderen mach/ ende laet dan dees stucken elck bisondere met caracieren gheteeckent worden/ ghelyckmen inde nauolgende figure sien mach.

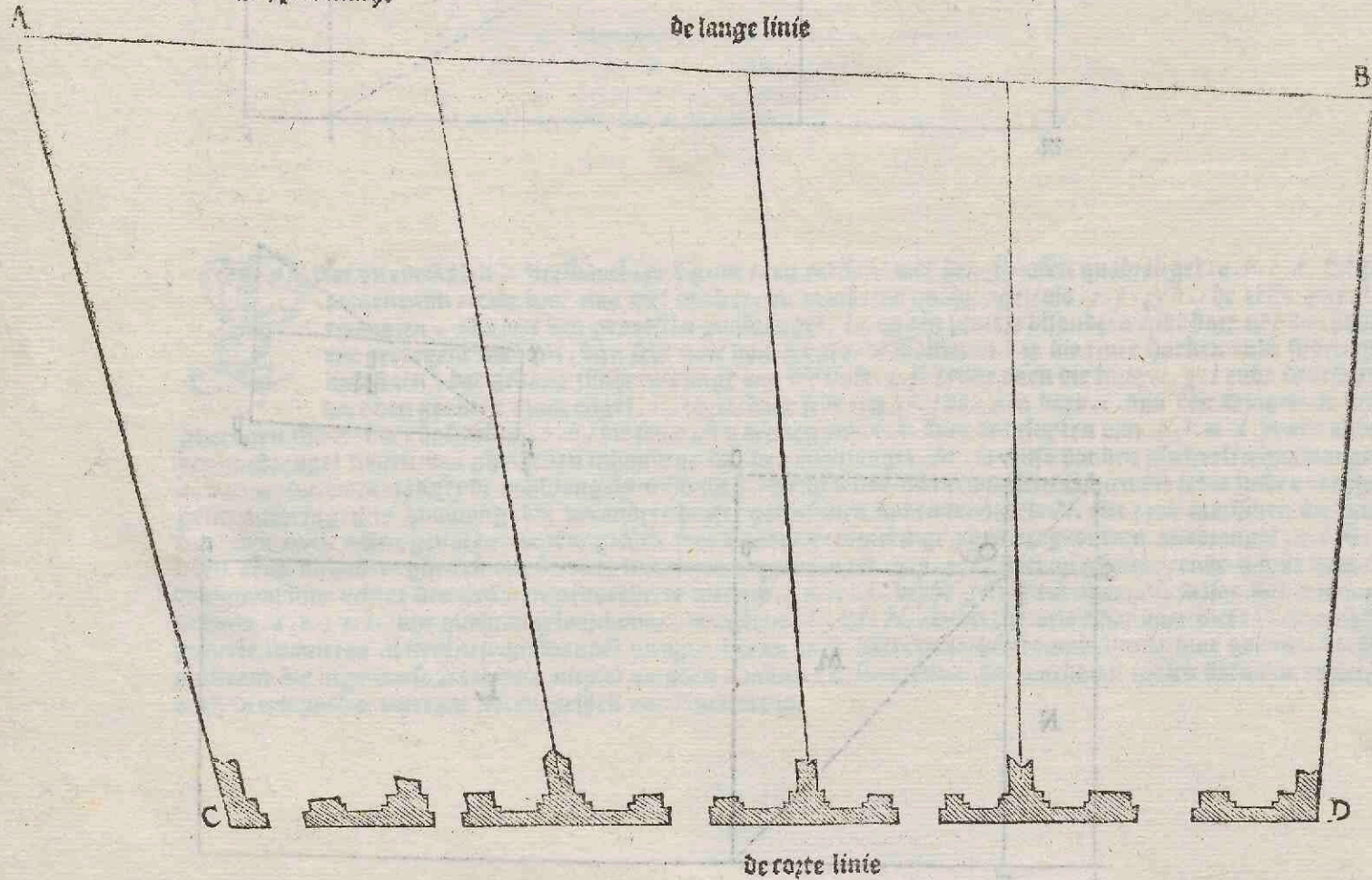
Det by exemplen v veelhoekige figure / ten eersten/ met den grooten quadzangel .a. b. c. d. wtgeceekent zyn / ende daer nae met noch eenen minderen quadzangel/ als .e. f. g. h. / de reste zyn alle trianglen . Nu sedt den grootsten quadzangel .L. op een plaetse bisondere/ ende daer nae den anderen geteeckent met .M. dien sedt daer bouen oppe/ in manieren dat die twee hoeken ende syden gelick staen : dat gedaen zynde/ verlingt dan die linie .e. f. / ende oock die linie .e. g. / ende daerse andere den grooten quadzangel .L. raect/ daer sedt een .i. / van aen dees .i. dan een Diagonale linie ghetogen zynde/ duer de hoeken .b. h. / die selue sal v aenden punct .k. duer dat sluyten van .b. l. m. d. eenen anderen quadzangel wiffen/ van ghelicken inhoudene dat den quadzangel .M. is / also dat den gheheelen quadzangel .a. c. l. m. die twee voorszeyde quadzangels inhoudt . Aengaende den trianglen/ als men die selue nade voer ghegeuene leeringen in quadzanglen verandert heeft/ gelickmen byden trianglen .N. siet / zo machmen die quadzanglen oock inden grooten voezgen/ gelick (tot minder becōmeringe) den ver grootten quadzangel .a. l. m. c. noch eens bisondere gheselt woꝝdt/ met den cleynen quadzangel .o. p. q. r. daerop ghesedt/ ende woꝝdt duer de Diagonale linie achter den grooten geuoecht/ te wetene .l. m. e. s. beyde geteeckent met .N. Alsoe dat den quadzangel .a. c. l. m. c. d. zyn quadzangels inhoudt/ te wetene .L. M. N. / ende zo vele alst daer meer is / moechdy by deser manieren al in eenen quadzangel bringen/ het en ware datter eenige crome linnen iune quamen/ die sal nochtans die ingenioese Architect bicans moghen quadzen: desen quadzangel machmen indien datmens behaefte oock in een perfect viercant setten/ gelick vozen geleert is.

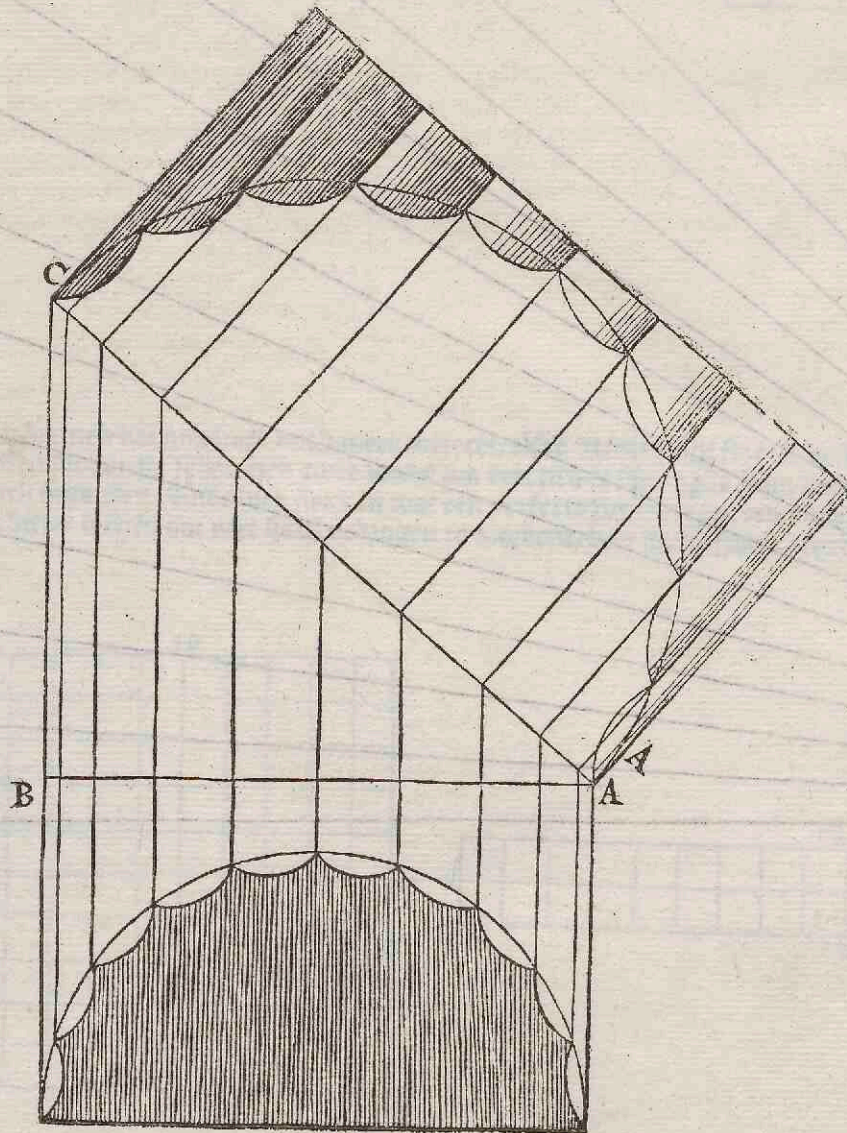
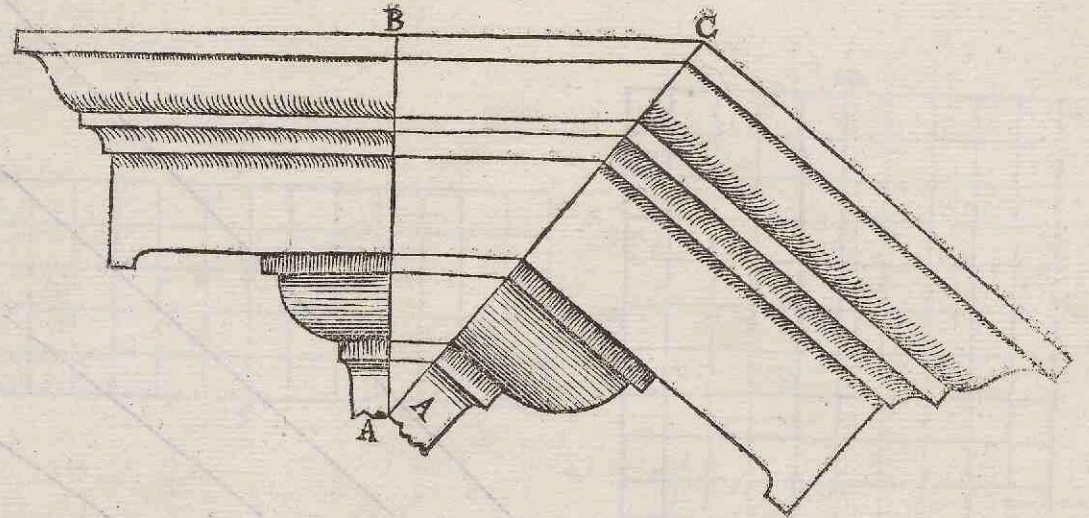
Almen een linie oft ander dinc heeft van ongelijcken deelen / ende daer is noch een ander langer linie oft ander dinc, dat welckmen oock in ongelijcke deelen begeert te settene, naer aduenant vand' cozte linien: soe sy dan de cozte linie .A. B. / ende die langste .A. C. / nu is van noode dat ghy vanden bouensien hoek .A. eenen winckelhaeck maect/gelijck .A. B. ende .A. A. / daer nae neemt uwe langer linie/ende sedtse metten eynde .C. aende .B. / ende voeret dandert eynde tegen die hangende linie .A. A. : nu laet wt elcken puncte vand' bouensier linien .A. B. een hangende loot rech te linie vallen op de linie .A. C. alzoedatse omers equidistant zyn metter linien .A. A. en daer die selue linien elcanderen duersniden/ daer es die rechte deelinghe geproportioneeret nade cleyne. Dees regle en sal de Architect niet alleene dienen tot vele dingen/gelijckich d'eer sommige betoonen sal/ maer sal oock menigen Constenare dienen/om huere werken van het cleyne int groote te u wandelen.

Tet een exempel van des voerf is/so teinick eenige huyfingen/oft eruen/van d'uerscher widdien/die welke vozen smalder dan achter zyn souden/ de welke huyfingen mochten duer bzandt oft oerloghe soe gheruy neert zyn/datmen vozen tusschen C. D. maer eenige lictrecken van scheidningen en sage/en datmen achter teynden den hof/tusschen A. B. niet met allen en sage: Nu als dongeluck gepasseert ware/ende dat tegelijck zyn erue weder begeerde/soe sal den Architect als erfcheydere van noode zyn/ nade voergetoonde regle/ de langste linie nade cozte te deelen/om tenen tegelijcken dat syue te geuene / gelijckmen dat by deser nauolgender figuren begripen mach.

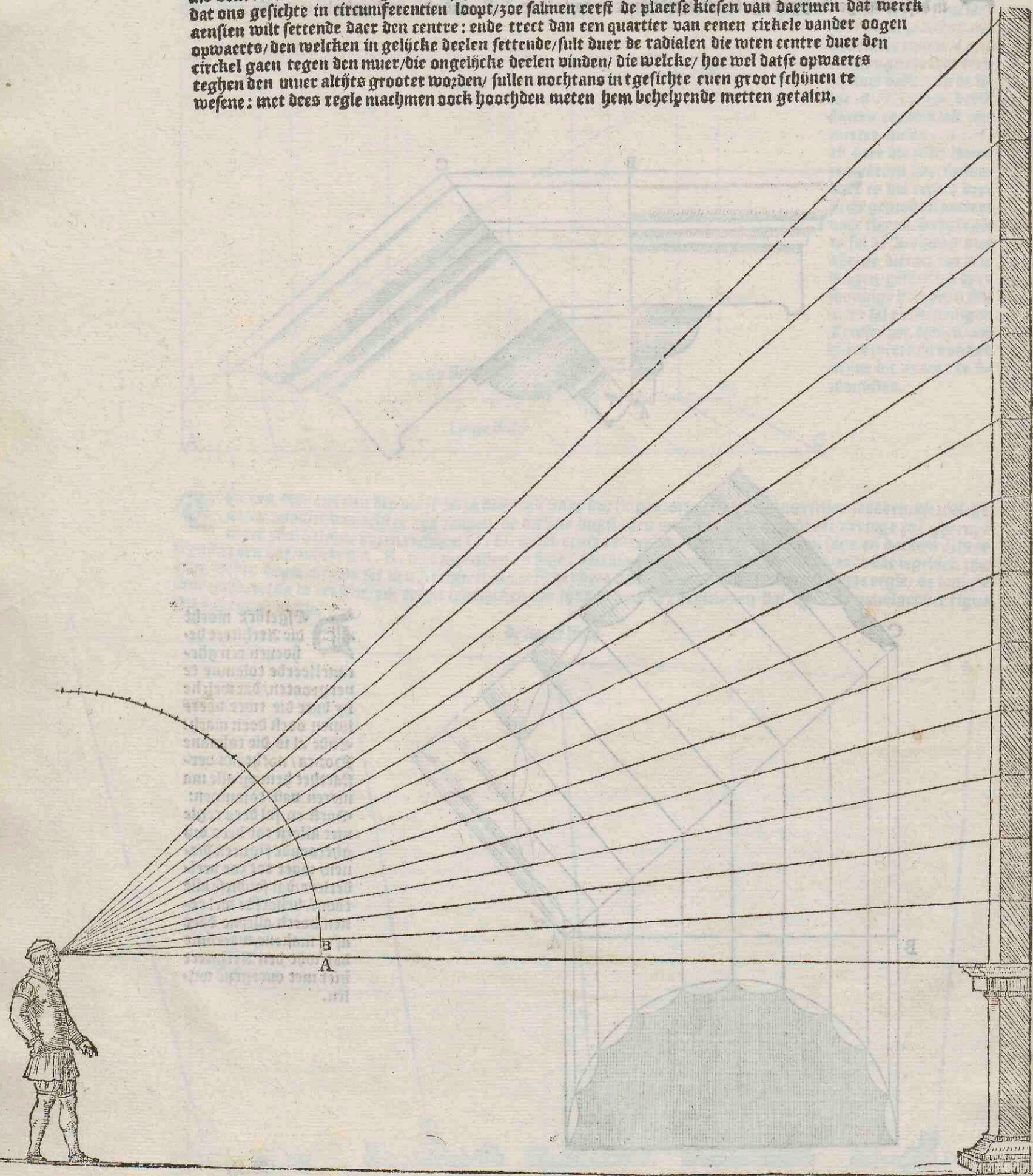

Die Architect mochte een welgeproportioneerde cornice hebben/ ende soude die selue willen vergroeten/ behoudende die selue proportie/so sal hy dat duer die voorgeleerde maniere/commen te wege bringen: ghelijck in dese nauolgende figure getoont wordt/duer de cozte linie .A. B. ende die verlingde linie .A. C.

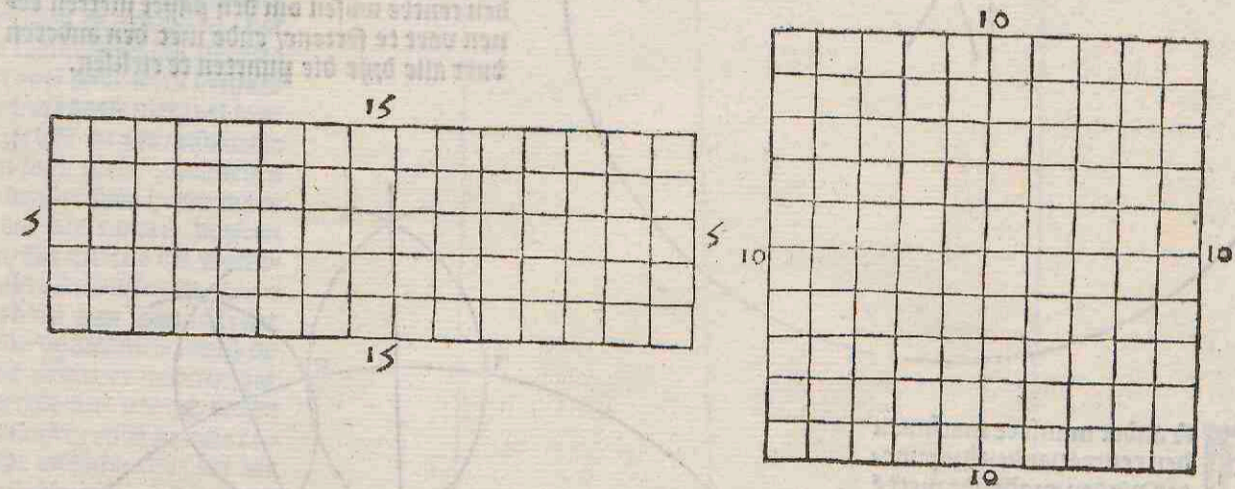

Degelijck mocht die Architect behouen een ghecanelleerde colomme te vergroeten/ dat welke hy duer die twee voerf linien oock doen mach: Ende al is die colomme Dorica/ nochtans verstaet hem op alle manieren van colommen: Doch en sal des regle niet alleen tot des d'ij ghetoonde figuren dienen/ maer tot soe veelberlepe/dat soudise alle toone/bchoefde wel eenen boeck alleene daer af te makene/waerome dat wijt den Architect hier met ouergene willen.

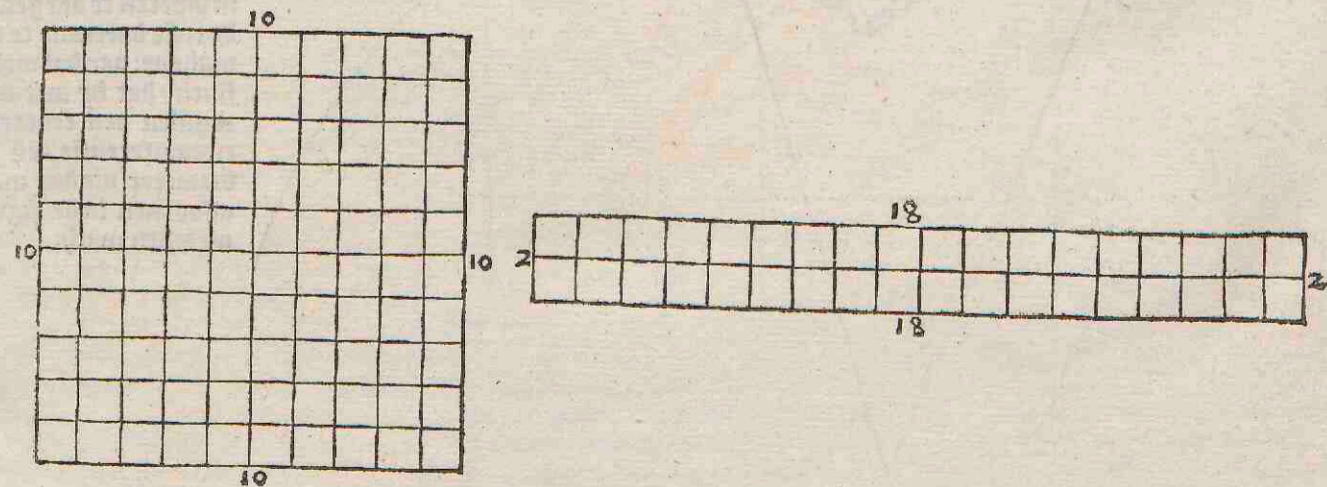
De eenich materiael dinck voozder van onsen gesichte gaet/hoe dathet niet schijnt te verminderen/duer de lucht die ons gesichte consumeert: daerome als men eenige dingen soude willen doen bouen dander inder hoochden maken/tegen eenige facte oft muer/ende dat die selue dingen zoe wel bouen/ende inden midden/ als beneden/al van eender grootten schijnen soudent/zo waert van noode dees maniere te volgene/te wetene/om dat ons gesichte in circumferentien loopt/zo salmen eerst de plaetse kieser van daermen dat werck aensien wilt settende daer den centre: ende treet dan een quartier van eenen cirkele vander ooggen opwaerts/den welken in gelijcke deelen settende/sult duer de radialen die toten centre duer den circkel gaen tegen den muet/die ongelijcke deelen vinden/ die welke/ hoe wel datse opwaerts teghen den muet alstis grooter worden/ sullen nochtans in tgesichte euen groot schijnen te wese: met dees regle machmen oock hoochden meten hem behelpende metten getalen.

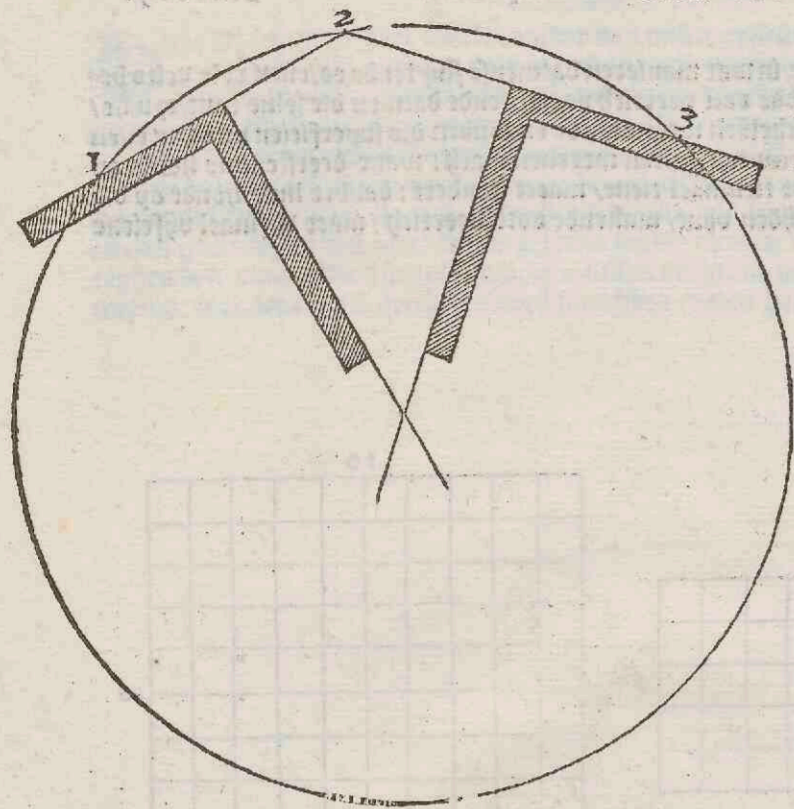

Alle iser die meynen dat een voertgegeuen linie/in wat manieren dat men se sluytende es/enen vele velt besgriyp/ dats te wetene/ oft men een coorde hadde van veertich voeten/ende datmen die selue ront/ey wils/ d'vraut/viercant/vijfscant/3 c. leydde en d'uerschelijck wtrecte/ zoe en souden die superficies niet van euen gelijcken inhondene zyn / dat welckmen aen dees viercante figuren merken mach: want deerste linie hondt op elke sijde tiene/dat maect veertich/ende dat velt hondt tienmael tiene/ maect hondert: dander linie hondt op die twee lanxste syden vijftiene/ ende opde twee cortste syden vyue/makende oock veertich / maer vijfmaci vijftiene en maken maer vijfentseuentich.

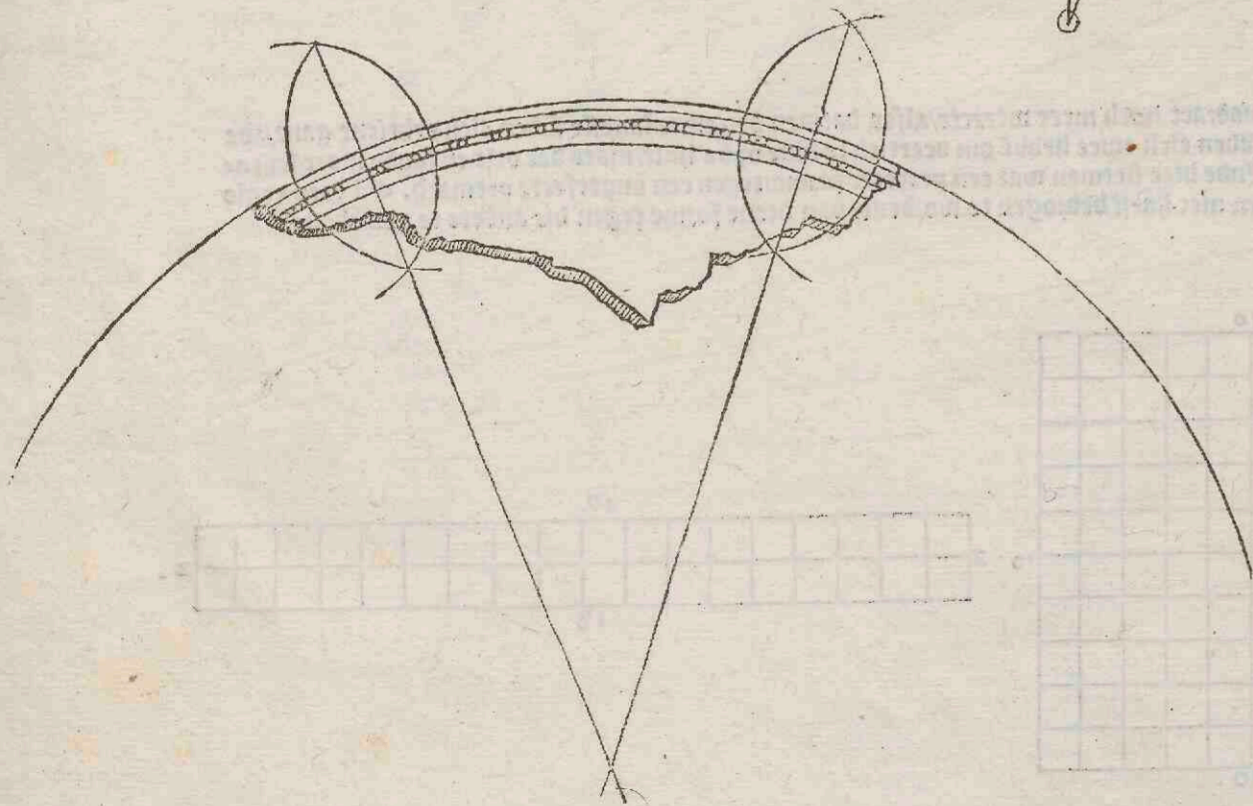
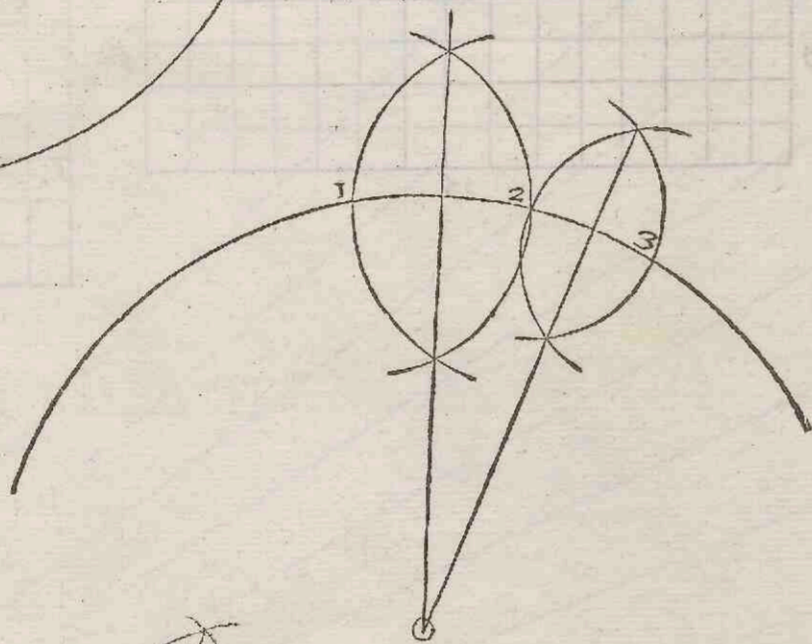
Indien datmen dat quadraet noch meer wtrecte/alsoe datmen den twee lanxste syden elck achtiene gane/ zoe moesten die cortste syden elck twee hebbe om veertich te sijne opde linie/maer dat velt en soude maer seffenveertich inhouden: Ende hier sietmen wat een perfecte forme/tegen een onperfecte vermach. En dees regle sal den Architect dienen om niet haest bedrogen te worden/ van deene forme tegen die andere te gelijckene.

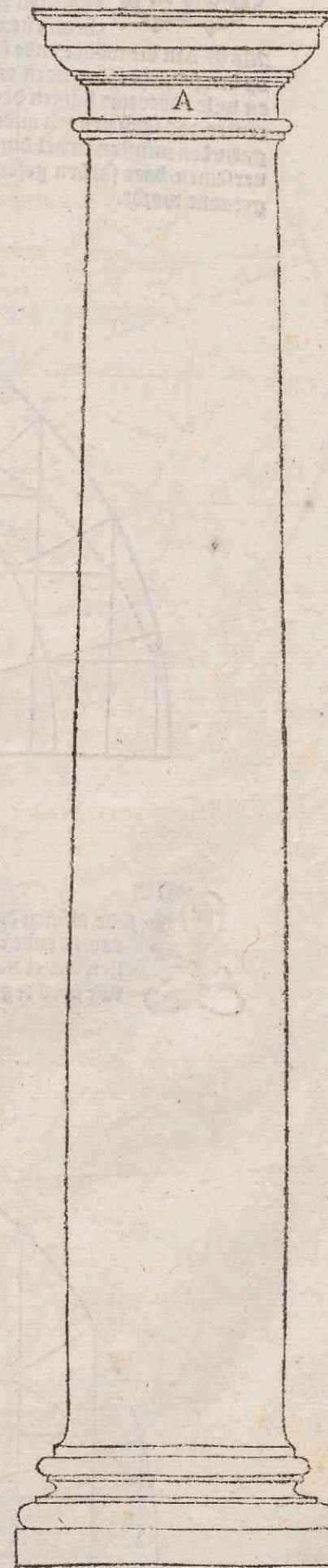
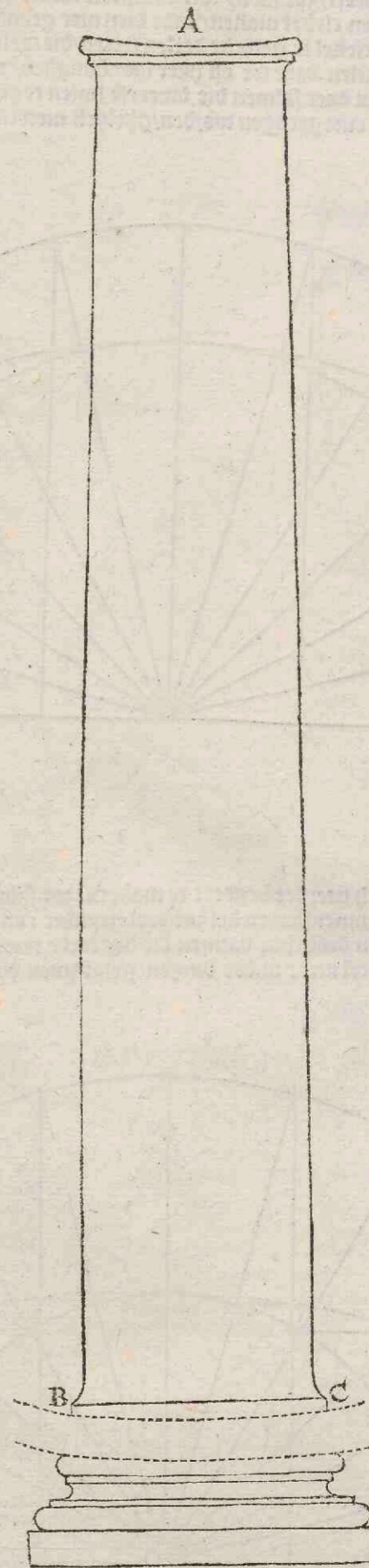
Lemant sal d'ij puncten sieken (behoudelijck datse niet op een rechte linie en staen) en begeeren datmen (een circumferentie makende) den passere duer alle d'ij die puncten leyde: Om die te doene/3oe salmen vanden punct .1. tot den punct .2. een linie trecken/ende vanden punct .2. tot .3. noch eens / die twee linien dan salmen elcke in twee deelen / ende den winckelhaeck ter helfte settende / gelijckmen inde figure siet / die selue sullen v duer dat ouereencycken den centre wissen om den passer metten eenen voet te settene / ende met den anderen duer alle d'ij die puncten te cirklen.

In ander maniere machmen den centre vanden d'ij puncten vinden / makende metten passer vande eenen punct tot den anderen / een tweehoekige superficies: duer welke hoeken / twee rechte linien getrocken / lanck genoeg nederwaerts / die sullen v daerse ouer een truycken / den centre vanden d'ij puncten toonen.

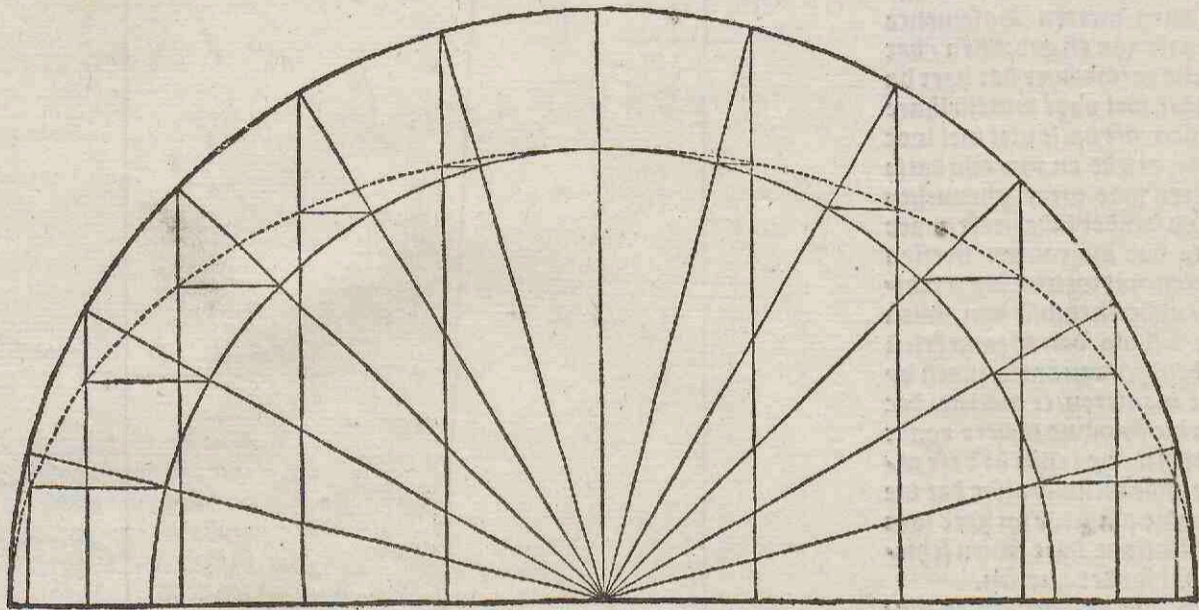
Op datmen niet meyne en soude dat dit maer ijdelheyt en ware / en uergens toe endende / Soe mach noch tans den Architect eenich stuck van een tonc in hande comen / om dat in dwerck te voegene en de reffe daeraene te volmakene: van dat welke stuck / dat hy met deser regulen den centre / die circumferentie / en den diameter vinden mach / alsoe men in de figure mercken mach.

Men vindt inde Antiquiteyt / ende daertoe inde Moderne / veel Colonnen / die welcke andere int versamen metten Basemente gequetst sijn en gebroken / dat welke coemt / duer dat haer basen niet wel op den winckelhaeck gemaect / oft datse niet wel loot rechte gesedt en sijn / alsoe datse op deen syde meer ghewichtsdan op dander syde heeft / waer duere dat die canten bersten moeten / dat welke die Architect / midts kennisse van linien ende behulp van Geometrien hebbende / voo:comen mach by deser manieren / te wetene / dat men die colomme andere rondt achtrich make / ende de base caueere ende wcholie / alsoe dat die colomme als men se op haer loot sedt / terstont haer seluen schickien sal sonder quetsen.
Om dese rondicheyt te vindene / salmen den eenen punct vanden passere op thoochste vander colommen setten / te wetene onder die A. / ende den anderen vaet vanden passere op den punct B. / dien seluen dan om d'ayende tot C / dat sal die rondicheyt sijn / makende oock die caueringe vander basen op die selue mate: die selue machmen metten capiteele oock doen / gelijckmen inde colomme daer by siet.

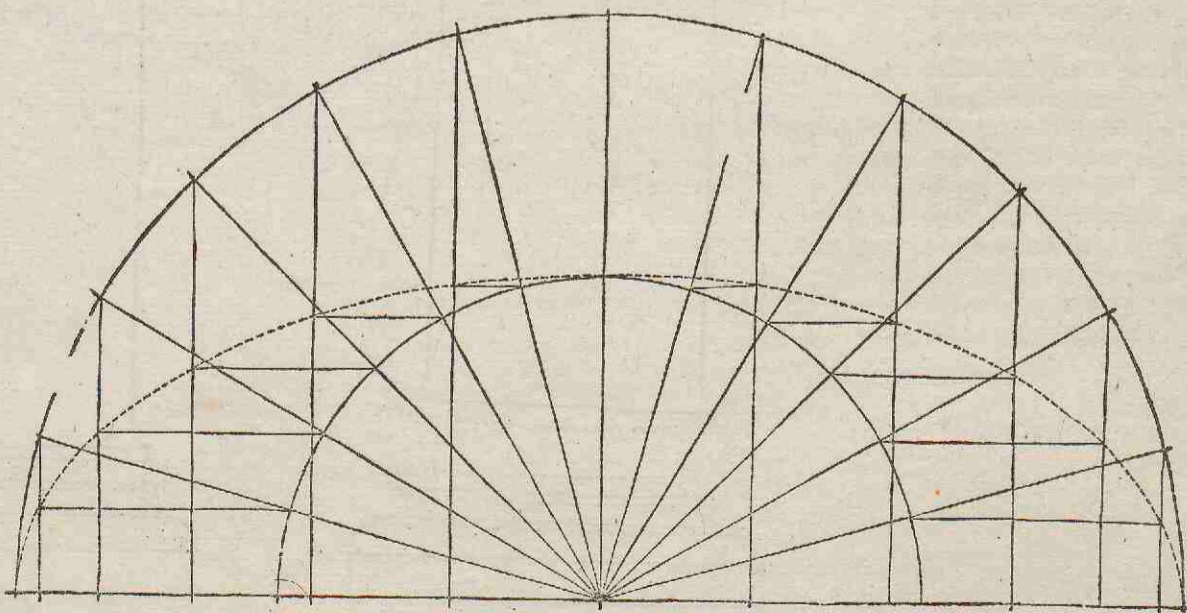

Wilt die Architect een buggen/boge/oft ander rondt welfsel maken/dathet wiber sy dan van eenen haluen cirkele/hoe wel dat die metsers die practijcke vander coorden hebben/waer duere dat sy alsulcken welfsels maken die der ooghen contenteren: nochtans/wilt die Architect die rechte theozijcke ende redene volghen/ zoe mach hy desen werch houden ghelick hier getoont wordt.

Als hy dan die widdde ende die hoochde heeft/zoe sal hy wren middelt eenen haluen circhel maken: daerna sal hy op den seluen centre/noch enen minderen circhel maken/ ende dien niet grootere/ dan hy den boge hooge maken en wilt: daer nae salmen den grootsten circhel in gelijcke deelen setten/die welke alle met linien getrocken na den centre/zoe salmen doock andere perpendicularen daer wt op haer loot hanghen/ ende daer die linien die totten centre gaen/den minsten circhel duersnijden/ van daer salmen die dweerse linien tegen die perpendicularen trecken/en daerse versamen/daer sal den gesochten boghe ouergetogen worden/ghelijck metten stipkens ofte puntkens hier onder getoont wordt.

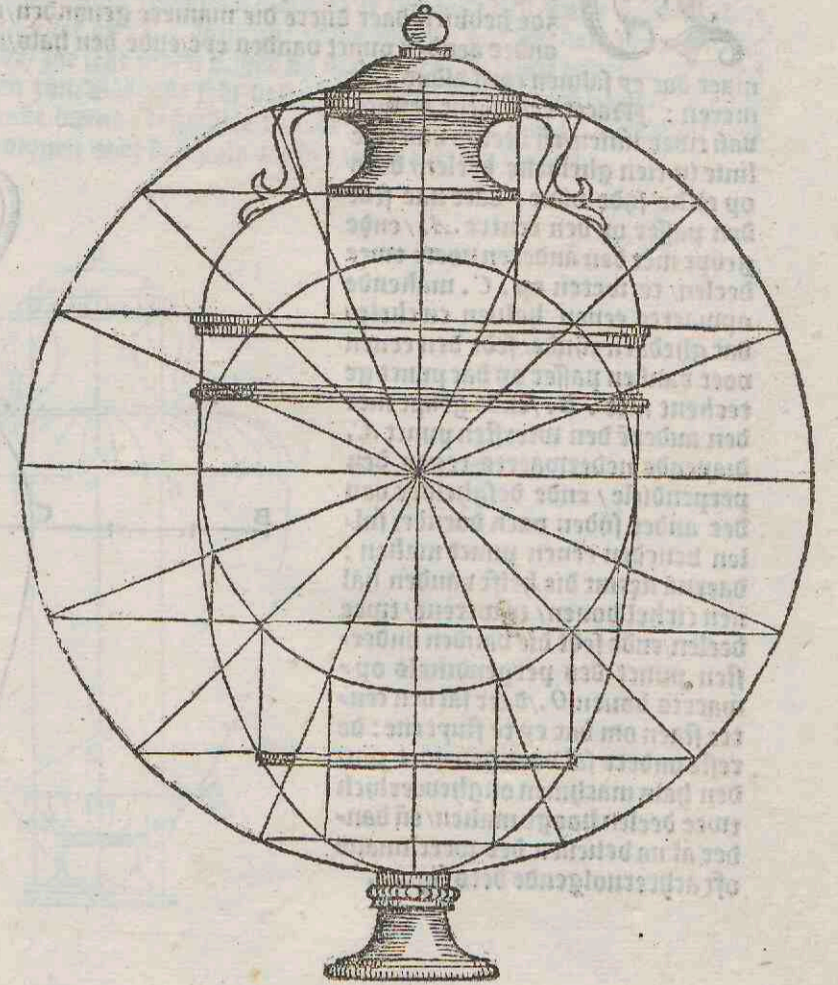

Lede alsinen dyen boge noch neerder begeert te makene/zoe salmen naede voorscreuene regle voorts varen/ ende maken den binnensten cirkel zoe veel cleynder: en is te wetene/dat/hoemen den grootsten cirkel in meer portien deelt/hoe datmen die begeerde cronune linie gemakelijcker trecken sal. Wt dees regule volgen veel meer ander diingen/ghelijckmen hier nae beuinden sal.

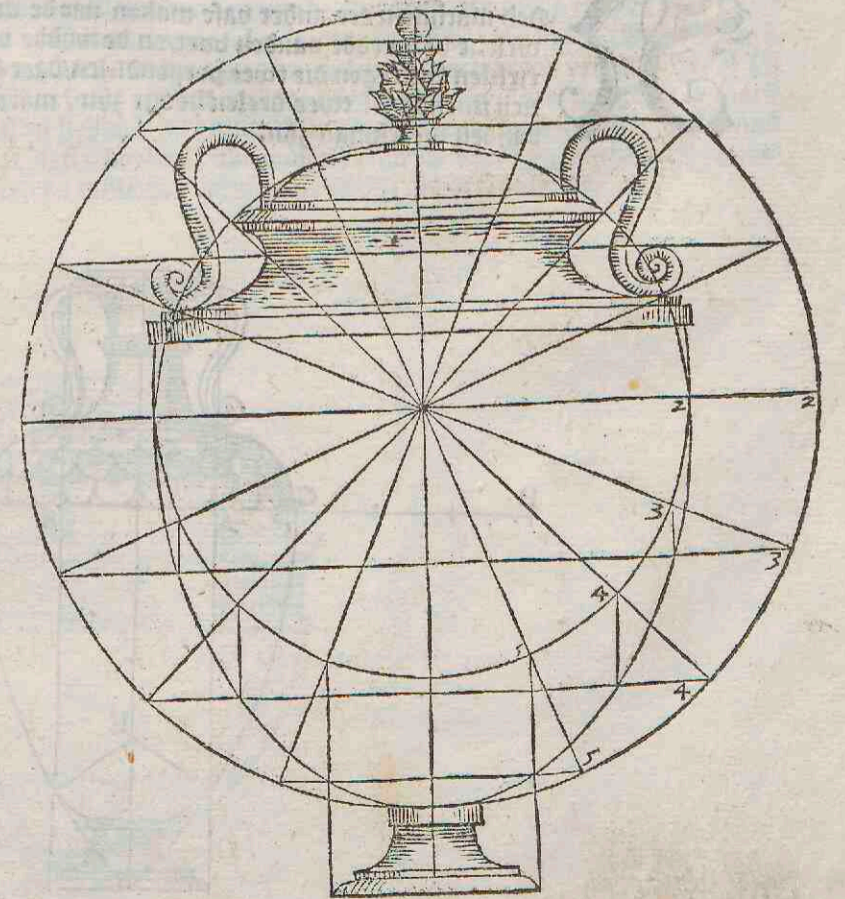

Denckende op die voergegeuene regule/zoe is my inden sinne gecomen een maniere om verscheyden soorten van vassen hier duet te makene/ ende en is niet van noode dat ich daer eenige sonderlinge vercleeringe af sette/dan alleelijck/dat zo wylt alsinen die vase maken wilt/ also groot maectmen den binnensten circele:

Wande reste can dingeneuse Architect / den toeganch twee figuren ghemercken/ te wetene/hoe de linien nae den centre getrocken zynde/ ende die parallelen/ ende totten cleyner cirkel die perpendicularen hangende / die vase ghesformeert wordt/ den voet ende den hals sullen nae wille des Architects gemaect worden.

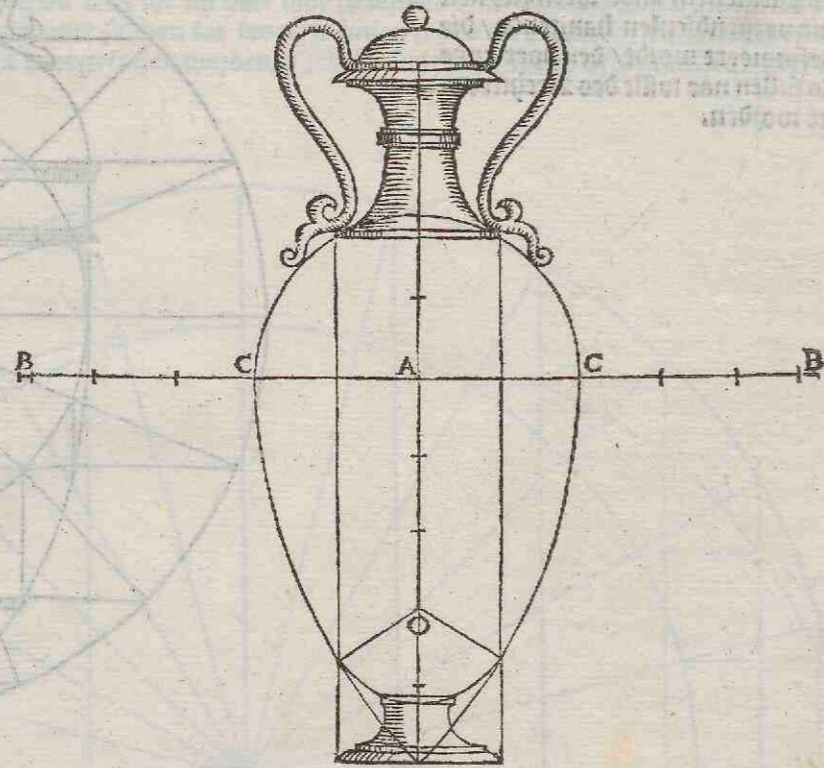

Mer wiltmen dat corpus vander vassen dicker hebben/zoe moet men den haluen cirkele zoe veel grooter maken / ende maken den byck onder hangende wtten cleyner cirkel tot tegen den grooten cirkel/duer dat vallen der perpendicularen op die dweerse linien/ghelijck met .3. 4. 5. ghetoot wordt/ also datmen duer dees manieren veelderley vassen different vā de myne makē mach: den hals ende decksele van deser vassen/ blyuen binnen den cleyner circele: die ander leden en ornamenten/ zyn altyts nae wille vanden ingeniosen werckman.

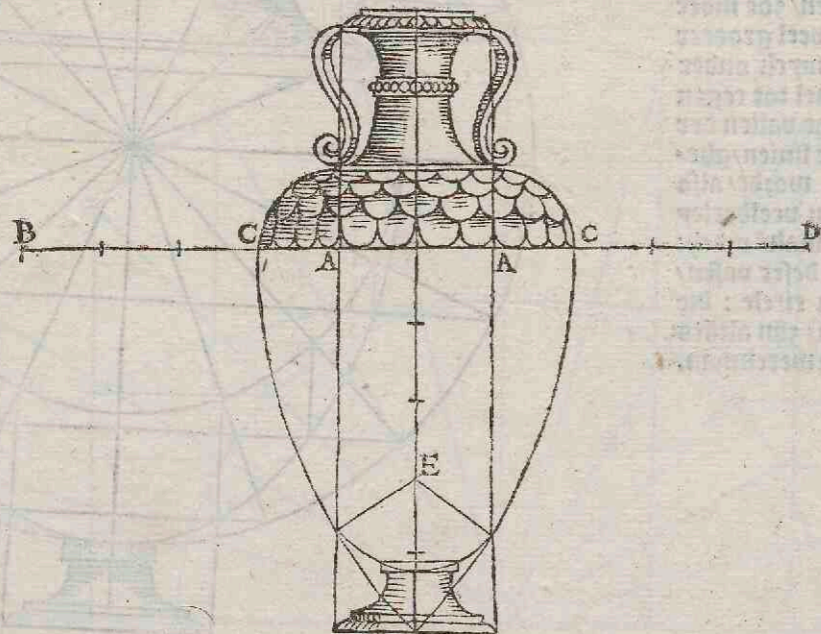

Des es een schoone tŷtrozinge metten passer te ŷtuderene/waermede datmen by tŷden vint tghene datmen nemmermeer en soude ghepepŷ hebben/Deŷgelŷck is my desen nacht gebuert: want ŷoec-kende een naerdere regle/om een ey te makene/dan die ŷcrpŷinnige Albert Durer gefelt heeft/ŷoe hebbick daer duere die maniere gevonden/om een Antickŷe vafe te makene/ŷettende den voet onder aenden punct vanden epe/ende den hals/metten hantŷaueu/bouen op dat dickŷte vandē epe:

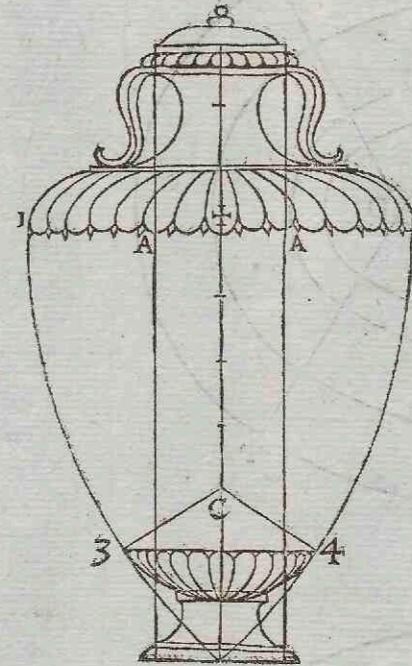
maer dat ey ŷalmen eerŷt aldus ŷoz-
meren: Maect een recht cruyce
van twee linien/eñ deelt v dwerŷe
linie in tien ghelycke deelen/ dats
op elcke ŷyde vŷue: daer nae ŷedt
den passer op den centre .A./ ende
grŷypt met den anderen voete twee
deelen/ te weten op .C. makende
opwaerts eenen haluen circkele/
dat ghedaen zŷnde/ ŷedt den eenen
voet vanden passer op dat punct ge-
teekent met .B./ ende grŷypt met
den anderē den wterŷten punct .C.
dꝛapende nederwaerts tegen den
perpendicle/ ende deŷghelŷck van
der ander ŷyden oock doende/ ŷul-
len beneden eenen punct maken:
daerna neemt die helfe vanden hal-
uen circkel bouen/ te wetene/ twee
deelen/ende ŷedt die vanden onder-
ŷten punct des perpendicels op-
waerts bouen O./daer ŷal den cen-
tre ŷtaen oñ dat ey te ŷuytene: de
reŷte ondere ŷal voer den voet zŷn/
den hals machmen ongheweerlyck
twee deelen hooge maken/ eñ dan-
der al na belieuen des werckmans
oŷt achteruolgende dees figure.

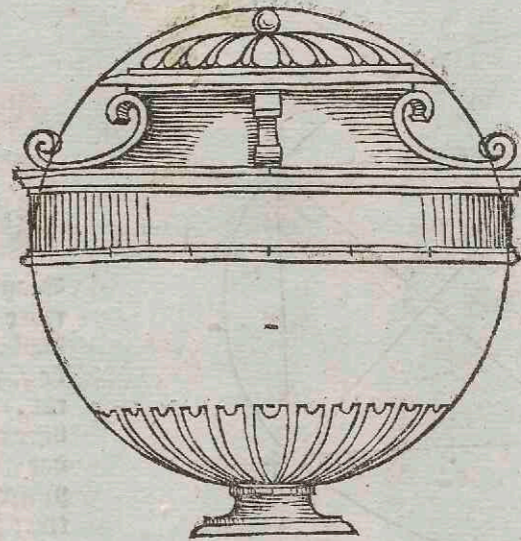
Noch machmen een ander vafe maken nae de voorgegeuen regule/ maer wt die puncten A. (die
welcke de breedde vanden voet/en de wŷdde vanden mont toonen) ŷalmen van die C. opwaerts
circklen tot tegen die twee perpendiclen/daer ŷal dat corpus geŷloten worden: den hals daer vo-
uen ŷtaende/ŷal twee deelen hooge zŷn / maer die andere ciraten ŷullen nae wille ende belieuen
vanden werckman zŷn.

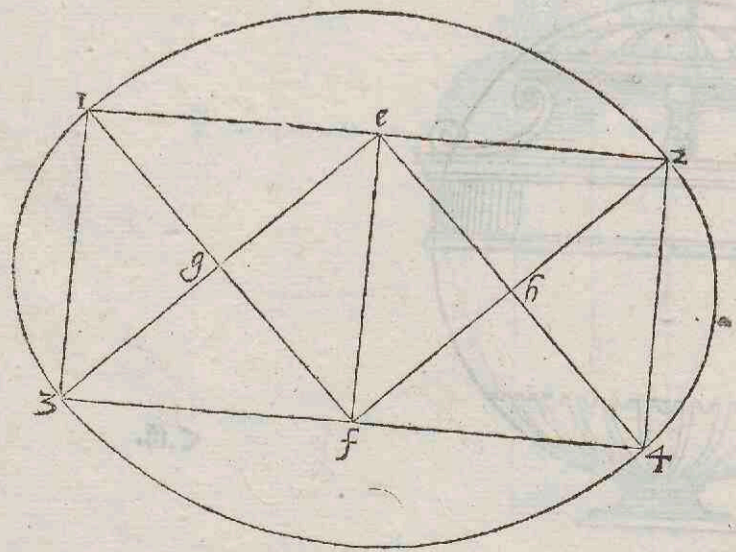
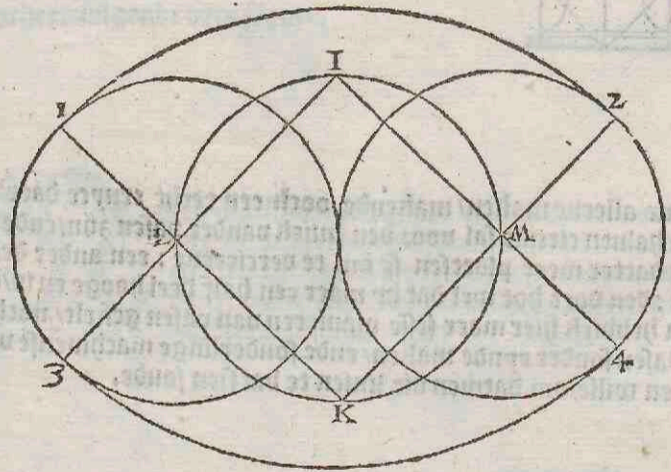
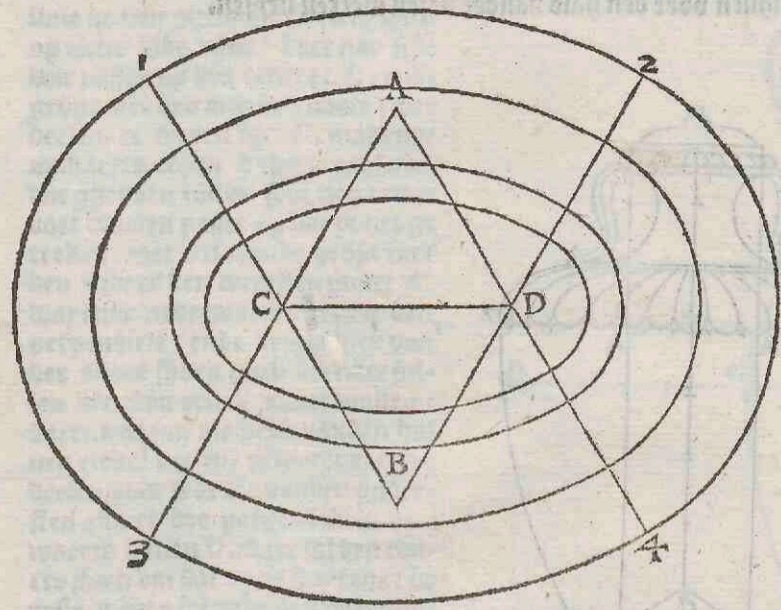
Men mach duer deŷen wech noch ander differente vaŷen maken / maer deŷe naeruolgende ŷalmen
aldus maken: datmen die dwerŷe linie in tweluen deele/makende oock duer de puncten A. twee
perpendiclen /om den voet/ende den hals te toonen: Daerna ŷettende den eenen voet vanden
passere op .B. ende den anderen voet op .1./ dꝛapende nederwaerts teghen den perpendicle/
deŷgelŷck vander ander ŷyden op .2. gedaen zŷnde/ ŷoe ŷedr uwen paŷŷer op den punct .C./ ende rakende de ŷyden
.3. ende .4. ŷo ŷal den bodem vander vaŷen geŷloten zŷn. Daerna ŷedt den paŷŷere op den punct tuŷŷchen die .1. ende
die A. makende opwaerts een quartier circkels/ende doende deŷgelŷck tuŷŷchen .2. ende A./ dat ŷal die rondichepē
vander vaŷen bouen zŷn: die andere vier deelen/ bliuen voer den hals vander vaŷen metten heŷŷen.

Men mach noch vaŷen duer een circulare forme alleene maken/ makende oock een recht cruyce daer inne/
ende deelende elcke linie in ŷes deelen: den haluen circule ŷal voer den buick vander vaŷen zŷn/ende noch
een ŷeŷtedeel opwaerts voer een frife / op datter meer plaetsen ŷy om te vercierene: een ander deel ŷal
den hals hooge zŷn/ende noch een deel dat dechŷele: den voet hoe wel dat hy maer een half deel hooge en is/mach
wel een ŷeŷte deel buyten dat ront gaen: Ende al en hebbick hier maer ŷeŷŷe manieren van vaŷen geŷtelc/ nochtans
machmen duer dees voergetoende regulen andere vaŷen ŷonder eynde maken/ ende ŷouderlinge machmenŷe veran-
deren duer haer ornamenten/daer ick niet af ŷetten en wille/om datmen die linien te bat ŷien ŷoude.

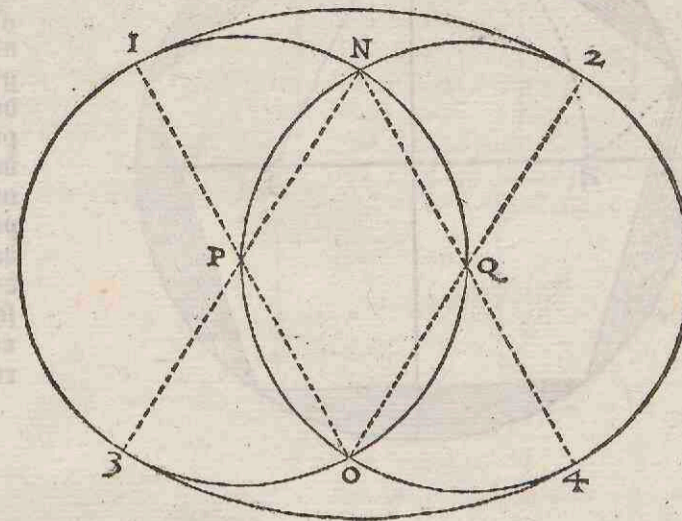
Dinetsche manieren machmen ouale foemen maken/maer ich sal alleene vier mantere daer af setten. Om dees eerste figure te makene/3oe salmen twee perfecte triangulen bouen een settende gelick een rombus oft ruyte/ende aende vergaderingen salmen die linnen duertrecken tot .1. 2. 3. 4. / ende die hoeken *A. B. C. D.* sullen die vier centers zyn: daernaef sedt den eenen voet des passers op *B.* ende den anderen op .1. / dzypende den seluen tot .2. / daernaef van inden punct. *A.* ende .3. tot .4. salmen oock om dzypen: dat gedaen zynde/ sedt den passer inden punct. *C.* / ende grypene de .1. 3oe dzypten tot op .3. / ende wederom van inden punct. *D.* dzypende van .2. tot .4. 3oe sal die foeme gesloten zyn: men sal oock weten dat/ hoe dese figure naerder haren centre comen/ hoe datse ghefrechter worden: en ter contrarien/ hoe datmensse wyder vanden centers maect / hoe datse ronder worden/ nochtans en mogense gheen perfecten cirkel worden/ om datse meer dan eenen centre hebben.

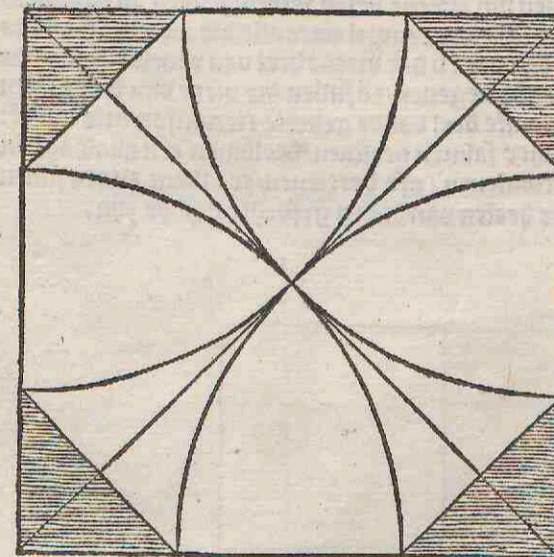
De dees tweedde ouale / salmen ten eersten d'ij cirkels makē alsamē siet/ treckende daer die viere rechte linnen inne/ die vier centers sullen *I. K. L. M.* zyn: daer naef settende den eenen punct van den passer inde *K.* / so salmen metten anderē punct van .1. tot .2. dzypen/ Desgheliker sonder den passere te ontfectene/ so salmen den eenen voet inde *L.* settende van .3. tot .4. oock dzypende de reffe sluyten: ende dese figure gheleyt zecre eenen epe.

Des derde foeme maectmen d'ier twee viercanten/ treckende daer die Diagonē inne/ die welke sullen die twee centers .*g. h.* toonen / ende vander twee sullen de hoeken .*e. en de .f.* zyn: daernaef vanden punct .*f.* tot .1. cirkelt tot .2. Desgheliker doet oock van .*e.* tot .3. ende .4. / dat ghedaen zynde/ 3oe suldy wren punct .*g.* ende wren punct .*h.* die twee syden .1. 3. ende .2. 4. sluyten.

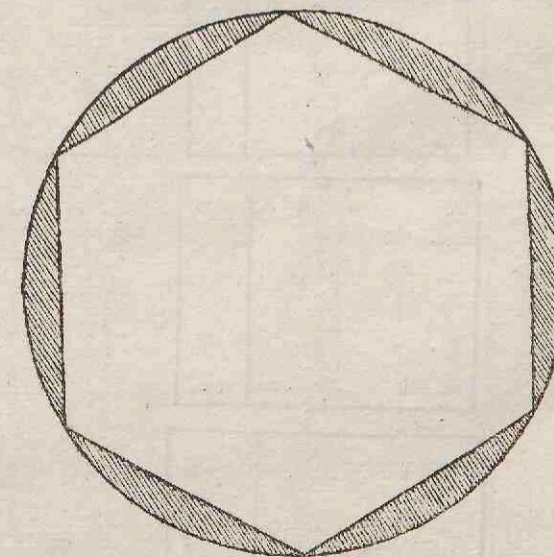
Wilmen dees vierde ouale foemen/ 3oe maect twee cirkels/ alsoe datse eichanders centre duersnyden/ ende die andere twee centers sullen op die vergaderingen .*N. O.* zyn: daer naef die rechte linnen getrocken zynde oft niet/ 3oe salmen wren punct *O.* ende die gheliker wt den punct *N.* die twee syden .1. 2. en .3. 4. sluyten. Ende al seyt onse Auctoz dat het vier soorten van oualen zyn/ nochtans zo is dees leste figure vander seluer foemen dat die eerste is/ anders dan dat dese gemakelijcker te maken is.

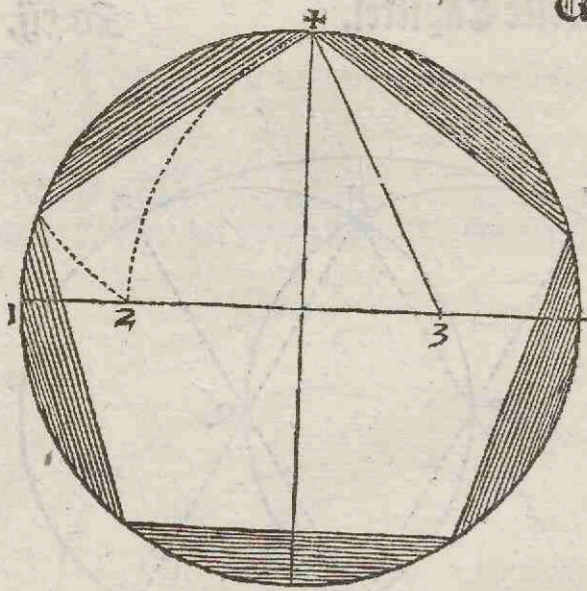
Wilmen den circule so s'ndet vele figuren die naef ronder trecken/ gelick de v'fhoek/ de selhoek/ den seuenhoek/ achthoek/ negenhoek/ tienhoek/ cc. / Maer op dees tyt sullen wij alleelijck van dees drie principale tracteren/ midts datse meest te passe comen.

Desen octogonus ofte achthoek trecken wt een recht viertant/ treckende eerst die Diagonen/ welke v den centre w'isen sullen: daernaef neemt den passer/ en sedt dien metten eenen voete op de hoeken des quadrats/ en leydende den anderen voet vanden centre/ circulende tegen die syden vanden quadrats/ daer sullen v rechte puncten staen om den achthoek te makene. Ende hoe wel v'arment d'ier den cirke/ alleene soude mogen doen/ makende een ruyte daertinne/ ende deende eick quartier in twee/ 3oe soude dach wat gebedeit schynen/ also dat dit sekerder en perfectter is.

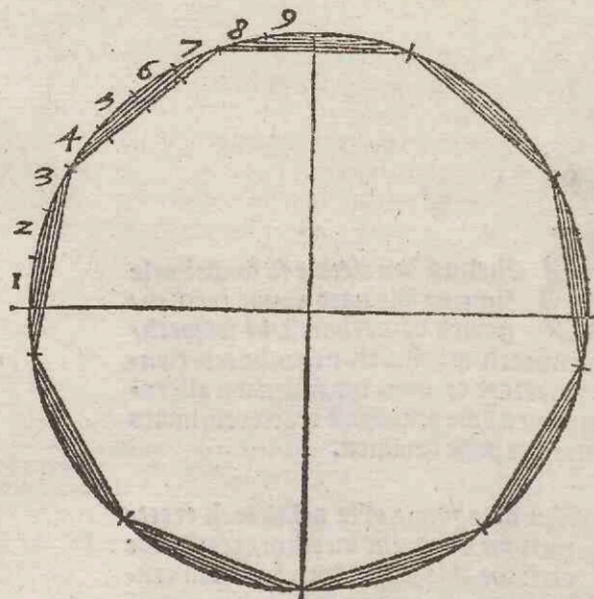

Den hexagonus dats den selhoek/ maectmen alder gemakelijckst binne den cirke/ want/ als men den cirke bescreuen oft gemact heeft/ 3oe salmen sonder den passer te versectene/ die circumferentie in sesse gelicke deelen setten/ ende treckende van den eenen punct totten anderen die linnen/ 3oe sal den selhoek gesloten zyn.

Mer den pentagonus dats den vijfhoek/en is niet zo licht om te makene als dandere/midts dat hy van onpaer getal is/dies niettemin zo machmen dien aldus maken: Als den cirkel gemaect is/zo sedmen daerinne een recht cruytce/ende men deelt die een helft van de dweerse linie in twee gheteeckent met .3/ dan sedmen den eenen voet van den passere op de 3/ende met den anderen reykende den punct onder cruytce/zo dryptene nederwaerts/tot op de dweerse linie gheteeckent met .2./van daer dan tot onder dat cruytce/suldy die lingde van elke syde des pentagonus vinden. In dese figure vintmen oock den decagonus/dats tienhoek/want vanden centre tot .2. dat sal een syde daer af zyn: Noch mochtmen eenen sestienhoek maken wt die wijdde .1.2: ende settemen eenen perpendicle opden punct .3./zo seyt Albert Durer/ dat dien seluen den seuenhoek maken soude.

Dese figure sal den genen seer behulpelich zyn/ die een circulerentie behoeft in eenich ompaer getal te deelen/ hoe vele dat het oock is: maer op dat wij den leser niet confus en maken met die meniche/zo sullen wi alleene desen setten gedeelt in negenen/ende die sal een exempel voer alle die andere zyn. Dus neemt dan voer v dar vierde deel van eenen cirkle/ende deelt dat in negenen/zo sullen die viere van dien deelen een negensie deel vande gehele circulerentie make: desghelich salmen verslaen/deeldmen een quadrant in eluen/ twaleuen/ oft dertienen/ze. want alrots sullen die vier deelen van dien v gesochte wijdde zyn.

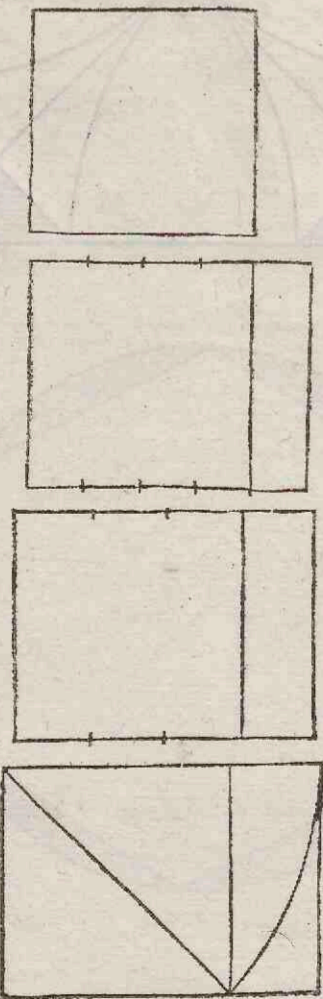

Der zyn vele quadrangulare proportien/maer ick salder hier alleene seuen vanden principalen setten/ die den Architect meest dienen ende te passe comen sullen. Ende ten eersten/zo is dese forme een rechte viercant quadratus genoemt.

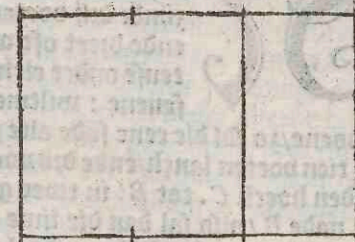
Des tweedde forme oft figure/noemt men in dlatijn serquiquarta/dats te wetene/van een viercant ende een vierde deel vanden seluen viercante daeraen gesedct.

Des derde figure/heetmen in dlatijn serquitercia/dats te wetene/van een viercant ende een derddendeel van den seluen viercante daer ane gesedct.

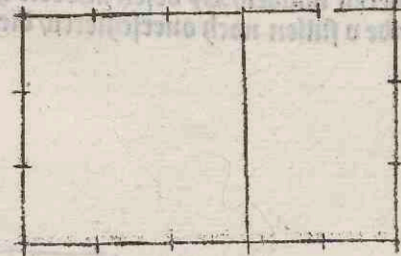
Des vierde forme noemtme diagonea/vande linie diagonos/die welke linie dat viercant ouerhoop deelt/den welck Diagonus metten passere van onder opwaerts gelepdt zynde/sal v de lingde vanden diagonalen quadrangel toonen/maer van dese proportie en canmen geen regle by getale gesetten.

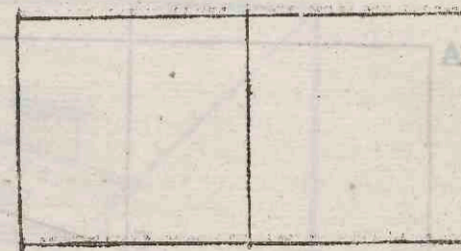
Die vijfte figure heetmen een serquialtera/dats is te seggene/van een viercant ende noch een helft van dien viercante daer by gheuecht.

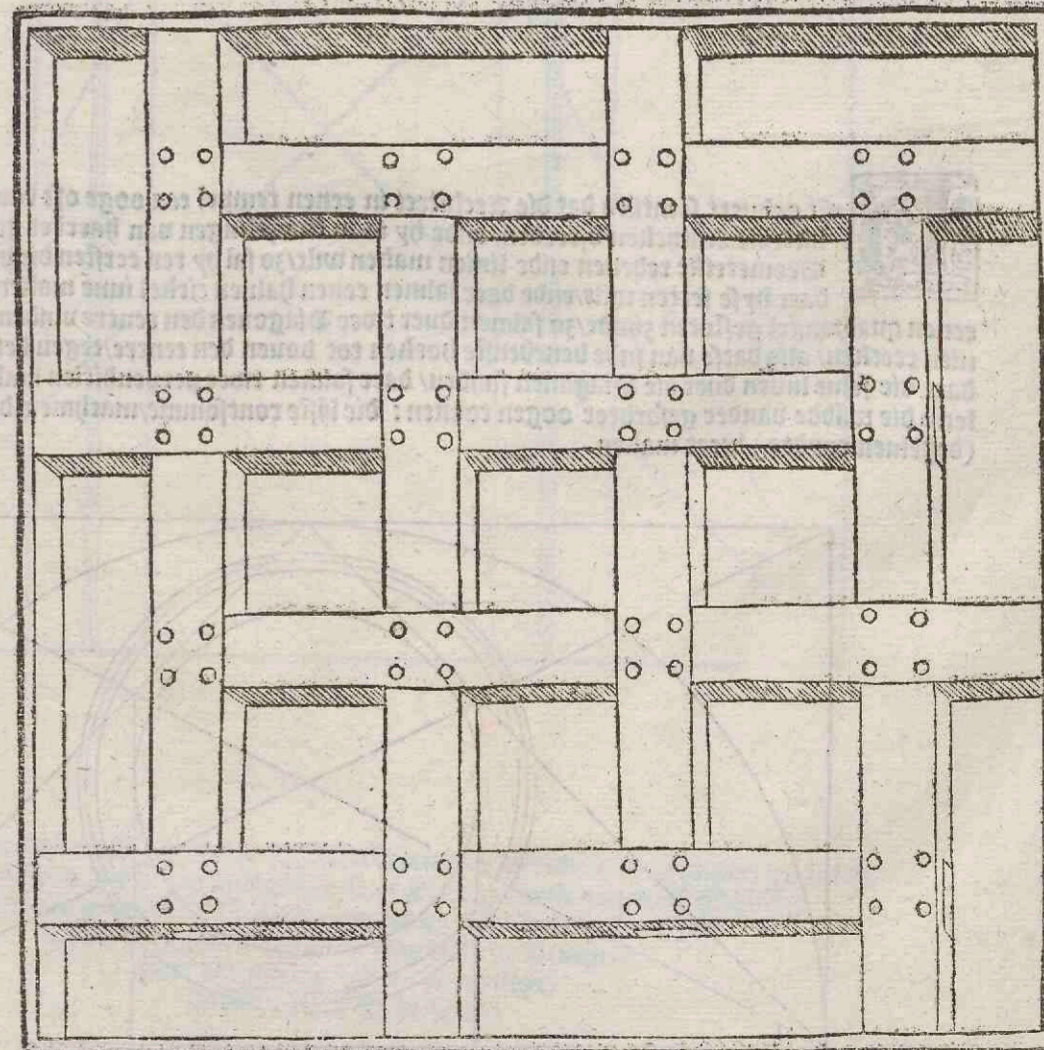
Dese sefte figure noemtmen superbipartens tercias/dats is te seggene/van een viercant/ende twee derddendeelen/van dyen seluen viercante daer by gesedct.

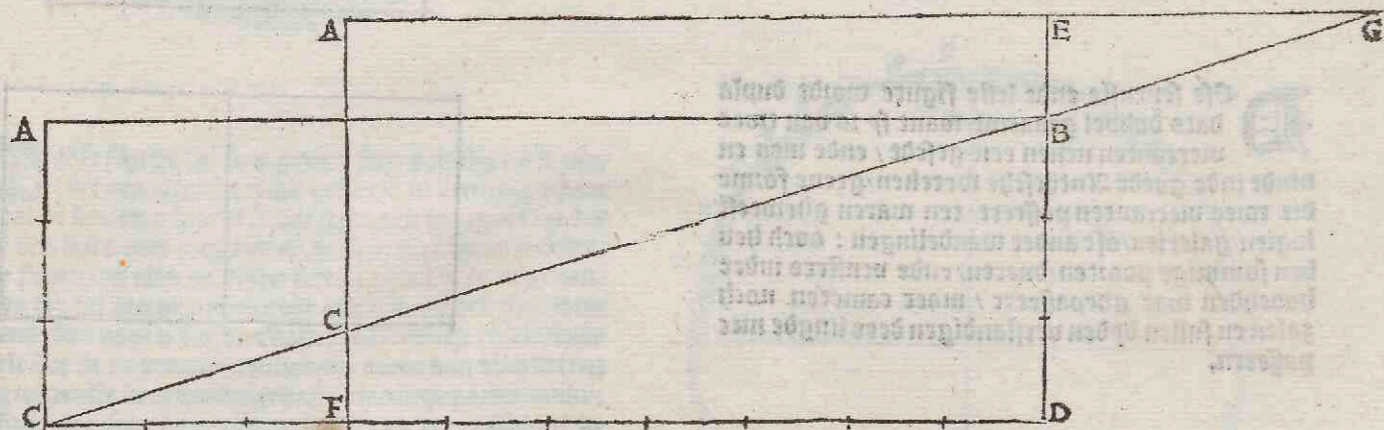
Dese seuenste ende leste figure wordt dupla dats dobbel genaemt/want sy is van twee viercanten neuen een gesedct/ende men en vindt inde goede Antichische wercken/geene forme die twee viercanten passeert/ten waren gheweest logien/galerien/oft ander wandelingen: oock hebben sommige poorten/dueren/ende vensters inder hoochden wat ghepasseert/maer cameran noch salen en sullen byden verstandigen dees lingde niet passeren.

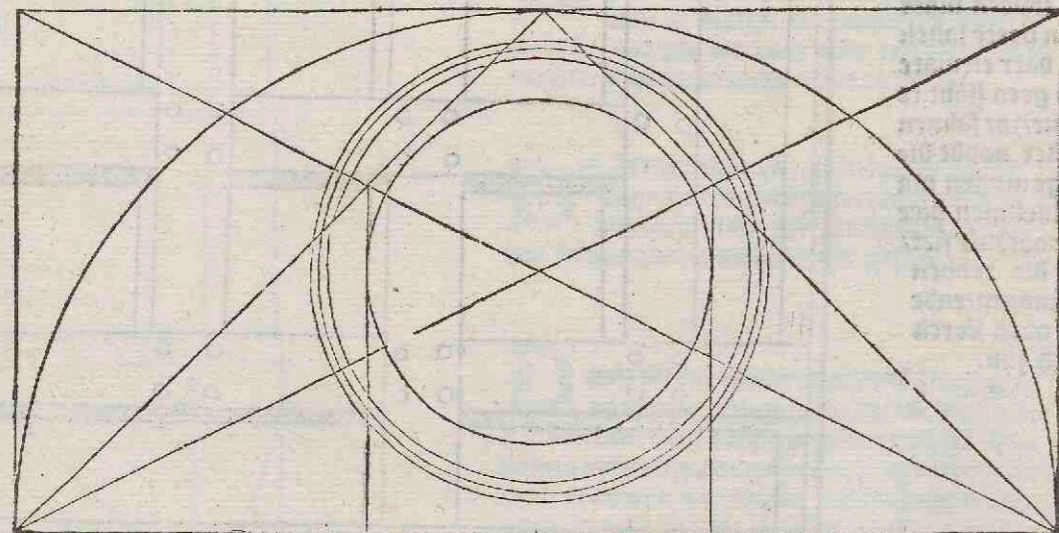
Duetsche acciden ten mogen den Architect in handen comen gelich ditte: dats dat men een solderinghe soude legghen in een plaetse/lanck ende breekt zynde vijftien voeten/ende de rebben en souden maer veertien voete lanck zyn/en daer en ware anders geen hout te crighene/zo salmen in sulcher noot die bindinge mogen maken gelichmen hier tegenwoordich siet/ op dat die rebben dienen mogen/ende dit sal oock sterck genoegh zyn.

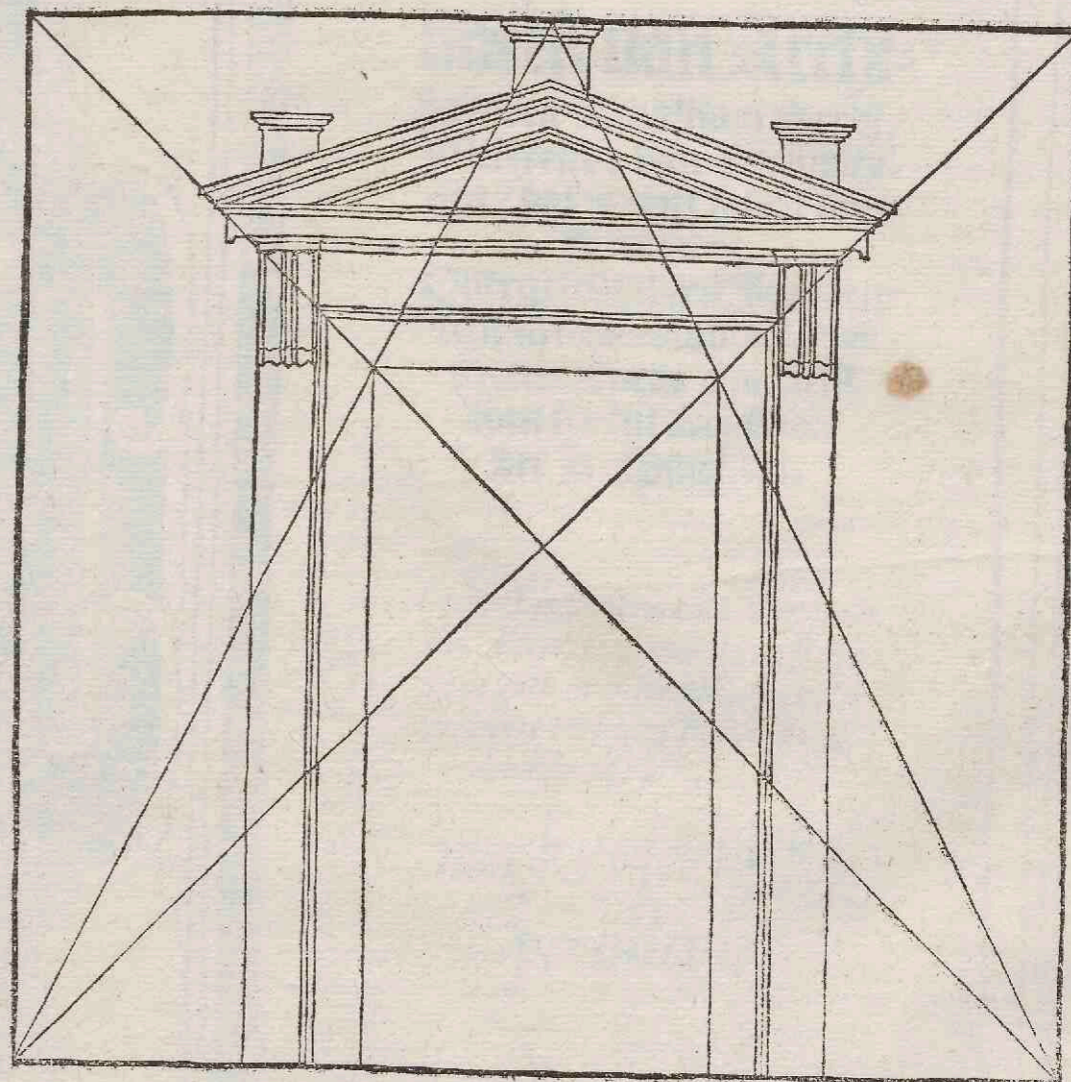
Noch mocht het ghenallen datmen een tafele vinden soude/ lanch zijnde tien voeten/ ende breeet zijnde d'ij voeten : met dese tafel soudemen geerne een duere sluyten / van seuen voeten hooge/ ende breeet oft wijt vier voeten : wiltmen dan dees tafle inder lingden in twee zagen/ende settense onder elckanderen/ soe en makense maer ses voeten inder hoochden / ende men behoefte seene : wiltmen maer die d'ij voet afcozten/ om daer met den vierden voet inder breedden te voldoen/ so sal die eene sijde alte seere gelapt zyn/ daeromme salmense in deser manieren deelen . **P**reemt v tafele van tien voeten lanch/ ende d'ij voeten breeet geteekent met *A. B. C. D* / die selue tafele salmen in *Diagono*/ dats vanden hoeck *C*. tot *B*. in twee gelijke deelen zagen : daerna salmen dat een stuk d'ij voeten achterwaerts trecken nade *B* / also sal dan die linie *A. F*. vier voeten lanch zyn / ende diesghelijc soe sal oock die linie *E. D*. vier voeten houden/ **B**y desen middele hebby v duere *A. E. F. D*. van seuen voeten lanch/ ende van viere voeten breeet/ ende v sullen noch ouerschieten/ die d'ijcantige stucken . *E. B. G.* ende . *C. F. C.*

Et gebuert somtijts dat die Architect in eenen tempel een ooge oft ronde venstee te maken heeft gelijk die Antijcken vserden/ ende hy is in twijfelingen van haerder grootten: indien dat hy die met Geometrike redenen ende linien maken wilt/ so sal hy ten eersten die breedde meten vander plaetsen daer hyse setten wilt/ ende daer salmen eenen haluen cirkel inne maken/ den welcken haluen cirkel in eenen quadrangel gesloten zijnde/ so salmen duer twee *Diagonen* den centre vinden: daerna salmen noch twee linien trecken/ also dafse van inde benedenste hoeken tot bouen den centre/ tegen den haluen cirkel versamen/ ende daer die selue linien duer die *Diagonen* snijden/ daer salmen twee perpendicularen maken/ die selue perpendicularen sullen v die wijdde vander gesochter ooggen toonen : die lijste rontsomme/ machmen dat sefte deel vanden *Diameter* (desse hien ronds) breeet maken.

Wilt die Architect desgelijc een poozte oft duere aen eenen tempel vinden die welcke nade plaetse geproportioneert zyn sal/ soe mach hy die wijdde binnen den tempel nemen/ oft die breedde vanden muert buyten / is den tempel cleyn/ ende zijnder pilaren oft pilasiers/ soe salmen die wijdde tusschen beyden nemen/ ende die selue breedde int viercant setten/ te wetene soe hooge als breeet/ in welcke viercant die *Diagonen* en die ander twee duersnijdende linien v niet alleene die wijdde vander dueren toonen en sullen/ maer oock die termijnen vanden ornamentē der seluer/ gelijkmen inde figure sien mach : Ende geuallet datmen aen eenen temple d'ij dueren ende d'ij ooggen maect/ soe machmen voer de cleynste/ dees proportie volghen . Ende hoe wel beminde Desere/ dat die intersectien ende duersnijdingen van linien sonder eynde zyn/ soe willich als nu/ op dat ic niet te lanch en make/ mijn Geometrie hier eynden.

*H*ier eyndet dat eerste boeck der Architecturen tracterende van Geometrien/ wten Italiaensche in duytschen ouergesedt duer Peeter Coeck van Aelst schildere/ Ende is geuisteert en geapprobeert by mijn heere Martinus Cools Prachiaen van sinte Goedele tot Buessele. Met Pruillegie der K. Maesteyt/ onderteekent P. de Vens.

2¹⁷

Den tweeden
boeck van Archi-

turen Sebastiani Serlij /
tracterende van Perspecty-
uen / dat is / het insien duer
tvercorten.

Quergesedt wten Italiaen-
sche in nederlands / duer
Peeter Coeke van Aelst
doen ter tijt Schildere
der K. Maesteyt.

Gedruet inde vermaerde Coopstadt
van Antwerpen, ende nu eerst wt
laten gaen duer Mayken verhulst
weduwe des seluen Peeters voers.
int laer M. V^c. LIII.

met keyserlijcke
preuilegie.

Men vindtse te coepe Thantwerpen
op de lombarde veste inde schiltpadde

Dat tweede boeck,

Dat tweede Capittel.

En tractaet van Perspectiuen/ aengaende den Superficien.

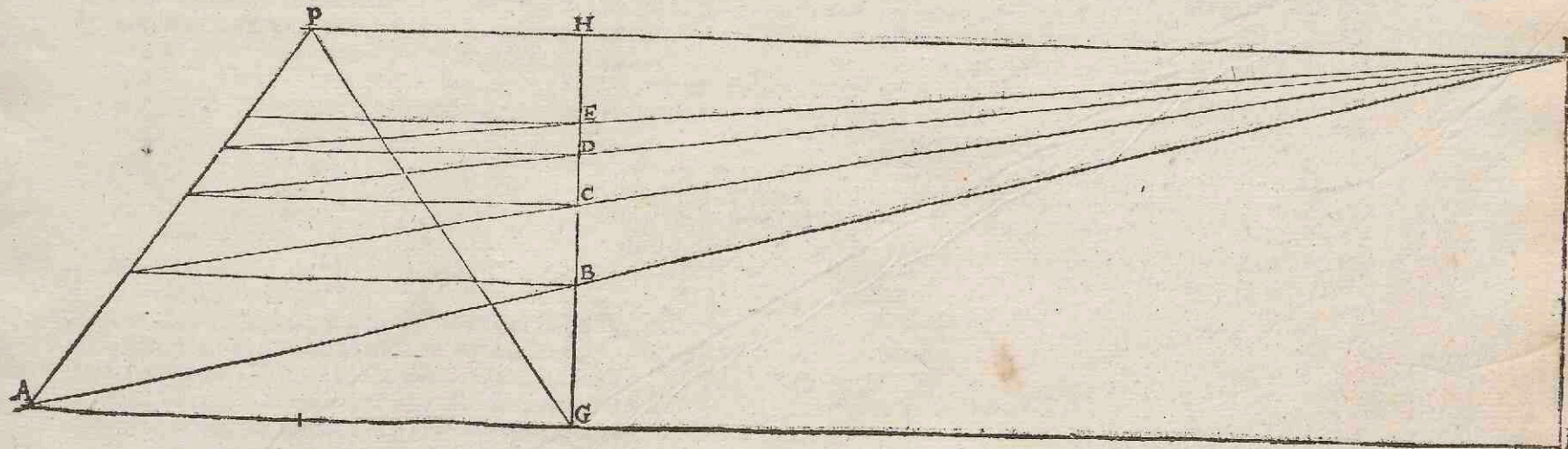

Hewel dat die subtile const van Perspectiuen seer difficult ende moeyelijc es om in scrifte te settene/ ende aldermeest de cozpozen oft gheslunge dinghen/welcke wten grondt opghetrochen worden: want tis een conste diemen niet so wel duer figuren ende scriften begrypen en can/ als duer een onderwysinge die onderlinge geschiet: diesuictemint midts dat ich inden eersten boeck getracteert hebbe van Geometrien/sonder die welke dat de Perspectiue niet en ware/ so salich aerbeyden duer den cortsten wech dat my mogelijc zyn sal/ hier in desen tweeden boeck/ den Architect so vele daerof tontdeckene/ dat hy hem daermede sal connen behelpen in zyn werken. Ich en wille my niet becummeren int philosophere oft disputeren wat Perspectiue es/ oft waer wte datse haren oorspronck neemt/ midts dat die alder diepsinnichste Euclides subtilichlijc

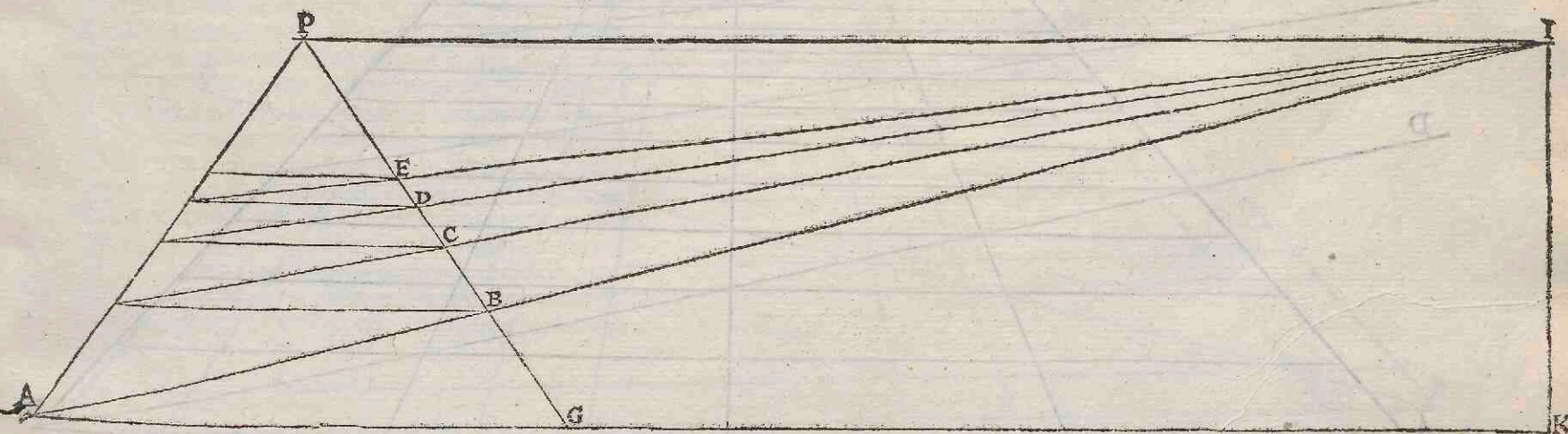
metter speculatten daerof tracteert. Maer om aende Practica te comen ende tegene dat de Architect behoef/ so salmen weten dat Perspectiue es/ tghene/ dat Vitruvius Scenographie noempt/ te wetene/ het opstaende ende die sijden van eenigen edificeien/ oft oock van eenigen superficien oft cozpozen. Dees Perspectiue dan/ hangt principelijc in dzy linien: Deerste linie/ es die base beneden/ daer alle dinghen huer beginsel wt nemen. Die tweedde linie/ es die welke nae den punct gaet/ die sommige tgesichte/ andze orizont noemen/ maer orizont es sinen rechten naem/ want den orizont es alomme daer hem ons gesichte eyndet: Die derde/ es de linie vander distantien/ de welke behoort altyt te staen vander seluer hoogden dat den orizont es/ maer verre oft by/ na de gelegentheyt/ ghelijc wij dat tot zynder plaetsen verhalen ende wijsen sullen: Desen orizont dan verstaet hem ter hoogde van onser ooghen te staen/ ghelijc oft de Architect tegen eenen platten muer eenige metselrije betoonen wilde/ nemende zyn beginsel opden grondt daer de voeten vanden aen- sienders staen souden/ in sulcken gheuallē salt redene zyn/ dat den orizont sohooge sy als ons ooge/ ende de distantie om die distantie altits aenden inganch genomen worden/ ende eest in oft teinden eenen hof oft galerie/ so sal camere ware/ so sal die distantie aenden inganch genomen worden: Item eest in een strate tegen eenen muer oft die distantie altits aenden inganch genomen worden: Item eest in een strate tegen eenen muer oft hups/ so salmen die distantie op dander zyde tegen over setten/ maer oft in sulcken gevalle de strate seer nauwe ware/ so salt goet zyn datmen een wijdder distantie ymaginere/ op dat die vertoeringhen niet te wzeet oft onplaisant en comen: want hoe dat die distantie langer oft wijder es/ hoe dat het werck beualijcher en meer sal schynen te verueren. maer wiltmen dwerck wijf oft ses voete hooge (van de gront daerme op staet) beghinnen/ so soude wel redene zyn dat den orizont gelics onser ooghen stonde/ ghelijc gesept is: maer midts datmen van sulcken metselrije gheenen gront sien en soude/ waer duere dat het bouwenste (in dpen men seer hooghe werken wilde) onbeualijch der ooghen comen soude/ so salmen in sulcken accident wel moghen orlof nemen om den orizont wat hooger te settene/ ter discretien van eenen verstandigen werckman: maer nochtans niet gelijc sommige licentioese ende onverstandige/ die ergens ter hoogden van dertich oft veertich voeten/ eenige historie oft ander dinc met hupsinghen maken daer tgesichte oock also hooge staet dwelch onredelijc es/ En in sulcken dolinge en zyn die verstandige werckliede noit gevallen: want daerse eenige dinghen bouen ons gesichte gemaect hebben/ daer en heestmen gheenen grondt ghesien van dpen seluen wercke/ wande die groote const van Perspectiuen heeste inden toom gehouden. Ende daeromme gelijc vozen gesept es/ dat die Perspectiue den Architect seer noottelijc es/ so en sal die Perspectijf geen werckē maken sonder architecture/ noch die Architect sonder Perspectiue: Dat dit waer es blijcke by den architecten van onsen tijden/ inden welcken dat die goede Architecte heeft beghinnen te bloeyene. Want Bramant een verweckere der welgeschietter Architecturen/ en was hy niet eerst een schildere/ ende zeer verstandich inde Perspectiue/ eer hy hem totten bouwen schicte: Die gelucksalige Raphael Durbin en was hy niet dalder vermaertste schildere/ ende wel geïnstrueert in Perspectiuen/ eer hy van Architecturen wzaecht: Die alder voorsichtichste Balthazar Peruzzi van Sienen was oock een schildere/ ende in Perspectiuen also geleert/ dat hy willende ondersoeken sommighe maten van colonnen ende ander Antijche dinghen/ om die in Perspectiuen te settene/ creech sulcken behagen inde proportien ende maten/ dat hy hem geheelijc totter Architecturen begaf/ inde welke dat hy also coenam/ dat nauwelijc zyns gelijche en was: Die verstandige Jeronymus Benga en was hy oock niet een excellent schildere ende aldervernaemst in Perspectiuen/ gelijc die schoone Scenen betuycht hebben/ die welke dat hy maecte ter beliesten van synen heere Francisco Maria Hertoge van Wrin/ onder wiens schadue dat hy een dalderbeste Architect geworden es. Julius Roma- nus een warachtich discipule vanden glucksaligen Raphael Durbin/ es duer die Perspectiue ende schilderie/ een dalder beste Architect geworden. Om dan tot mynen propooste te keere/ so segge ich/ dat men behoort neerstich ende voersichtich te syne in dese conste/ inde welke dat ich aen clepne dinghen eerst beghinnen sal/ ende allencxkens voorts varende hooger climmen/ tot dat ich v na myn vermogen te bouen gelejdt ende tgeheele inhouden ghewesen ende gheleert sal hebben.

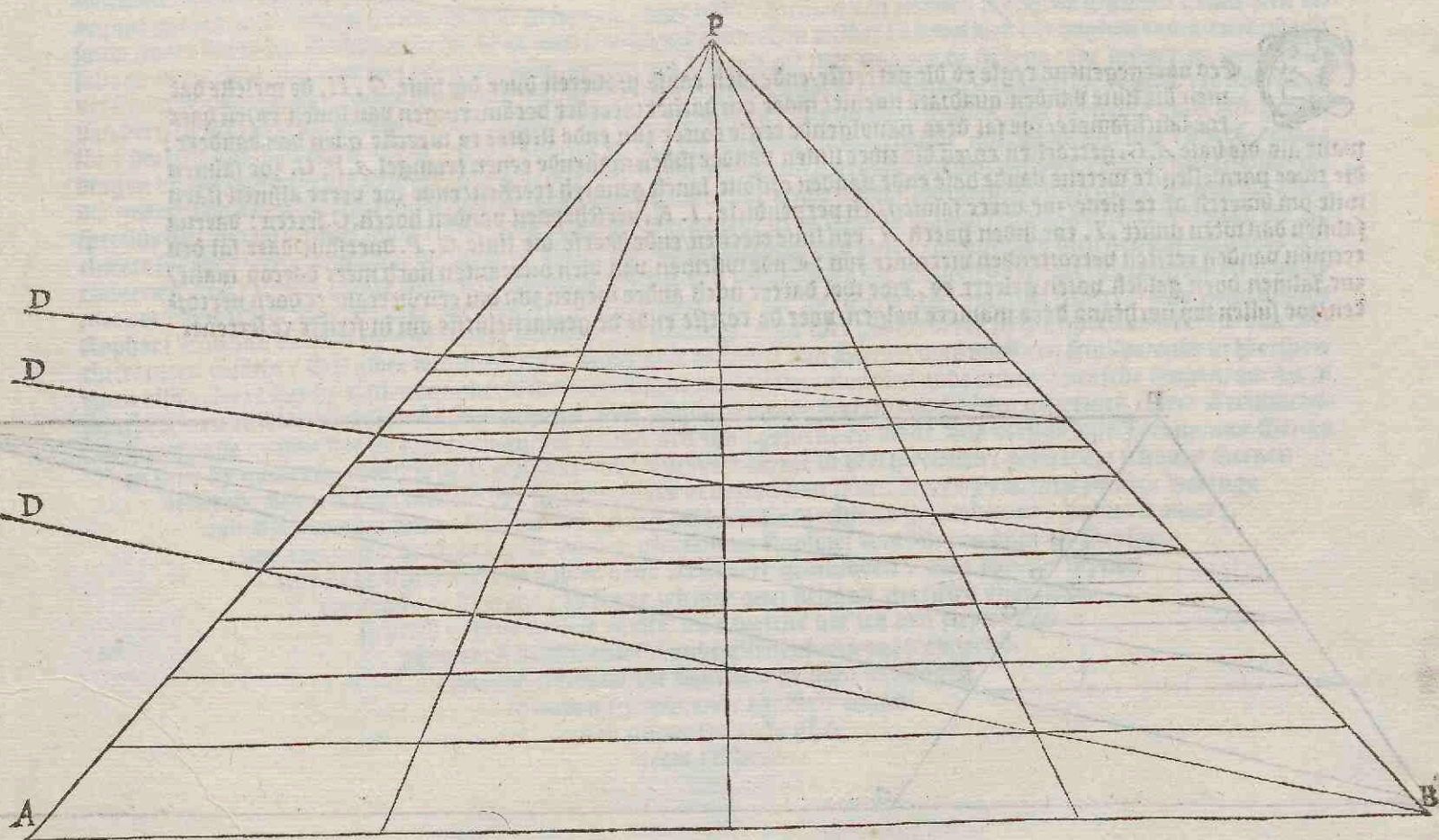
Ende om datmen duer clepne totten grooten coemt/ zoe salich beghinnen die maniere te toonen om een viercant int vercozten te settene/ waer wte dat alle dander spruyten sal: De base dan van desen viercante sal $A. G.$ zyn/ ende die hoogde vanden Orizont (gelijc gesept is) salmen ymagineren gelijc der ooghen/ ende die sal staen aende $P.$ daer sullen alle die linien toelopen/ gelijc die linien vander sijden $A. P.$ ende $G. P.$ dan rechtmen opden eenen hoek vanden quadrate eenen perpendicle $G. H.$ dat ghedaen zynde zoe treet die base $A. G. K.$ lanch ghenoech/ ende desghelijc sal van tghene datmen aensien wilt/ wandt hoemen wilt dat het viercant meer vercozte/ hoe datmen metten ghesichte $I.$ voorder vander $H.$ gaen moet om dat viercant aen te ziene/ Ende nemende dan $H. I.$ voer de distantie/ zoe salmen vanden punct $I.$ rotten hoek $A.$ een linie trecken/ ende daer die linie den perpendicle $H. G.$ duersnijdt/ te wetene aen $B.$ daer sal den termijn vanden vercozenden viercante zyn/ ghelijc in de figure sien mach: Maer wiltmen noch meer viercanten deen bouen dandere maken opden seluen orizont oft punct/ so salmen noch een linie vanden vercozenden hoek des viercants totter $I.$ trecken/ ende daerse den gesepten perpendicle duersnijdt/ te wetene aen $C.$ daer sal dat tweedde viercant afghesneden worden: ende alsoe salmen noch een linie moegen tot aenden punct der distantien trecken/ ende daer sy die lootlinie raect/ te wetene aen $D.$ daer salmen dat derde viercant maken/ desgelijc machmen met $E.$ doen/ ende voorts tot onder den orizont gaen.

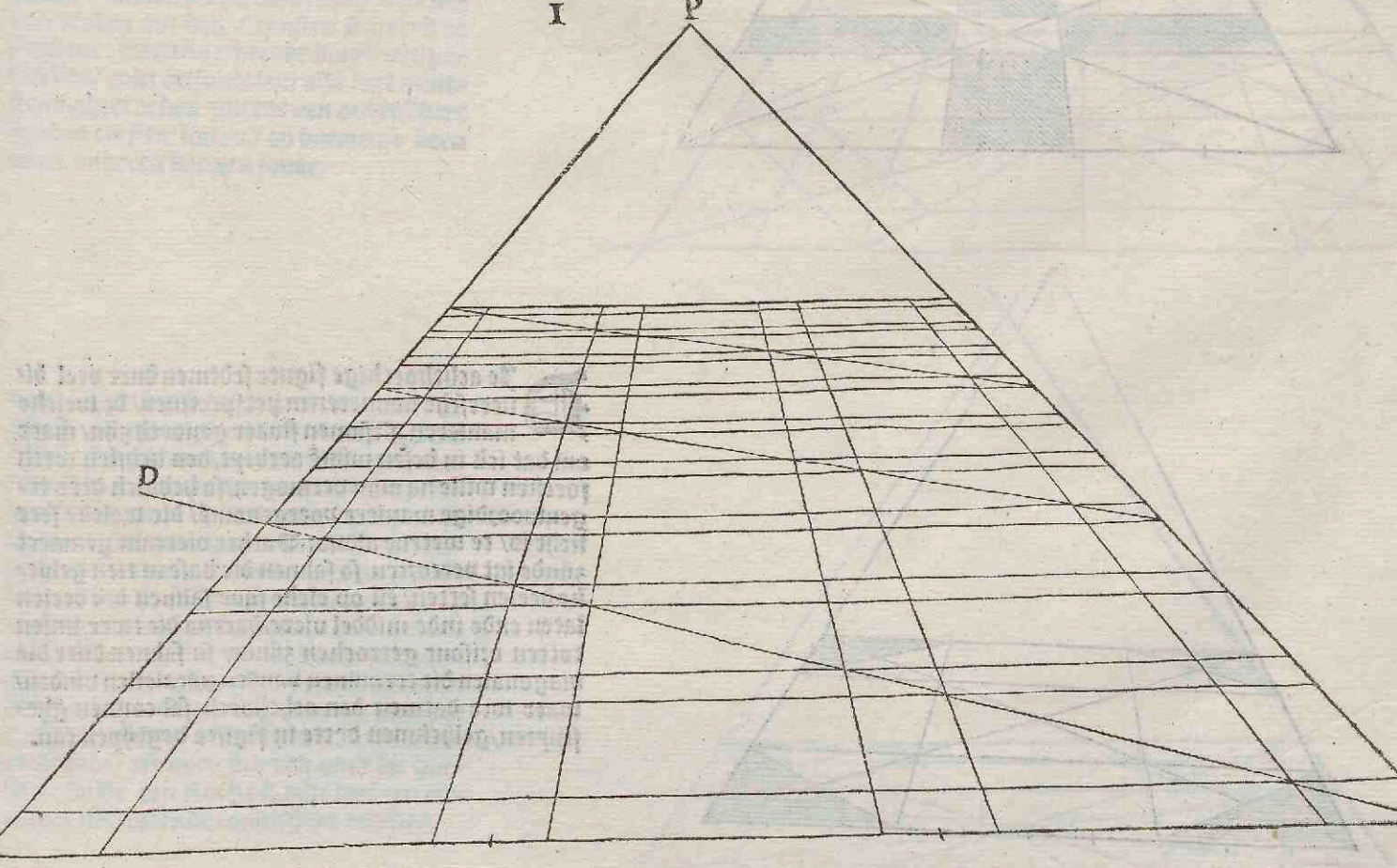
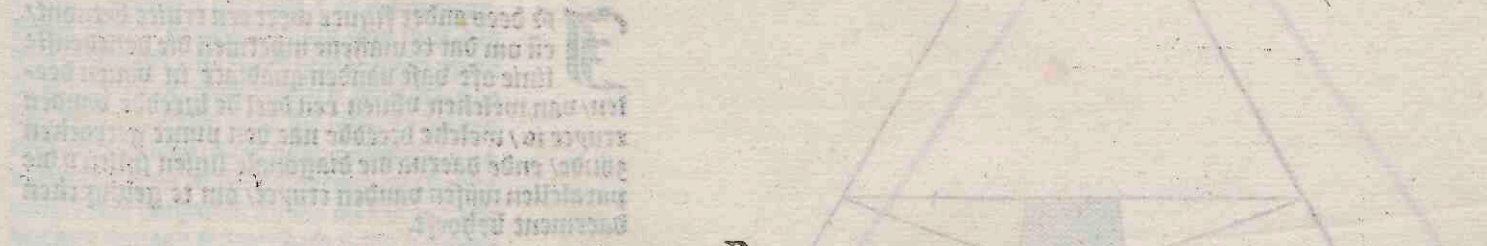
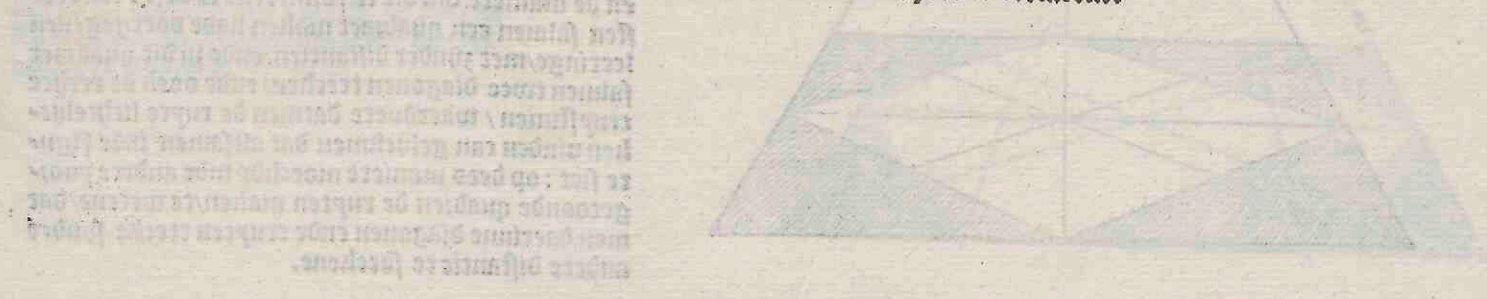
Ees voergegeuene regle es die perfectste/ ende men cause proberen duer die linie $G. H.$ de welke datmen die linie vanden quadrate noemt/ maer om dathet meerder vercozeringen van linien es/ en daer toe lanchsamere/ zoe sal dees nauvolgende regle coxter zyn ende lichter te wercke gaen dan dandere: want als die base $A. G.$ getrocken es/ en die twee litten vander sijden makende eenen triangul $A. P. G.$ zoe salmen die twee parallelē te wetene vande base ende vanden orizont lanch ghenoech trecken/ ende zoe verre als men staen wilt om dwerck af te siene/ zoe verre salmen den perpendicle $I. K.$ verscheyden vanden hoek $G.$ setten: daerna salmen dan wten punct $I.$ tot inden hoek $A.$ een linie trecken/ ende daerse die linie $G. P.$ duersnijdt/ daer sal den termijn vanden eersten vercozenden viercante zyn: Ende wiltmen van dien viercanten noch meer daerop make/ zoe salmen doen gelijc vozen geleert es. Hoe wel dat ter noch ander wegen zyn om een viercant te doen vercozten/ zoe sullen wij nochtans dees maniere volgen/ voer de cortste ende de gemakelijste om in scrifte te settene.

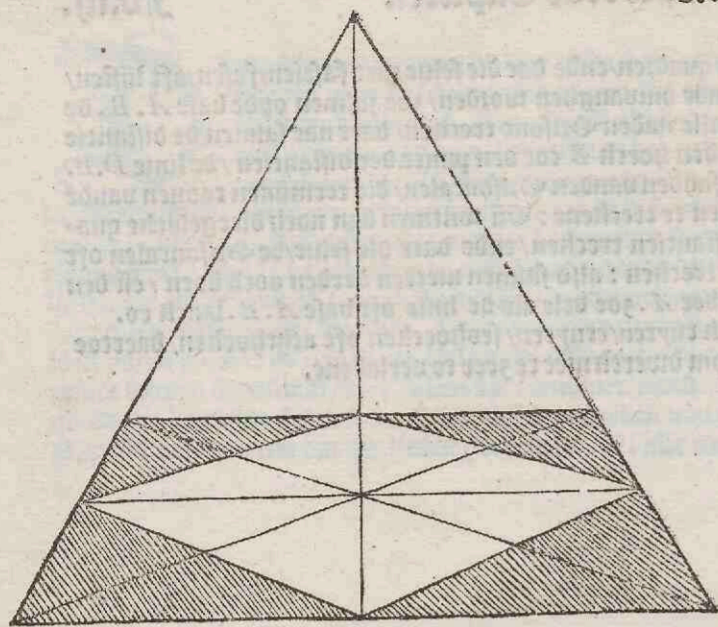

Diuersche gronden ende diuersche distantiën moeten hem gewonnen/ daerom salmen den nauol-
genden grondt (den welcken van d'ij viercanten hogge is) aldus maken: ten eersten/woorde ge-
trocken die linie *A. B.* zo lanch als dat werck h'iet zyn moet/ die selue linie ofte base/woorde in zo
veel gelijcke deelen gesedt als men behoeft: en die dan alle nade *Q*zifont oft punct getrocke zynde/
zoe salmen die distantie nade voergegeuen reglen zo verre setten als men begheert/ want hier en
is gheen plaetse om die te settene/ hoe wel dat de distantie een lingde ende een halue vander basen es/ gelijckmen
met $\frac{1}{2}$. daer geteekent siet: die welke base/mids datse van vier deelen is/ zoe coemt dat eerste viercant sestien
clepne viercanten te beuangenende/ de welke alle gevonden worden duer die linie *B. D.* / want daer die selue die vier
linien die na den punct loopen duersnijdt/ daer moeten die parallellen ouertrecken/ alsoe dat die sestien quadren
daer duere gesoymeert worden. Maer wiltmen vervolgende noch andere quadren daerop setten/ zoe salmen (ge-
lijck vozen geleert es) noch een linie nade distantie *. D.* trecken/ ende daer die selue de ander linien welke naden
punct loopen duersnijdt/ daer sullen die termijnen vanden tweedden viercante zyn/ inhoudende oock viermael vier
quadren: dat selue salmen verfaen met den derden viercante/ ende noch meer andere indien datmense behoeft.
Men sal oock weten dat die linien geteekent *. D.* alle nade distantie loopen gelijck vozen geleert es.

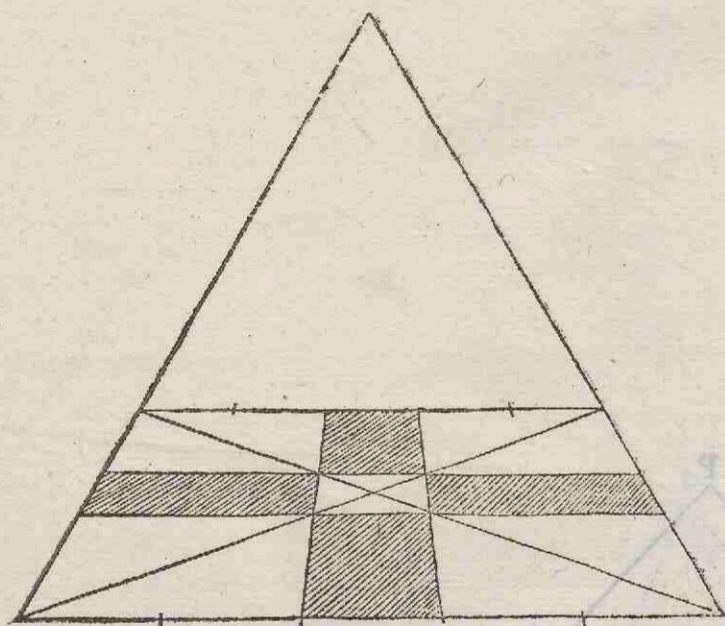

Wiltmen een paneitfel maken met grooten quadren/ ende dat die selue met fascien/ fassen/ oft lufften/
zoe wijsse noemen willen/ afgescheyden ende omvanghen worden/ zoe salmen opde base *A. B.* de
fassen ende quadren deelen/ ende de selue alle naden *Q*zifont trecken/ daer nae salmen de distantie
ymagineren gelijck geleert es/ ende vanden hoeck *B* tot den punct der distantiën / de linie *D. B.*
getrocken zynde/ zo false mides het duersnijden vanden *Q*zifontalen/ die termijnen toonen vande
quadren ende fassen oft boorden/ te wetene/ om die parallellen te treckene: En wiltmen dan noch diergelijcke qua-
dren hooger maken/ zoe moeten noch een linie totter distantiën trecken/ ende daer die selue/ de *Q*zifontalen oft
radialen getaect/ daer salmen desgelijck de parallellen duertrecken: also salmen metten derden oock doen / en den
punct der distantiën van deser figuren/ staet zoe wjt vander *A.* zoe vele als de linie ofte base *A. B.* lanch es.
Wiltmen in dese quadren diuersche formen maken/ gelijck ruyten/ cruypen/ seshoecken oft achthoeken/ daertoe
zoe sallick die maniere hierna van elcke bisonder toonen/ om dwerch niet te zeer te verladene.

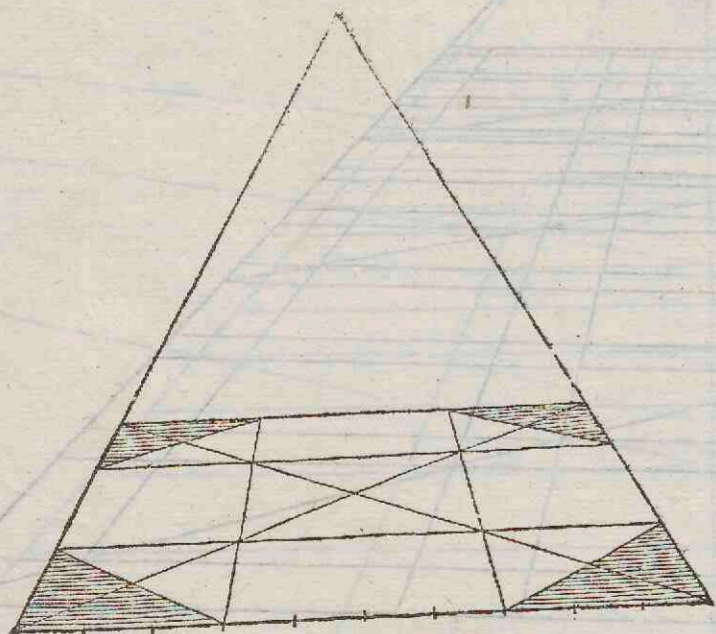

Des figure es een quadrat / inhouden de een ruyte oft ander quadrat dat metten hoeken die syden vande bytensten quadrate geraect / waer duere dat het maer half zo groot en es als dat bytenste / gelijk in deerste hoeck van Geometrien geleert is / en de maniere om dit te formere is dese : ten eersten salmen een quadraet maken nae voergegeuen leerlinge / met zinder distantie / ende in dit quadraet salmen twee diagonen trecken / ende doock de rechte cruyplinten / waerduere datmen de ruyte lichtelicheit vinden can gelijckmen dat alsamen inde figure siet : op dees maniere moechdy inde andere voorgeoode quadren de ruyten maken / te wetene / datmen daerinne diagonen ende cruypen trecke sonder andere distantie te soeckene.

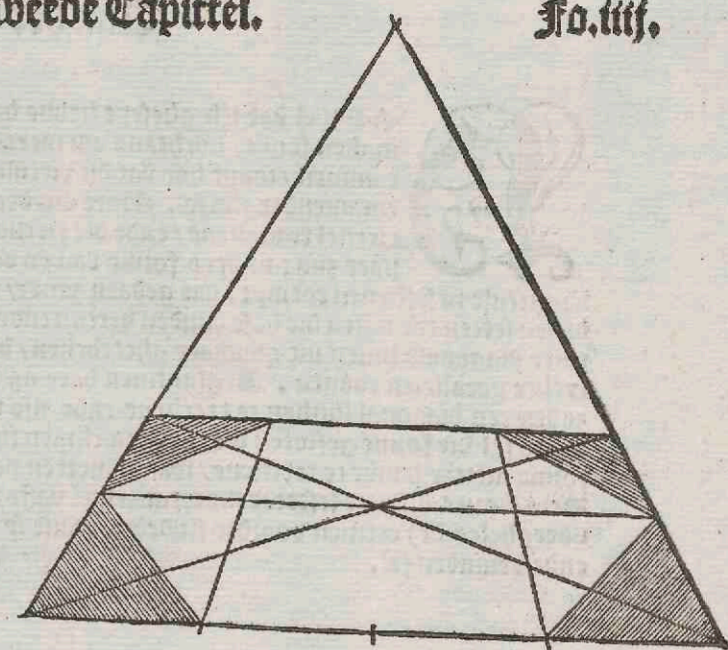

In dees ander figure wert een cruce betoont / en om dat te makene maetmen die benedenste linie oft base vanden quadrate in viuen deelen / van welchen viuen een deel de breedde vanden cruyce is / welke breedde nae den punt getrocken zynde / ende daerna die diagonale linien sullen v die parallelen wijsen vanden cruyce / om te gebuycken daerment behoef.

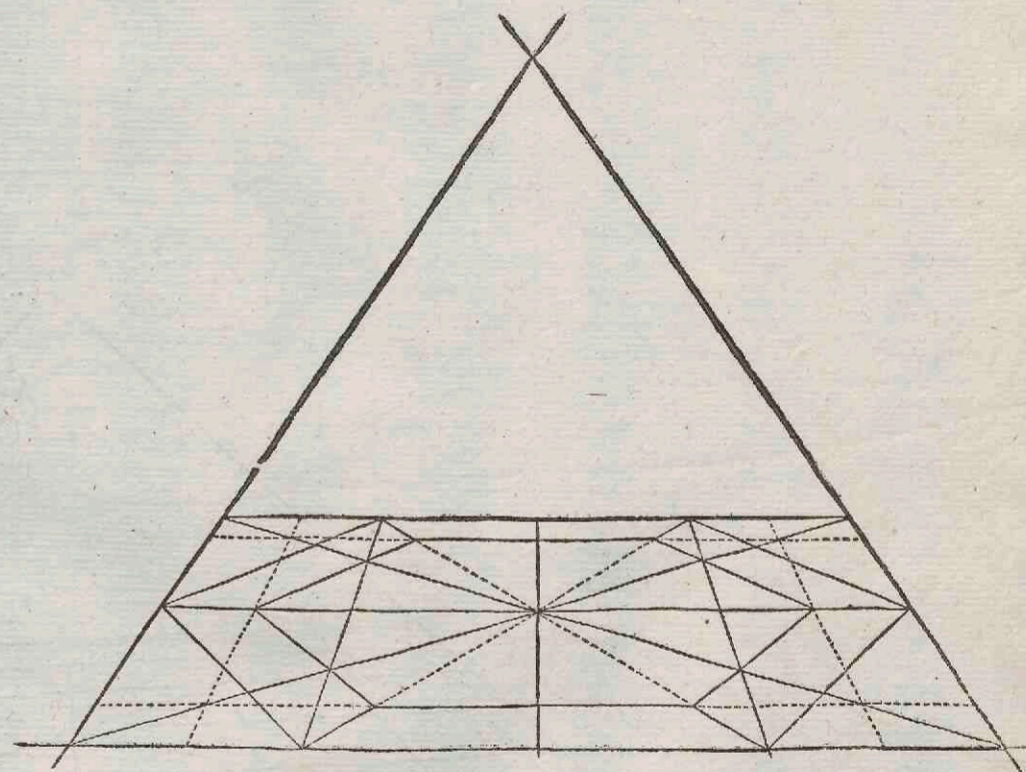

Die achthoekige figure sedtmen duer veel diuerse manieren in perspectiuen / de welke manieren alsamen swaer genoech zyn / maer om dat ick in desen myn aereypt / den lichtsten wech soecken wille na mijn vermogen / so hebbich dees tegeuwoozdige maniere voegenome / die welke seer licht is / te wetene aldus : Dat het viercant gemaect zynde int vercozten / so salmen die base in tien gelijckhe deelen setten / en op elke syde salmen d'ij deelen laten ende inde middel viere / daerna die twee linien totten oorsont getrocken zynde / so salmen duer die diagonalen die termynen vanden parallelen vinden / waer wte datmen den achthoek sal connen gheslypen / gelijckmen datte in figure begripen can.

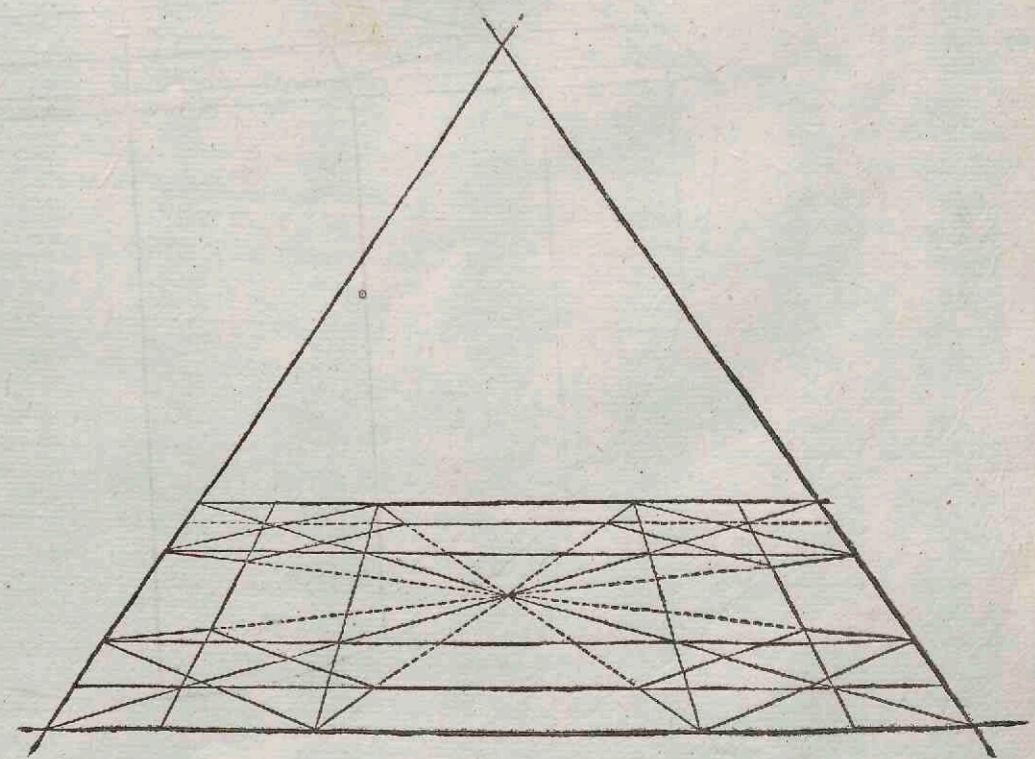
Den coztsten wech om den seshoek in perspectiuen te settene is desen / Als dat viercant nae de voorgeoode toonde regulen int vercozten ghesedt es / so salmen vander basen vier gelijckhe deelen maken / daer af sullen die twee inden midden bliuen / ende op elke zyde salmen daer een laten / treckende dan die twee linien ten oorsont oft punctwaerts oppe : daerna salmen die diagonen trecken / ende inden middel daers versame / salmen een parallele duertrecken / midts de welke datmen alle die hoeken vindt om den seshoek te sluytene.

In ick getoont hebbe hoe datmen simpele superficies / van viercanten / van sescanten / ende van aechtcanten maken sal / so wilck oock toonen hoe datmen se dobbel behoort te makene / te weten / dat elke simpel figure eenen bande hebbe . Als een simpel superficie vanden seshoek ghemaect es na de voersepe de regle / so veel dan als ghy wilt dat den bande oft fase breet sy / dat suldy op de base teekenen / ende trecken die oock nae den oorsont . Ende daer die selue de diagonen duersnijden / daer suldy onder ende vuen parallelen maken / daerna treckende noch twee diagonen wt die vier binnenste hoeken vanden seshoek / so suldy v termynen vinden om den cleynsten seshoek te sluytene . Welcke tweede diagonen / parallelen / ende oorsontalen / alle met punctkens ghetrocken zyn tot een onderscheet vanden eersten linien / op datmen se deen wten anderen kenne soude.

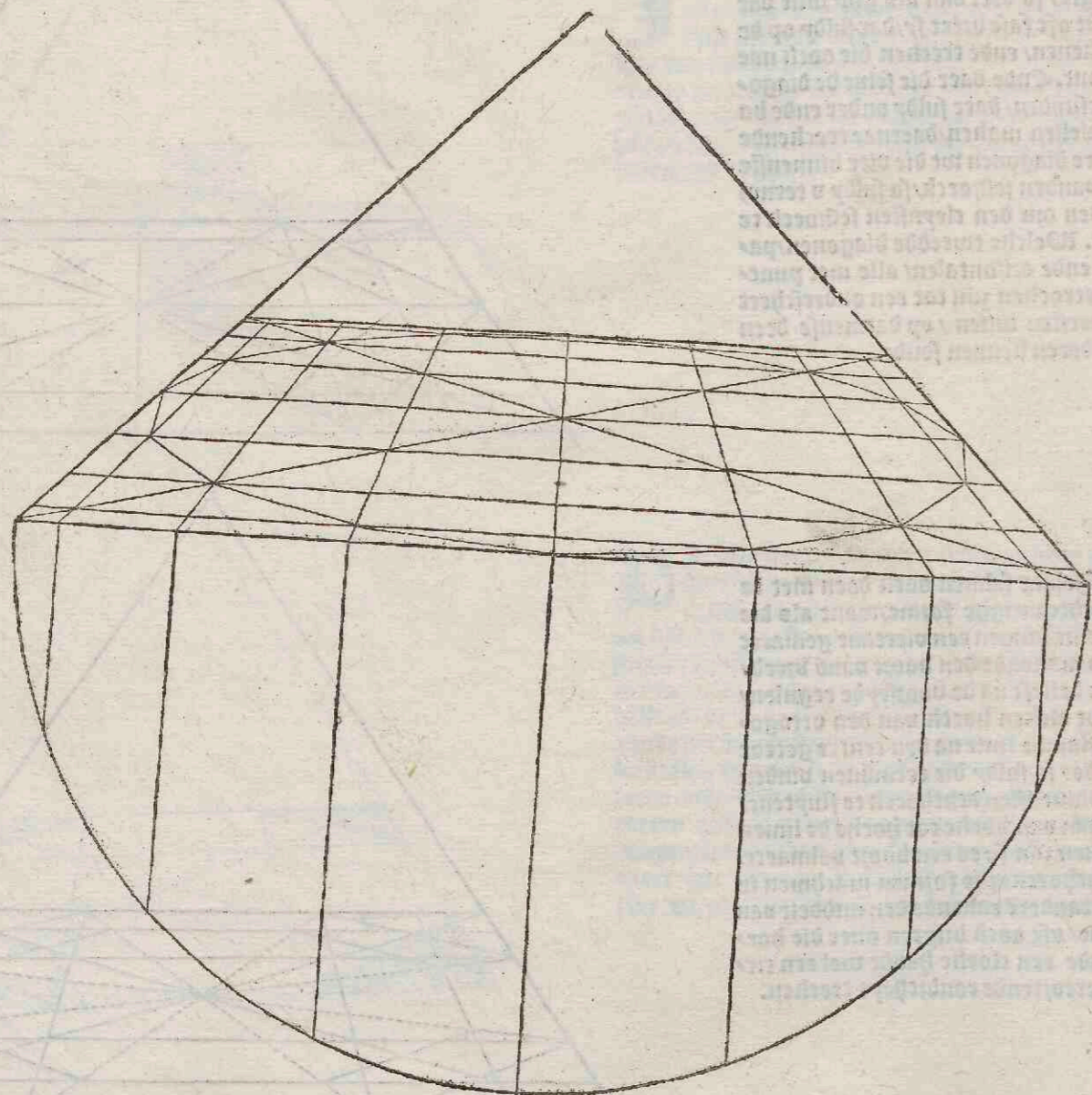

Desgelijck salmen oock doen met de aechtcantighe forme / want als die selue binnen een viercant gemaect es / midts makende den boort vand breedden dat v belieft na de voorsepe de regulen / en dan wt elcken hoeck van den octogonus een slawve linie na den centre getrocken zynde / so suldy die termynen vinden om den binnensten aechthoek te sluytene / ende aldan van hoeke tot hoeke de linien ghetrocken zyn / so es een boort volmaect . Dese aechthoekighe formen machmen in ronde veranderē rakende den middel van elke syde / oft oock byten ouer die hoeken / soude een cloeke handt wel een circulare vercoztende rondicheyt trecken.

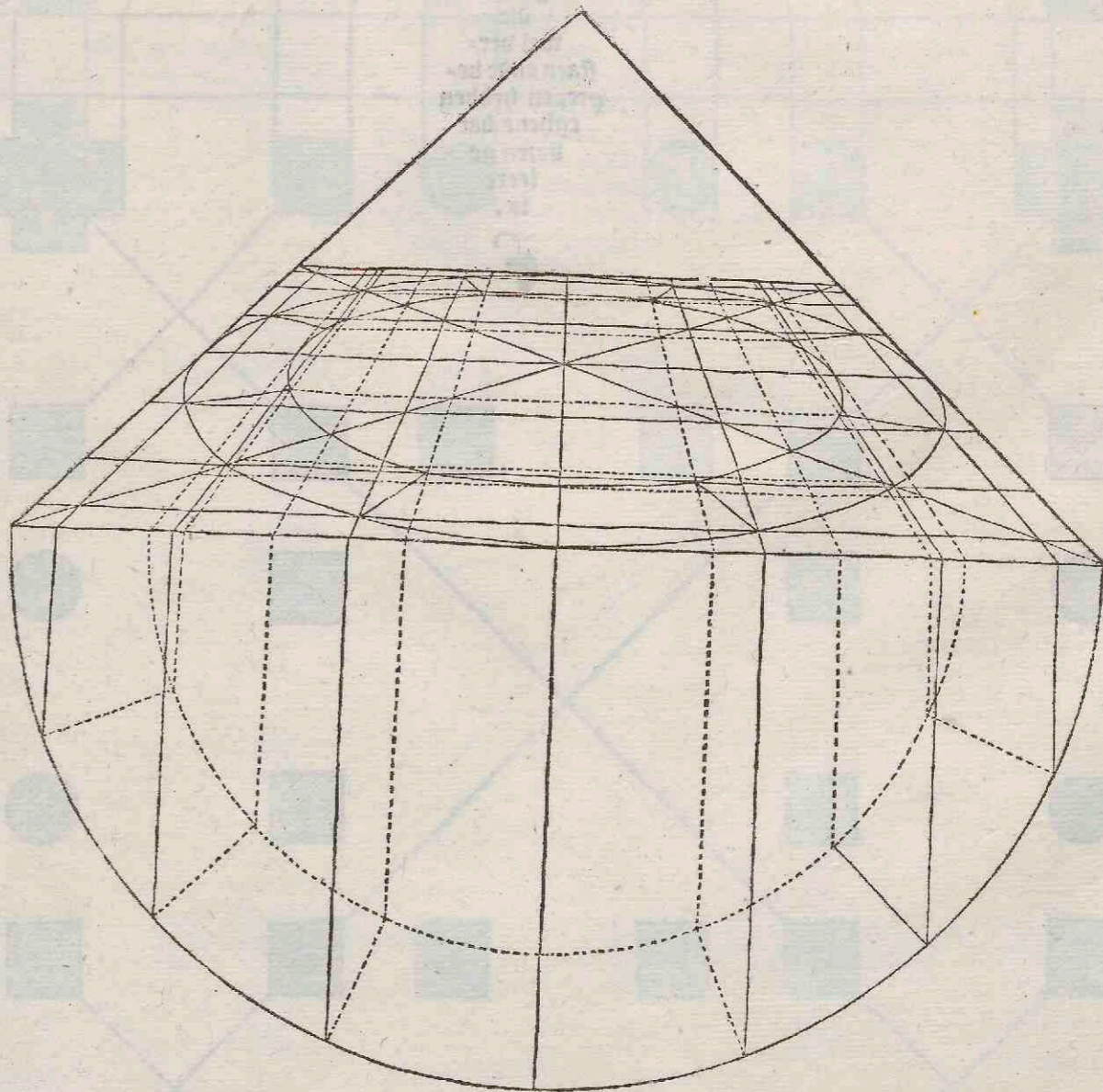
De wel dat ick gheseyt hebbe datmen duer den achthoek wel een rondicheyt int vercozten maken soude / nochtans om meerder sekerheyt / salmen duer desen wech tot naerder perfectien comen / want hoe dat die circulare forme meer hoeken heeft of ziden / hoe dat het ronde volcomender zyn sal.

Maer om dees figure te makene es van noode onder die vase eenen haluen circhel te makene / ende die circumferentie in so velen te deelen alst v belieft / behoudelijck datse paer zyn : in dees forme dan es den haluen circhel in achten gedeelt / waeromme dat den geheelen circule in seftien coempt : dat gedaen zynde / so moetmen wt alle dyen deelen vande circumferentie perpendiclen setten tot tegen die vase vanden vercoztenden quadrate : die deelen dan na den o:font getogen zynde / ende twee diagonale linien int quadraet ghetrokken / die sullen v int duersnyden van de o:fontalen of radialen de rechte parallelen toonen . Beghinmen daer na van den middelsten punt der basen ter eender ende ter ander ziden een diagonal linien te treckene / ende also vanden eenen punt totten anderen opwaerts ouerhoec gaende / so sal die forme gesloten worden gelijckmen siet / Waer duere / of daerouere / dat het v licht zyn sal een ronde forme metter handt te treckene / want metten passere es onmogelijck te doene dat het wel vercoztent soude. Dees figure / discrete lesere / behoortmen wel vasse te hebben / ende wel te verstante (gelijckme oock moet met die voerghelende) eermen voozder studeert / want sy sal v tot vele naevolghende stucken dienen / ghelijckmen sien ende beuinden sal.

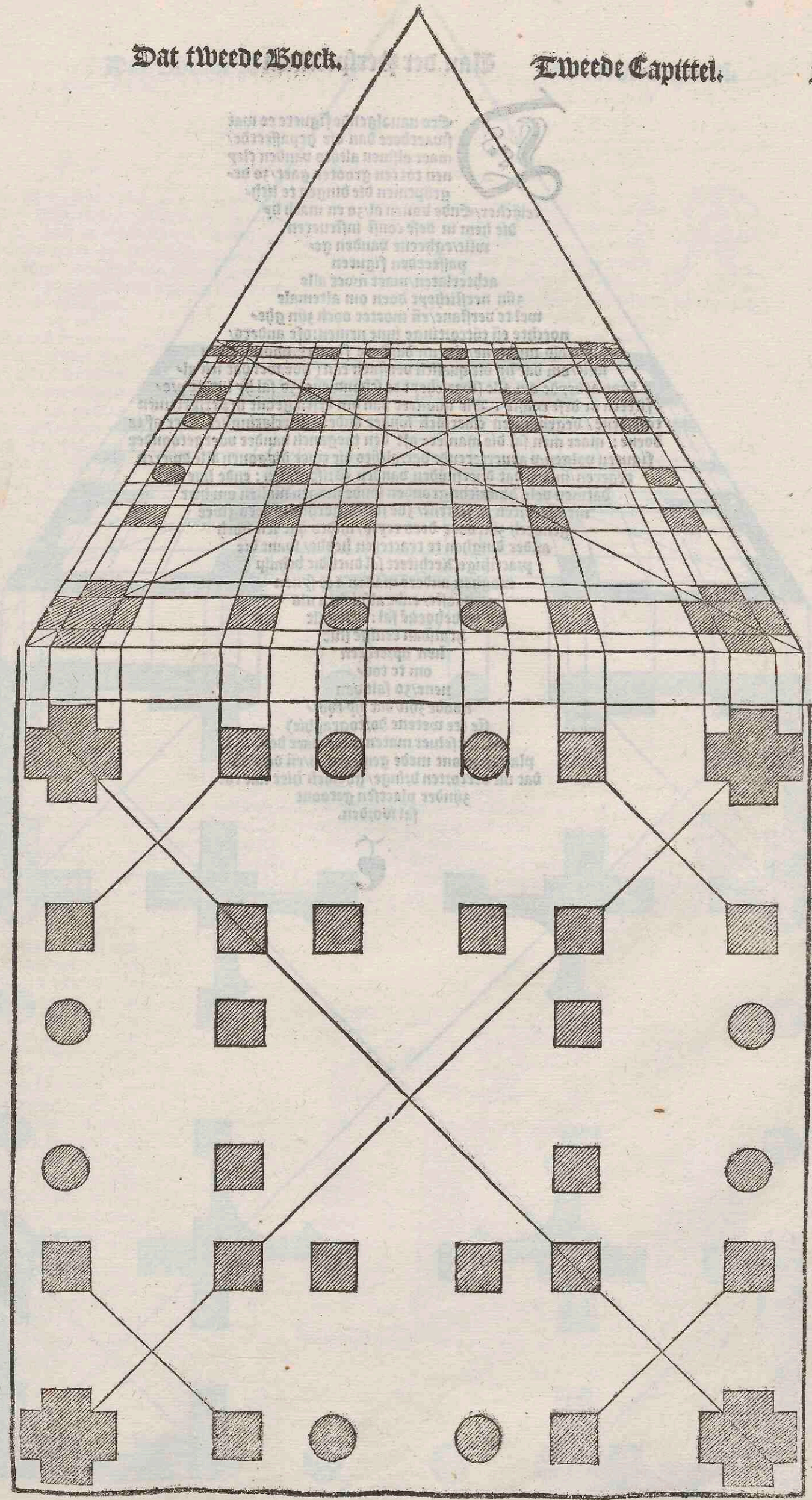
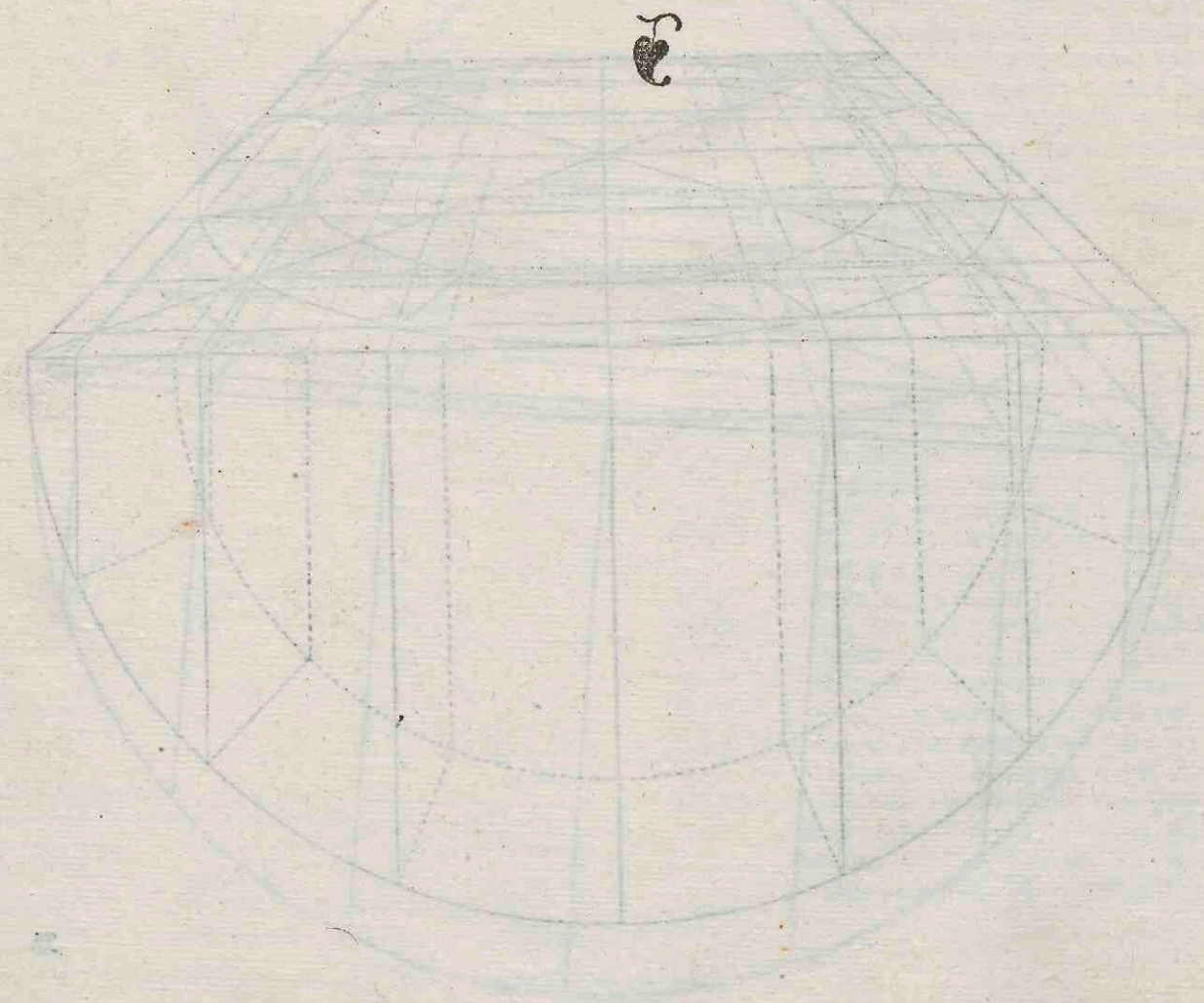
As ghy die voozgetoonde figure wel vasse hebt / so moetty noch voozder procederen ende sluyten dit ront doek met eenen boozde / ende nae dat ghy dien b:ret hebben wilt / so moetty den buytensten haluen circhel oock maken / en die voertgemacete deelen vanden grooten circle ten center waerts treckende / sullen inden eleyen circhel comen / die welke deelen vanden eleyen circle oock in perpendicle gesedt met punckens / om dander linien niet te verduyfsteren / ende die desge dat binnenste vercoztende ront te makene / achtervolgende deerste maniere : gelijckme deerste ront met stercken linien / ende dat tweedde met punckens inde figure sien mach.

Bemide lesere en lates v niet verduyden / dees figure soe lange ende dickwils te makene / tot dat ghuse wel verstaet ende vass hebt / want ick weet sekerlijck datse den menigen swaer vallen sullen / nochtans en condy sonder dese niet veel ghedoen / ende die dese oock wel vass heeft / sal wel lichtelijck alle nauolgende dingen verstaen ende maken.

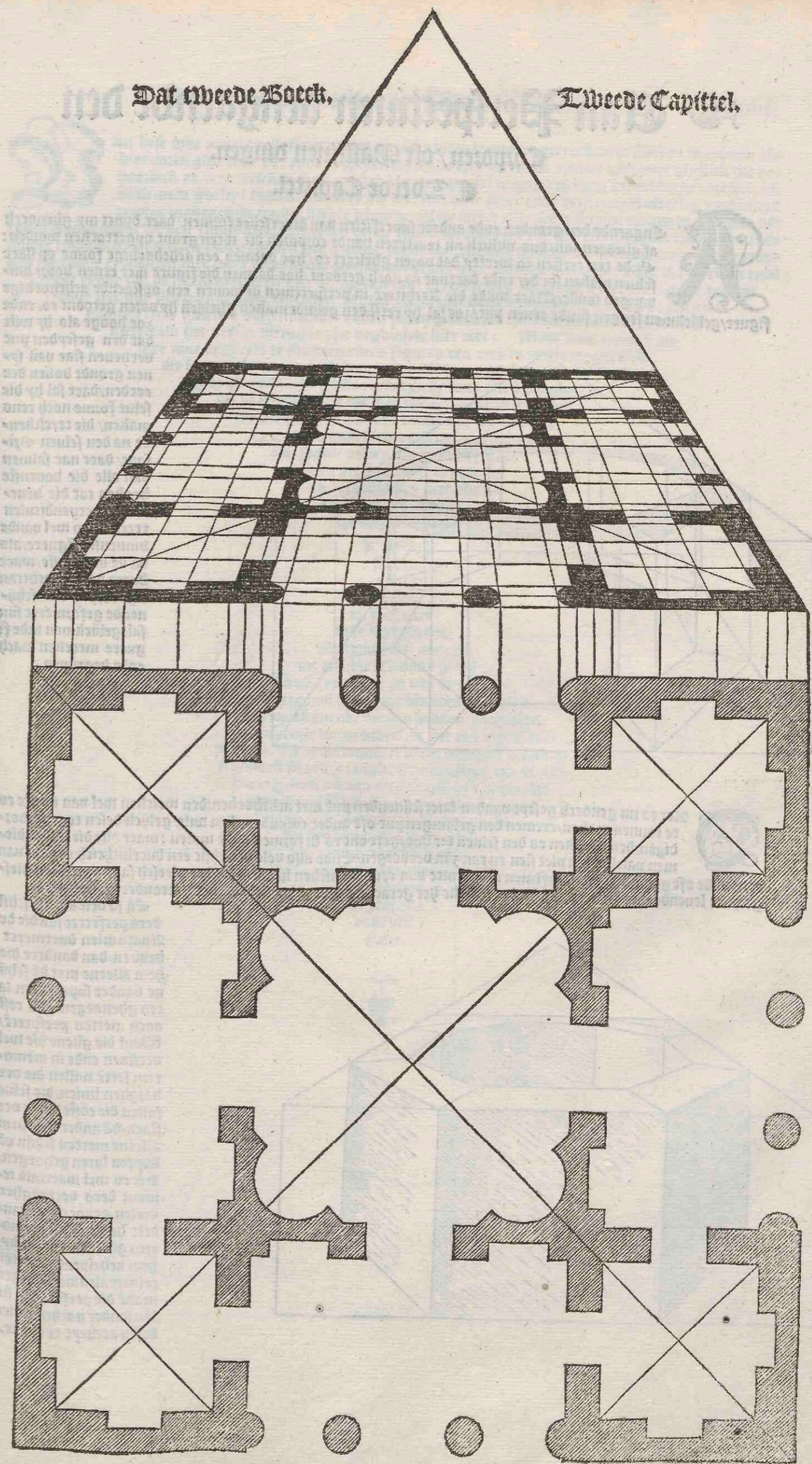
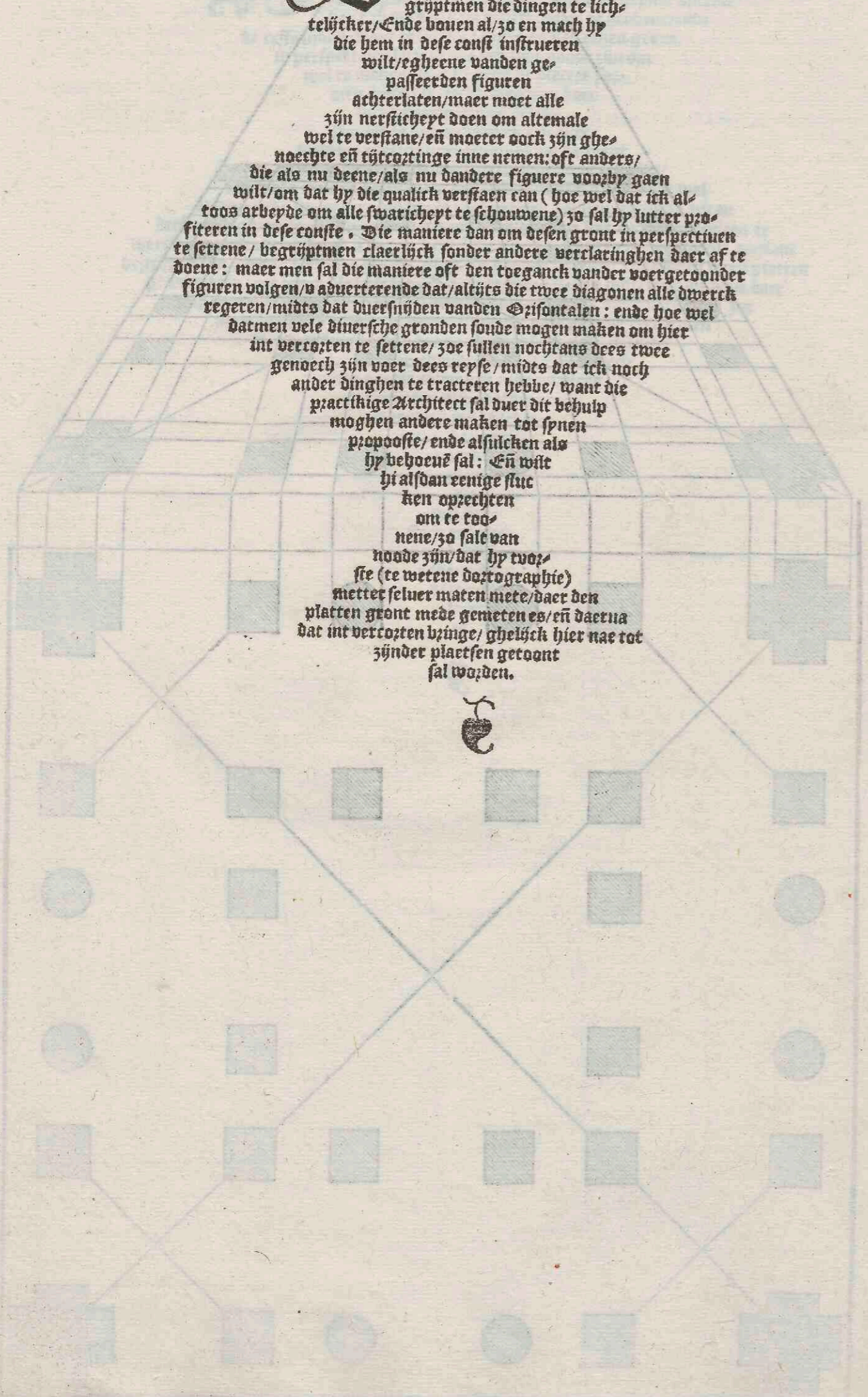

Det gheualt dickwils dat die Architect een edificie van buyten ende van binnen betoonen wilt / waer toe dat hy behoeven sal den gront eerst in perspectiuen te setten / op dat hy te sekerder mach wten grondt optrecken tghene dat hem belieft gesien te hebbene / ende de reste inden gront te latene : wiltmen dan eenen gront in perspectiuen setten / soe salt van noode sijn om wel te makene / dat hy eerst in platter formen gesele sy / op datmen hem daer wte in perspectiuen trecke .

Om dit te doene / hebwich een duerlichtige edificie voergenomen / op datment te lichtelicker begripen mach vooz dit beghinsele / want als iemant desen wech vaste heeft / soe sal hy daerna wel andere ende swaerdere dingen in perspectiuen connen trecken : ick en derf doek gheen groote moeyte doen om te bescriuene hoe dat dit vercozten te werke gaen soude / midts dat het zo licht ende open in figuren staet datment terfont begripen can : want leydende alle die linien die vanden hoeken ende sijden wten platten grondt gaen / tot tegen die base die ghy int vercozten stellen wilt / ende die selue daer nae op den Orizont ghetrocken / midts dymagineren vander distancien soe moechdy vercozende viertant sluyten : daer nae soe treckmen die twee diagonalen daerinne / duer de welke datmen die parallellen treckende / terfont enen wech vint om die columnen ende pilasters te formieren / alsoe dat het om mogelijck is te faelgeren / ende principalich de ghene die wel verstaen ende begrepen hebben tghene dat voren geleert is .

Des nauolgende figure es wat swaerdere dan die gepasseerde/maer als men altyts vanden clynen totten grooten gaet/zo begriiptmen die dingen te lichteliker/Ende bouen al/zo en mach hy die hem in dese const instrueren wilt/egheene vanden gepasseerden figuren achterlaten/maer moet alle zyn nersicheyt doen om altemale wel te verstante/en moeter oock zyn gheuoechte en tichtortinge inne nemen: of anders/ die als nu deene/als nu dandere figuree voorby gaen wilt/om dat hy die qualich verstaen can (hoe wel dat ick altoos arbeide om alle swaricheyt te schouwene) zo sal hy lutter profiteren in dese conste. Die maniere dan om desen gront in perspectiuen te settene/ begriiptmen claerlych sonder andere verclaringhen daer af te doene: maer men sal die maniere oft den toeganch vander voertgetoondet figuren volgen/ v adueterende dat/altijts die twee diagonen alle dwerck regeren/midts dat dwerflijden vanden Horizontalen: ende hoe wel datmen vele diuersche gronden soude mogen maken om hier int vercoorten te settene/ zo sullen nochtans dees twee genoech zyn voer dees reyse/ midts dat ick noch ander dinghen te tracteren hebbe/ want die practihige Architect sal dwer dit behulp moghen andere maken tot spnen propooste/ende alsulcken als hy behoene sal: En wile hi alsdan renige stuc ken oprechten om te toonen/zo sal van noode zyn dat hy twee (te wetene doctographie) metter seluer maten mete/daer den platten gront mede gemeten es/en daerna dat int vercoorten byinge/ghelyck hier nae tot zyn der plaetsen getoont sal worden.

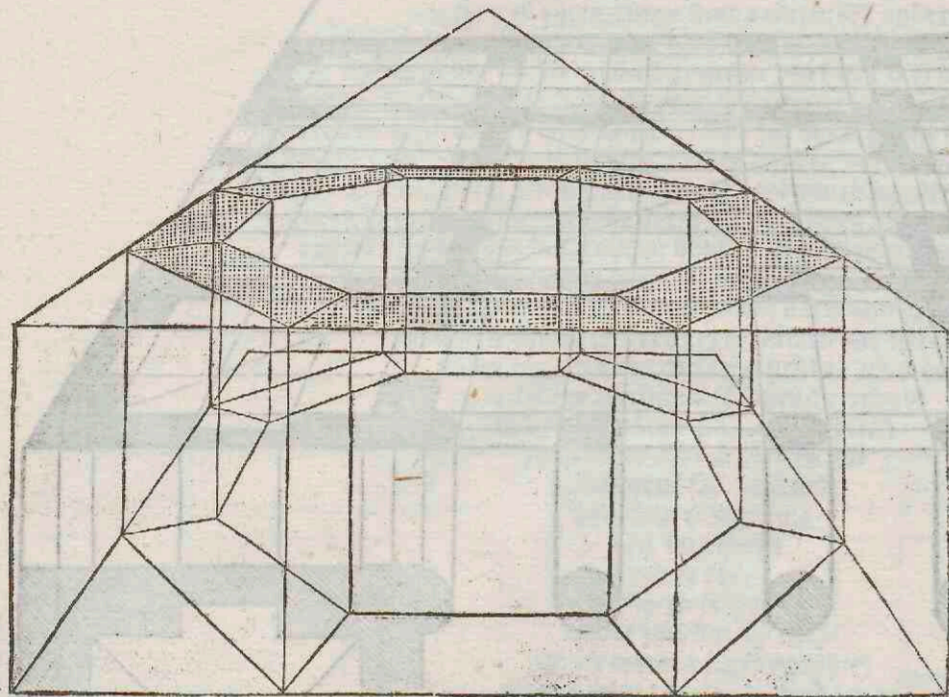

Van Perspectiuen aengaende den

Corpozen / oft Massiuen dingen.

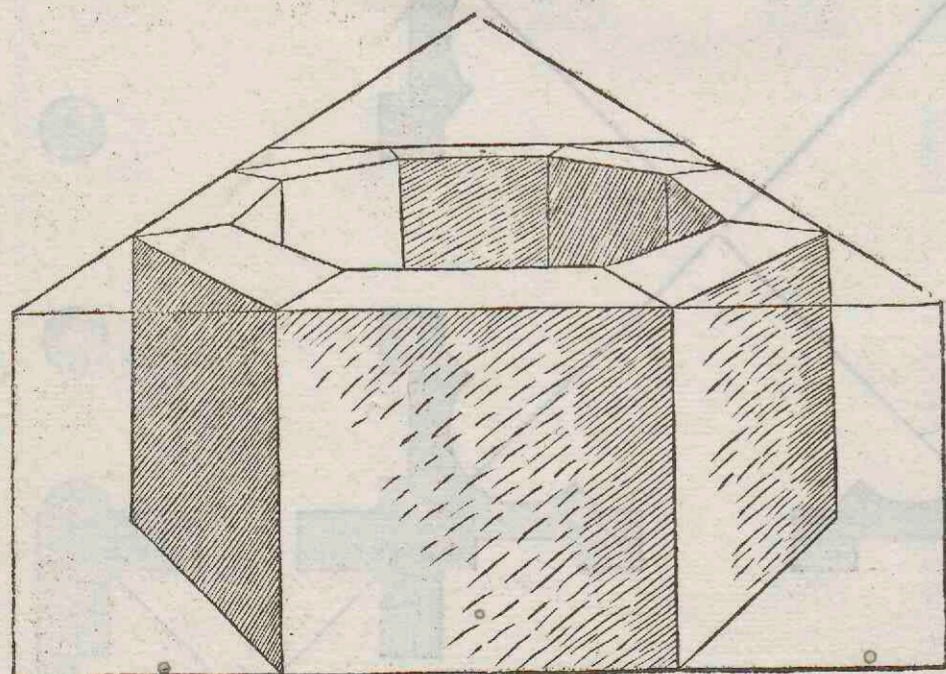
Derde Capittel.

Aengaende den gronden ende andere superficies van diuerscher formen/ daer dunct my ghenoech af ghedaen zijn/ dus willich nu tracteren vande corpozen die wten grant opgetrocken worden: Ende ten eersten zo weetly dat vozen gheleert es/ hoe datmen een achthoekige forme op haer seluen maken soude/ ende daernaes es noch getoont/ hoe datmen die figure met eenen boort omvangen soude/ Maer wilde die Architect in perspectiuen betoonen een opstaende achthoekige figure/ gelijkmen seggen soude eenen put/ zo sal hy eerst den grondt maken ghelijck hy vozen getoont es/ ende

zo hoege als hy wilt dat den gesepten put verheuen staen van synen gronde bouen der eerden/ daer sal hy die selue forme noch eens maken/ die treckende na den seluen Ozi- font/ daer nae salmen van alle die bouenste hoeken tot die benedenste perpendicularen trecken/ zo wel vande binuense figure als vā de buytenste/ waer duere dat het achttean- tige corpus duerschij- nende gesept sijn sal/ gelijkmen inde fi- guere mercken mach ende begripen.

Mer es nu genoech gesept vanden duerschijnenden put met achthoeken/ den welken wel van noode es te comen maken/ eer men den gelijgen put oft ander corpus maken wilt/ gelijk desen tegenwoor- digen/ den welken es den seluen die vooz getoont es in formen ende maten: maer alle die linnen die- men van buyten niet sien en can sijn verborghen/ Ende also vele verschilt een duerlichtich corpus van een solide oft gelijch/ gelijk oft men tgeraemte van eens menschen lichaem sonder vleesch sage tegen een die- gelijche leuende met synen vleesche/ dat welcke het geraemte bedect/ hoe wel dat het daer onder verborghen es.

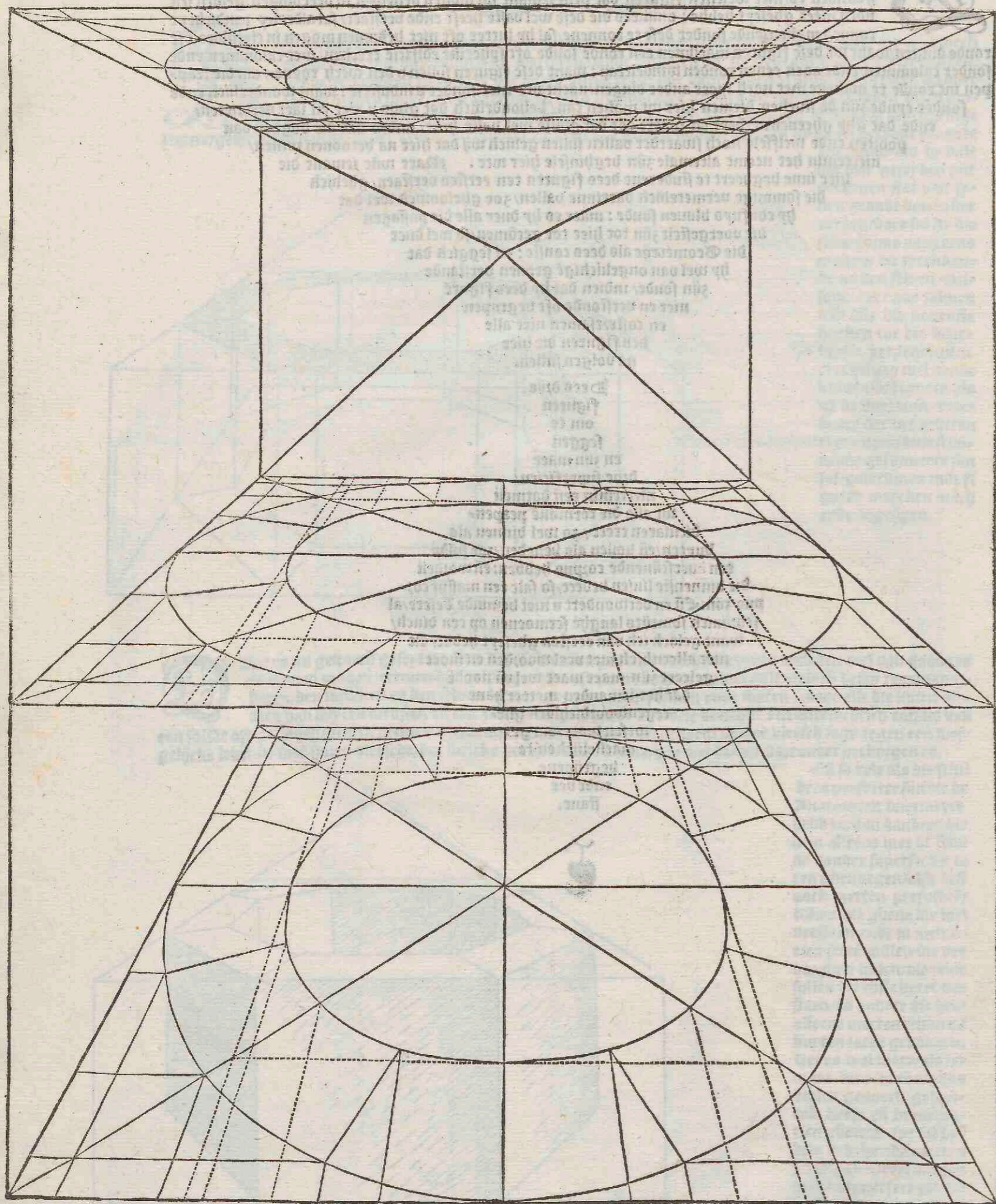

En so vele als die schil- ders perfecter sijn die de Anatomien duermerce hebben/ dan dandere die hem alleene met de schij- ne vander superficies la- ten ghenoege/ also eest oock metten perspectē/ Want die ghene die wel verstaen ende in memo- rien settē willen die verborghen linnen/ die selue sullen die cōste beter verstaen/ dā andere die hem alleene metten schijn vā buyten laten genoege. Het es wel waer/ als te- mant dees verborghen deelen genoech gehan- delt heeft en in memo- rien gheset/ so sal hy/ hem behelpende metten principalen/ veel dingen make die perfect sijn sul- len sonder nocht als allen desen aertbept te doene.

An dese drie nauolgende figuren/ zo es elke wten vierrante getrocken/ in sulcker manieren als hier vozen ghehoort es: ende sijn loopen oock alle drie op eenen ozi- font oft punct ghelijck dat be- hoorlich es/ met welken figuren dat hem iemant sal mogen behelpen in veel dingen/ gelijk ick noch meer gheseyt hebbe: ommers die dese wel vasse heeft ende verstaet/ sal alderley rondicheyt conuen maken/ ende sonder dese te conuenen/ sal hy litter oft niet bedriuen mogen in circularē oft ronde dingen/ want wt dese figuren machmen een ronde solide oft spherike edificie trecken/ met columnen ende sonder columnen/ ende oock eenen ronden windeltrap: want dese figuren sullen v den wech toonen om die trap- pen int ronde te makene met noch meer ander dingen/ nocht als niet sonder v industrie: want wonderlich ende sonder eynde sijn de stucken diemen hier wt maken can/ behoudelich dat ghys v niet en laet verdrieten/ ende dat ghy gheenon aertbept en spaert tot dat ghise wel vasse hebt/ mides dat die boghen van poozen ende welfels noch swaerder ballen sullen gelijk wij dat hier na betoonen willen/ niettemin het neemt altemale sijn beghinsele hier wte. Maer wilt iemant die hier inne begheert te studeren dees figuren ten eersten verstaen/ ghelijck die sommige vermetelich daerinne vallen/ zo ghelouich wel dat hy confusys bliuen soude: maer es hy duer alle die passagen die voer gestelt sijn tot hier toe gecomen/ so wel duer die Geometrie als dees conste: zo seggich dat hy wel van ongeluchige groten verstaende sijn soude/ indien dat hy dees figure niet en verstaende oft begripen en cōste/ rnamen met alle den figuren die hier na volgen sullen.

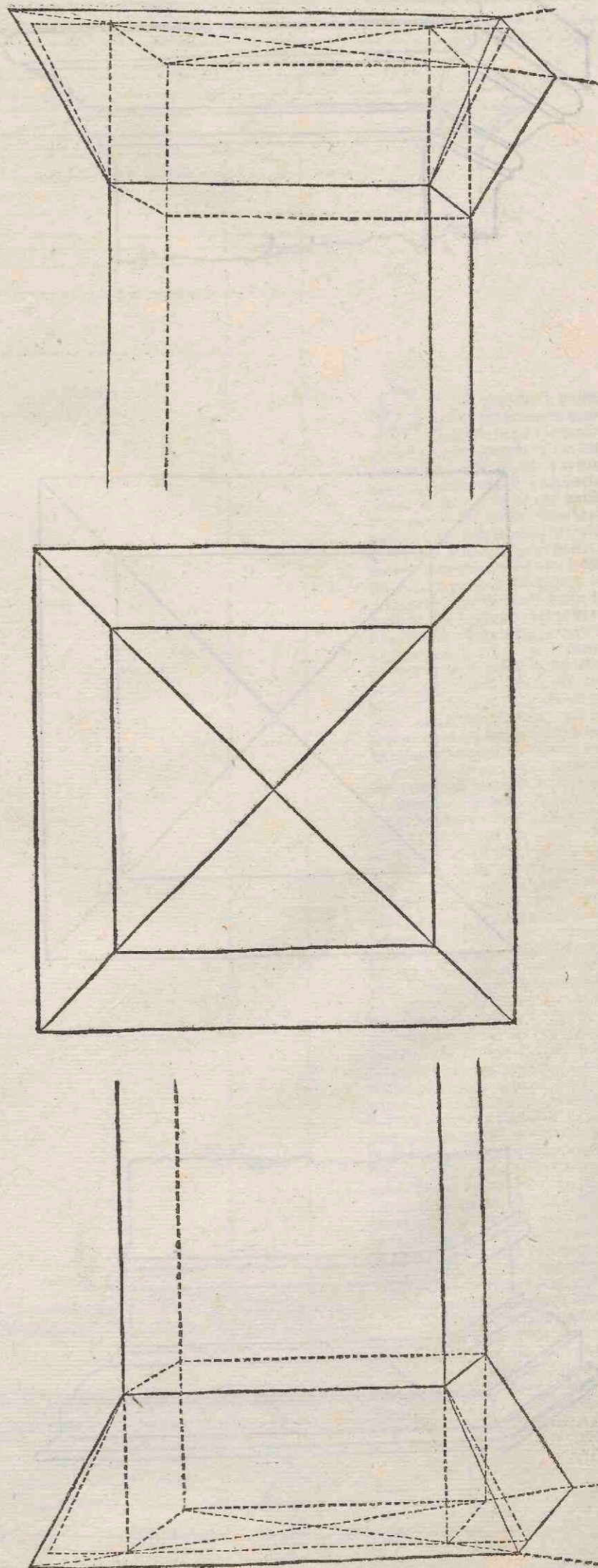
Dees drie figuren om te seggen en sijn maer drie superficies/ niettemin eest datmen wt alle die terminē perpendicularen treect/ zo wel binuen als buyten/ en bouen als beneden/ zo suldy een duerschijnende corpus hebben: en woerdt die binuense linnen bedect/ so salt een massif cor- pus sijn: En en verwondert v niter beninde lesere/ al schijnich somtijts langhe sermoenen op een dinc/ want gelijk ick van eersten gheseyt hebbe/ die niet alleenlich met veel woorden en moet geleert sijn/ maer waer wel vā noode dat het iemanden metter hant tegenwoordichlich ghe- wesen ware/ om ge- machelichken te begripen ende ver- staen.

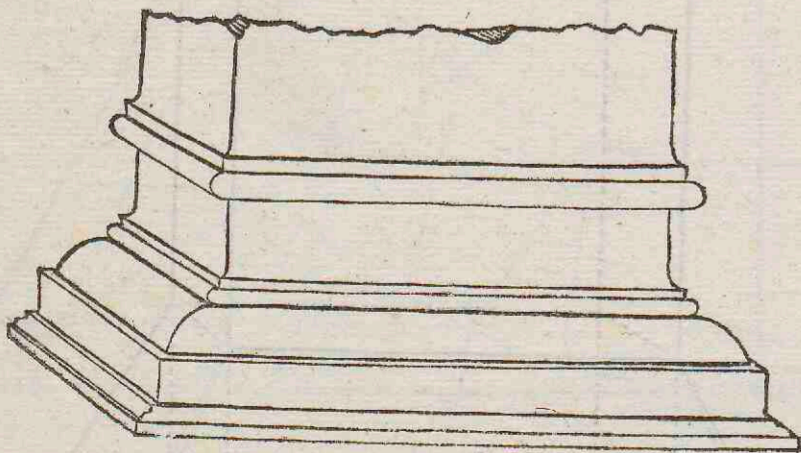
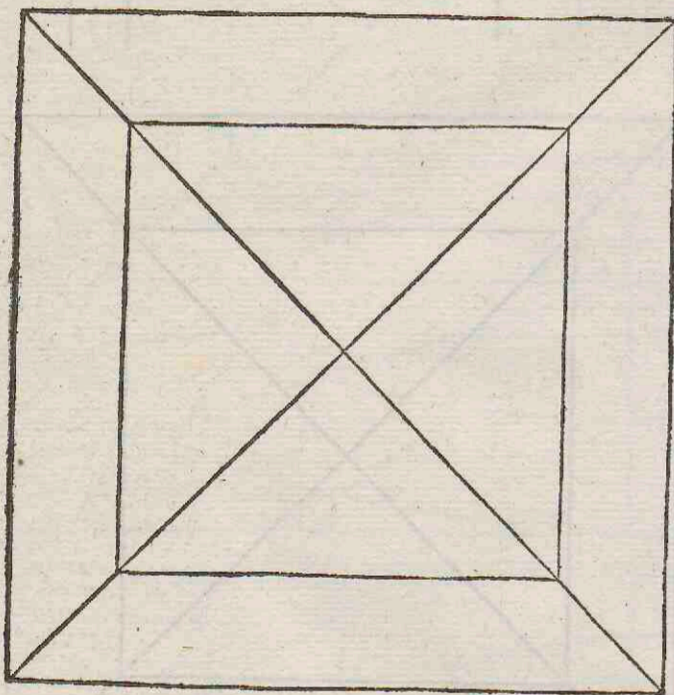
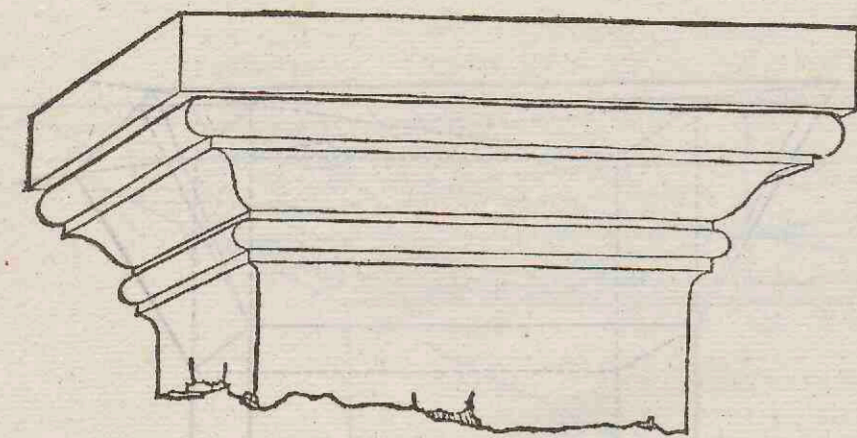

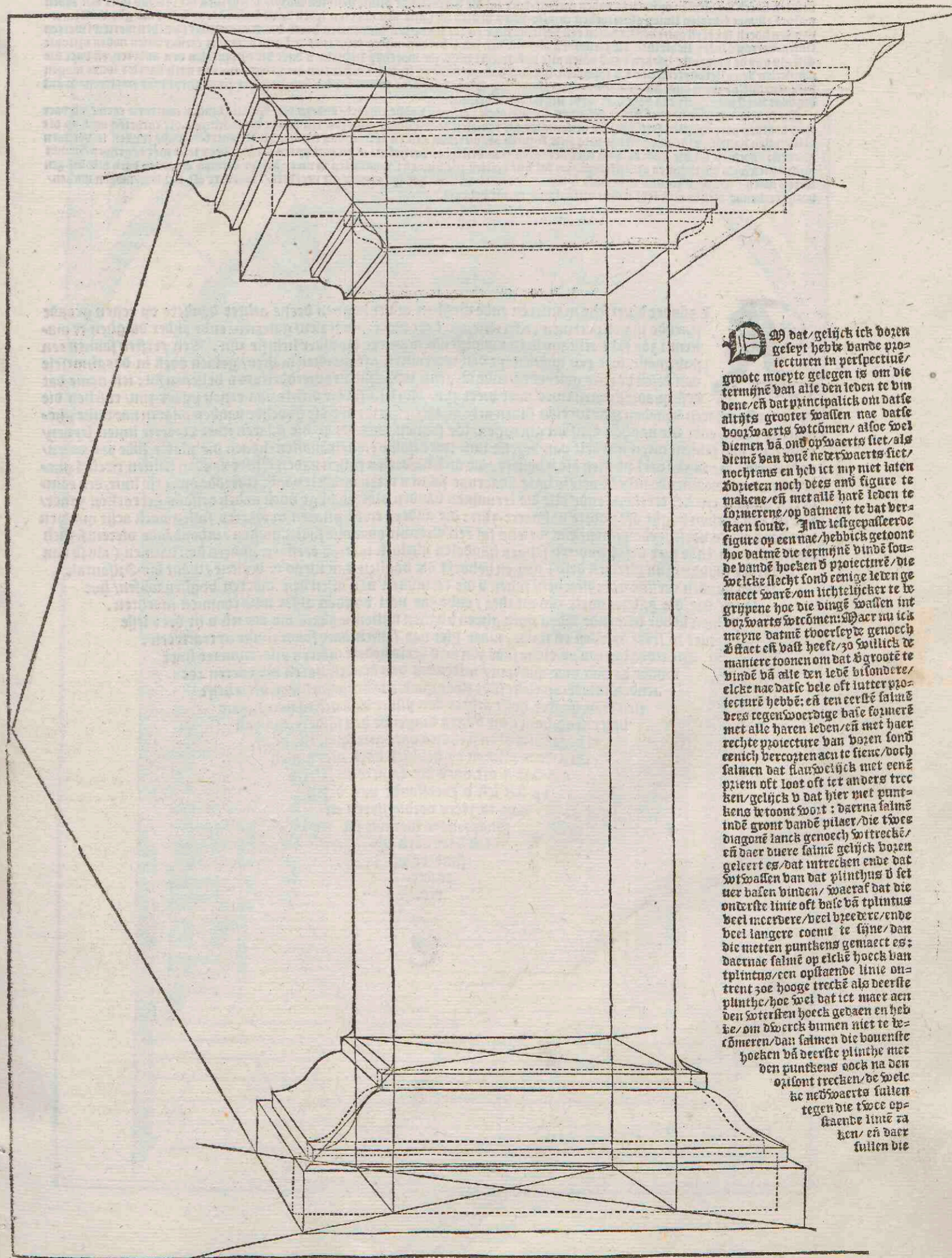
Den meestendeel vā groo-
ten riuieren die vanden
berghen afcomen met
eenighen tempeste/ als
sij dan beneden inde valleje cōmen/ soe
loopense somtijden buyten haer canael/
en zo veel lants als sij dan op deen sude
afnemen/also vele gheuen sij dan weder
aen dander sude: alsoe doet die perspec-
tiue oock in hoekige dingen: want soe
vele alsinen vanden hoeck verliesi daer
men tegen siet/also vele wasi dē anderē
hoeck die buyten saet/ dwelche in dese
naeruoigende figuree betoont wort.

Merck hier dan beminde Lesere/
dat het quadraet indē middelt beteekē
die dicte van een viercante colomne of
pilaer/en den bandt daer buyten omme
beteekent die dicte oft den wtspionch
vander basen en vanden capiteele: De
figuree onder dees platte forme es die
base/en die bouensse figuree es dat capi-
teel. de maniere dan om dese te doen
vercozten/sallich u verclaren/ Ende ten
eersten: Ghy sult den pilaer plat vā vo-
ren maken sonder dicte/ende daer suldy
oock die base ende dat capiteel ane for-
meren/ ghenende hem ouer elke sude
euen veel proiecturen oft wtspionch/
maer ghy sultse flaukens trecken/ghe-
lych dees punctens betoont inde figuree:
Daerna treet die sude vanden pilaer
diemen wilt ghesien hebben naden ozi-
font/en geuonden hebbende hoe dicke
dat die vercoztende sude zyn moet/duer
die reglen die in deersse van deser per-
spectiuen ghetoot zyn/ soe hebby den
vercoztenden grondt vanden pilaer/ in-
den welken datmen flaukens die twee
diagonen treckē sal lauch genoech due-
re/ende van aenden hoeck der basen be-
neden die int vercozten ghesien wort/
salmen een linie naden ozi font trecken/
de welke datmen beneden oock sal la-
ten sincken tot datse den diagonus be-
neden raect/ ende daer sal den termijn
vā den vercoztender basen sijn. Dus siedy
dat die perspectiue daer wat afneemt/
te wetē/ die spatie tusschen de punctens
ende die swerte linie: nu salmen van
dien termijn naden anderen buytensten
hoeck vander basen een paralelle trec-
ken onder den grondt vanden pilaer/
tot datse den diagonus gheraect/ daer
suldy beuinden dat der basen toegege-
nen wort tghene dat aen dander sude
afghinch/ Aldus dan zo toont die pro-
iecture vā deser basen/ hoe dat den ee-
nen hoeck innewaerts getrockē wort/
ende hoe den anderen weder wtwaerts
loopt: Daerna dan/ die bouensse linie
vander basen oock naden ozi font geto-
gen zūde/ zo vindy op die vercoztende
sude duer een linie den derden hoeck vā
der basen beneden/ Ende egene dat hie
vander basen gesept es/ dat salmen in-
der seker manieren oock vanden capi-
teele verstaen.

Des andere d'ij figuren zijn de selue die voer ghetoonde zijn/maer die eerste waren duerluchtrich sonder leden/ ende dese zijn gheciert met alle haren leden: En al en hebbich inde gepasseerde figuren niet ghetoonde hoe datmen dees leden formieren soude/ dat welke inder waerheyt seer confus en moepelijck om in scrifte te setten soude gheuecht hebben / zoe hebbich alleenlijck willen die eerste termijnen toonen/ op datmense wel in zijn versiant preuten soude/ en daerna hebbich in dees tegenwoordige figuren willen toonen/ hoe se in dooge comen te stane/ op datmen sien mach wat effect datse doen : Maer hier woort (midts dacher/ ghelijck ick gesept hebbe/ een moepelijcke sake es) zoe sallich een ander maniere formieren inec alle haren leden/ duer doncker liuen / ende daer nae sallich de maniere setten nae mijn vermoghen/ om de termijnen van dien leden deen na d andere te vintene / want zij wassen alle te samen een weynich : maer daer en tuschen es wel te considerere/ hoe dat dees base en dit capiteel aen deen sijde inue crimpen en aen dander sijde tot wassen/ ende dat selue moetmen daer nae wel in me- moeren houden/ op datmen in dees na- volgende lesse eerst wel geïnstrueert sy van tghene datmen maken wilt/ Want vo:waert die theozike staet int versiant/ maer die practike leyt inde handelinghe. Daeromme wast dat die alder verstan- dichste schildere Leonardus Vinci/ nem- mermeer ghepapt en was van eenich dinck dat hy maecte/ ende seer luttel wercken brocht hi tot perfectien/ want hi seyde dickwils dat dit die cause was/ te weten/ dat zijn handt spuen verstande niet voldoe en coste. En aengaende my/ soudich doen gelijck hy/ zoe en haddich noyt oft noch en soude / laten wegacn eenige van mijnē dingen : want om die waerheyt te seggene/ watich make oft scrijue/ ten vernoecht my niet: Maer ge- lijck in d'beghinself van mynen vierden boeck gesept es/ hoe dat ick het clepne talent/ dwelcke my de goetheyt Gods belieft heeft te gheueene / hebbe lieuer willen in d'werck setten/ dan on d'eerde te laten verrotten sonder enige vrucht: En al en sallich den curieusen niet hel- pen/ om den gront en die perfectie van allen dinghen te rakene/ zoe sallich ten minsten d' leeriongers helpen die daer niet oft luttel af weten/ want dit is al- tijt mijn wterste meyninge gheueest.

Dat gelijck ick voer gesept hebbe vande pro- lecturen in perspectiue/ grootc moeyte gelegen is om die termijne van alle den leden te vin- den/ en dat principelijck om datse alrijts grooter wassen nae datse voerwaerts wtcomen/ alsoe wel diemen ba on d'opwaerts siet/ als diemē van tōnē niet vwaerts siet/ nochtans en heb ict my niet laten vdieten noch dees and figure te makene/ en met alle hare leden te formiere/ op datment te bat ver- staen soude. In de lesse gepasseerde figure op een tiae/ hebbich getoont hoe datmē die termijne v'inde sou- de vande hoeken v' projectiue/ die welcke sacht sōd eenige leden ge- maect waer/ om lichtelijcker te be- grijpen hoe die dinge wassen int voerwaerts wtcomen/ Maer nu ick meyne datmē thoerlepe genoech v' staet en vast heeft/ zo sullich te maniere toonen om dat v'grootē te v'inde vā alle den ledē v'sondere/ elcke nae datse vele oft luttel pro- lecture hebbe/ en ten eerste salme dees tegenwoerdige base formere met alle haren leden/ en met haer rechte projectiue van voren sōd eenich vercozen aen te siene/ doch salmen dat s'ar welijck met eenē plinthe oft loot oft iet anders trec- ken/ gelijck v' dat hier met punt- hens te roont wort : daerna salme inde gront vande pilae/ die t'voren diagonē lanc genoech wt trecke/ en daer duere salme gelijck voren gelcēt es/ dat intrecken ende dat wt wassen van dat plinthus v' set- uer basen v'inden/ waerof dat die onderste lime oft base vā plinthus veel merdere/ veel breedere/ ende veel langere coeme te siene/ dan die metten punthens gemaect es : daerna salme op elckē hoec van plinthus/ een opstaende lime on- trent zoe hooge trecke als deesse plinthe/ hoe wel dat ict maer aen den v'otersten hoec gedaen en heb- be/ om d'werck v'innen niet te be- comeren/ dan salmen die bouente hoeken vā deesse plinthe met den punthens oock na den oploot trecken/ de welc- ke netvwaerts sulien tegen die t'voren op- staende lime ra- ken/ en daer sulien die

termijnen sijn om dat swaerde of grootere plintus te slytere met een swerten trecke: daer nae treet noch een swerte linie vanden binnensten hoek der plinten opwaerts naden orizont daer sal die vercoetende plinte gesloten worden. En gelijck die plintus ouer alle syden gesloten en met swerten linien afgetrocken is, also suldy boozto met alle den anderen leden vanden basen doen: want als ghy vanden vuersten hoek der eerst geteckender basen een hellende linie treet: tot op den binnensten hoek vander grootster plintus metten swerten linien daeroppe suldy lichtelijck die termijnen van alle den leden binden: midts treckende te hochen vander eerster basen naden orizont. En als ghy de binnenste hoeken vanden alle geformert hebt: zoe moechdy lichtelijck duer die orizontalen den anderen en duer die parallellen den alderbypensten oock formeren: hoe wel datmen daer de linie der distantie die geseyde hoeken noch naerder soude mogen bringen: ghelijckmen duer die diagonen mercken mach. Maer voer dees tijt en willen wy van dier swartcheyt niet tracteren: want die wat verstants heeft can hem hier mede lichtelijck behelpen.

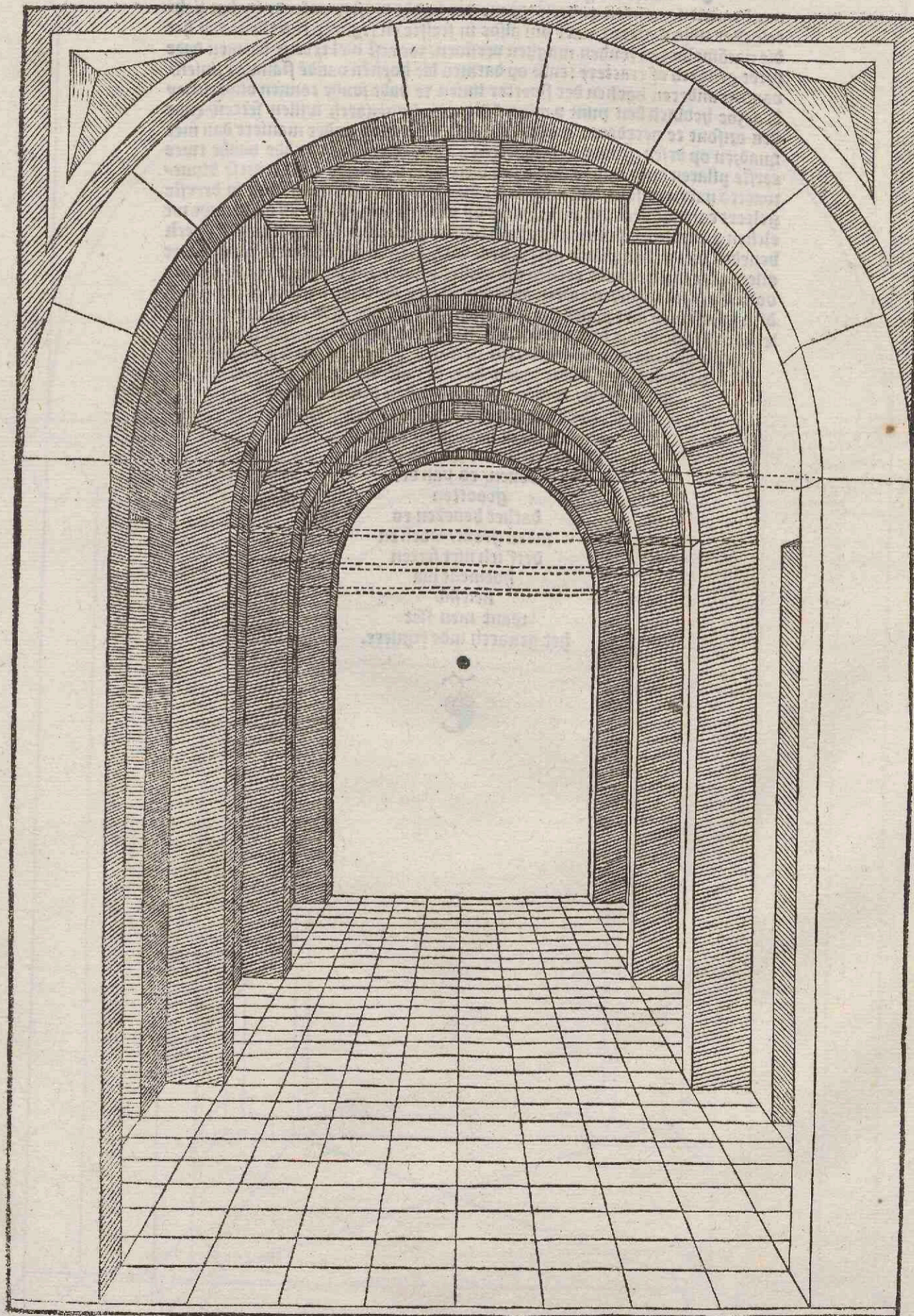
Du ghene dat hier vander basen geseyt es: salmen oock verstaen vande cornice: anders dan dat alle dingen contrarie coemt: en daer men beneden perpendicularen settet die de orizontalen oft radiaen duersnijden: alsoe moeten bouen die lootlijnen oft catheten oock op die orizontalen vallen: ghelijckmen sijn dat in de figuren aenmercken can en leeren: dan datment met woerden soude connen te verstaen gheuen: oock en sal die student hem niet verbaeren: want ten is niet gheleyt datmen op eenen dach alle dingen midts dickwils daroppe te practiseren: zoe sal hiet metter tijt binden: swant ten is niet gheleyt datmen op eenen dach alle dingen leeren mach: wt dees cornice ende base suldy alle cornicementen: het sy hoogere oft neerdere: swardere oft lichtere: mogen maken: noch treckende altyts elck ledt naden orizont gelijck dat behoort.

Al zinder diuersche manieren ende weghen om colommen deene achter dandere op enen gronde staende in perspectiuen te settene: om daer mede poortalen/ galerien/ ende ander dinghen te maekene: zoe sal nochtans dees nauvolgende maniere die alder lichtste sijn. Ten eersten salmen een pauement met een quantiteyt van viercanten oft quadren maken: gelijck oock in d'beghintsele van desen boeke geleert es: ende die selue van alsulcker breedde als v belieuen sal: ick neme dat dese quadersteenen twee voet breed sijn: dwelcke sal die dichte van eenen pilae sijn: tuschen die twee eerste pilaren beneden inde breedde sullen acht quadren staen: ende die hoochde vanden pilaren nae wille ghemaeckt zijnde: ende die nae den Orizont ghetogen: zoe salmen ouer beyde die pilaren twee dwerfse linien leyden: ende daer nae salmen wten middelt van deerste linie twee halue cirkels maken: bouen die platte sijde van vozen: ende deelen die in zoe veel portien als v belieft: die welcke deelen sullen naden centre vanden haluen cirkel ghetrocken worden: staende inde hoochste linie: daerna salmen wten middelt vande tweedde dwerfse linie: den minderen haluen cirkel trecken: ende alle die termijnen vanden platten bogen oock naden orizont getrocken zijnde: zoe sal den eersten boghe oft poorte volmaect sijn: die andere twee pilaren opwaerts sullen oock acht quadren van dees eerste verscheyden staen: dat welcke sal een viercant ouer alle syden maken: inhoudende vierentsestich quadersteenen: ende met deser poorten salmen handelen ghelijck metter eerstere: anders dan datmen (als sy van gelijcker wijdden sijn ghelijck dese) niet en behoeft die boghen van niens te deelen: want die Orizontale linien vanden eersten boechsteenen: sullen v die termijnen van allen den anderen boghen wijzen: hoe lanck dat die galerie oock sijn mochte: ende zoe veel boghen alser inne connen mochten.

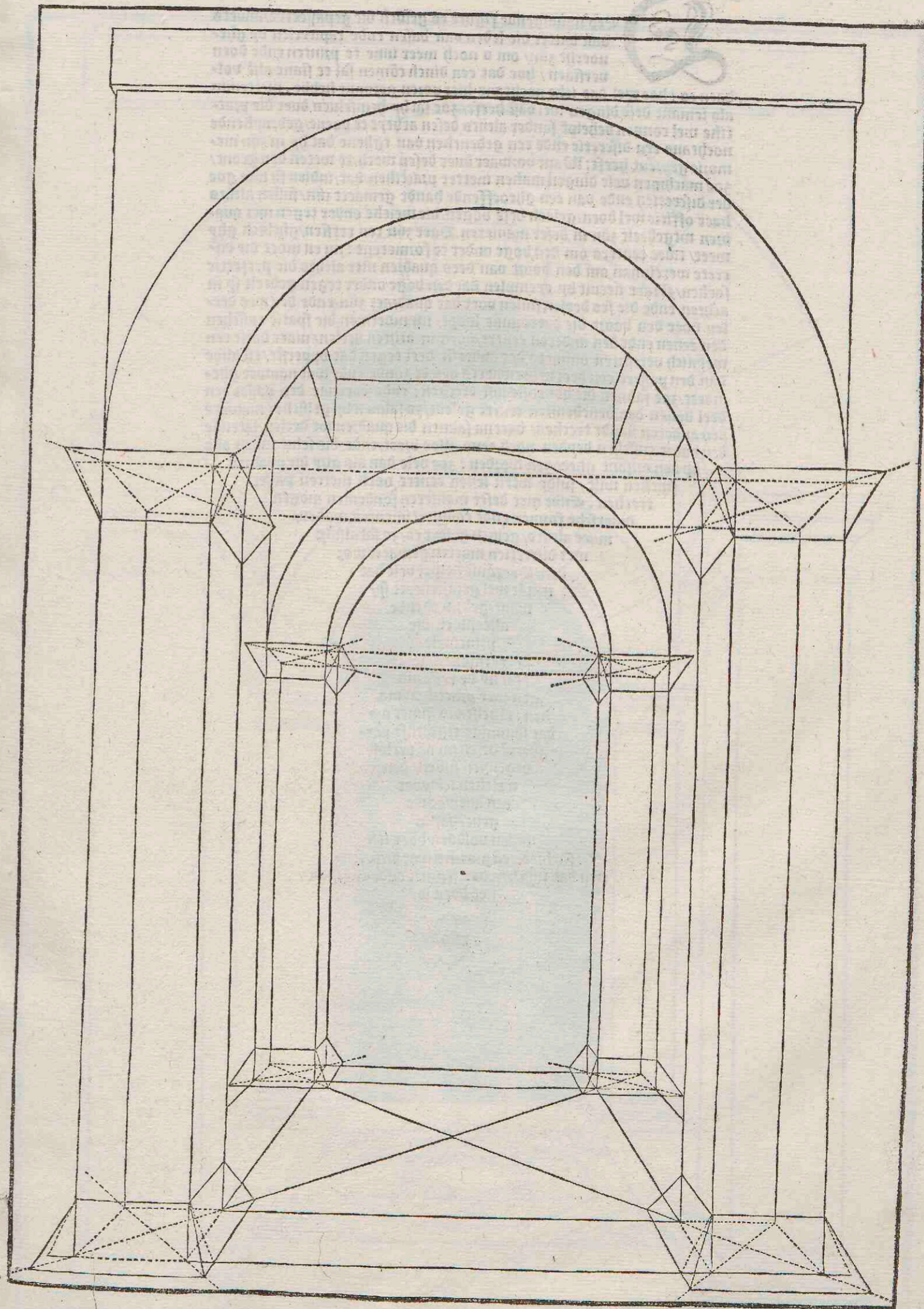
Ich en hebbe hier inde syden noch gheen boghen willen maken: om dat ick v in dees lesse niet te seere quellen en soude: maer hier nae sal ick daer sonderlinge af tracteren.

Die twee dueren op elke sijde sijn eensdeels bedect metten pilaren: maer huer wijdde es van vier quadren: midts dat van aenden hoek der dueren tot aenden pilae: op elke sijde twee quadren sijn: ghelijckmen deen helft sien ende dander helft achter den pilae bedencken mach. Die balckens bouen die bogen dragende den soldere: cammen wel begripen: al en scrijuit daer niet sonderlinge af.

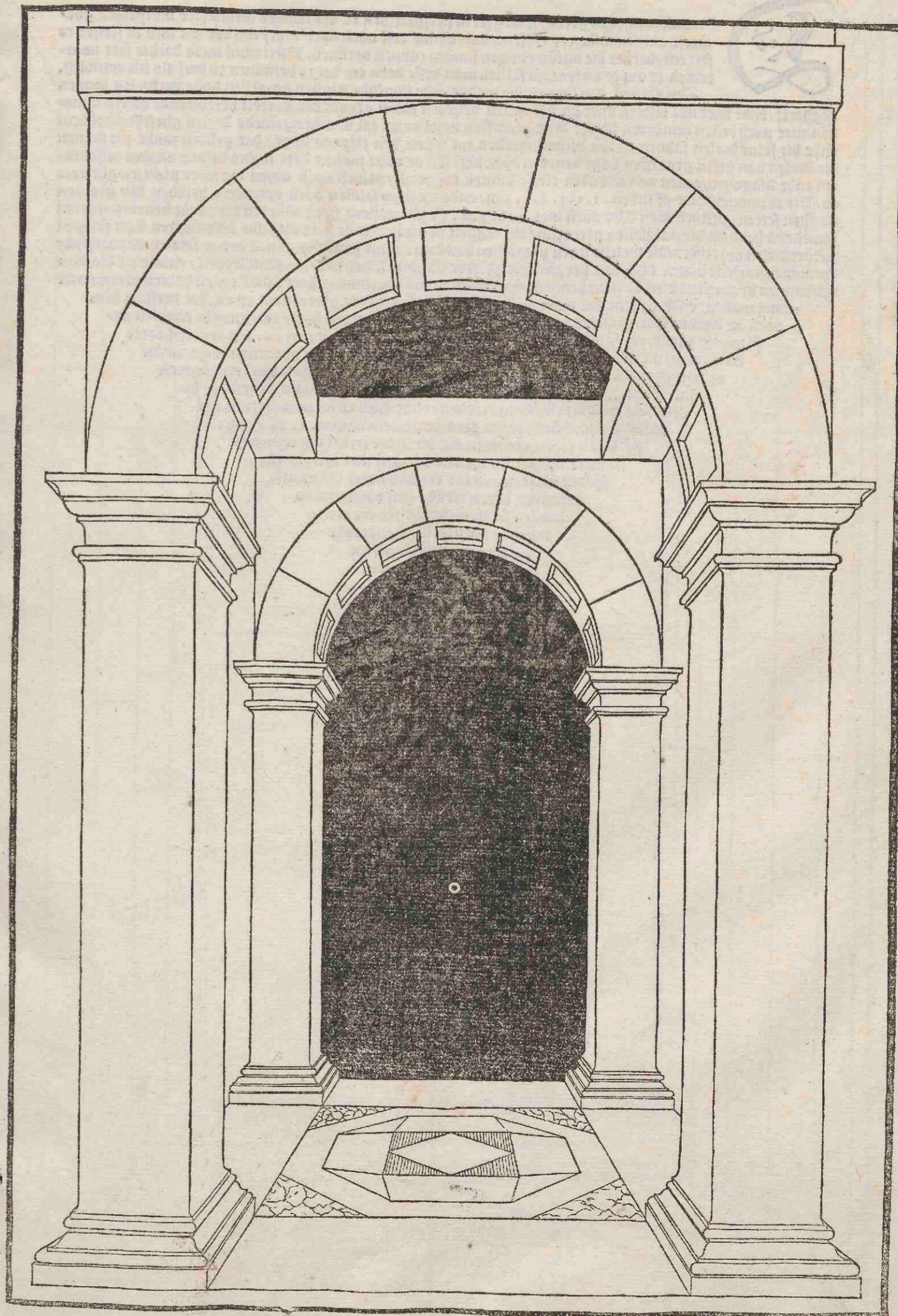
Nen dees pilaren en hebbich oock niet willen die basen oft oock die capiteelen setten: op dat ick v tuerstande van desen niet te seere verduyfsteren en soude: maer hier nae sal ick daer oock bysondere af tracteren.

Des twee boghen sijn alleenlijcken gemaect om haer basen en capiteelen daer by te voegene/ vanden welken hier vozen in twee lessen bisonder geleert es/ te wetene/ hoe datse aen deen sijde wassen ende aen dander sijde afnemen/ op datmen te baer bereede sy om hier in dwerck te stellene. Want ind waerheyt/ mochtment iemanden onderlinge metter handt wiffen/ zo soude hy dat lichaelijcker wijs worden/ maer om alsoe in scrifte en figuren te stellene/ dat het die naemelingen souden moghen verstaen/ zo eest wel redene datmen daer byet genoegh af tractere/ ende op datmen die hoeken vande stamven linien/ vanden anderen hoeken der sweter linien te bade soude comen onderschep den/ zo heblich den punt vander distantien by genoegh willen setten/ ende den orizont te neerdere/ oock heblich de pilaren in ander maniere dan met quadren op desen grontt willen setten: aldus/ Sede die breedde vande twee eerste pilaren opde base/ van sulcker dichten als v belieft/ ende treectse binne waerts naden orizont/ dan salmen die distantie ymagineren gelijck in deerste geleert es/ ende dees distantie worde op beyde syden gesed/ alsdan worde wt elcken punct der distantien een linie tegen den rechten en den slincken hoock beneden van elcken pilaer getrocken/ Dese diagonale linien en sullen v niet alleene die dichte vande eerste oft vossen pilaren int vercozten wiffen/ maer oock die dichten vanden twee anderen pilaren die binnen staen/ ghelijckmen ditte altesamen met punthens geteckent siet: Ende (gelijck oock vozen geleert es) tghene dat hier vanden basen der pilaren geseyt is/ dat selue salmen oock opwaerts inde capiteelen verstaen: Xengaende die dichten vanden bogen onder tegen/ daer es inde voorgaende figure af gheleert/ te wetene/ hoe datmen den centre int midden vande viere dweerse puntlinien setten sal/ om de halue circumferentie te treckene: Dat viercant boven/ es van der grootten dathet beneden es inden gront/ Oock en derf ick niet setten hoement maken sal/ want men siet het genoegh inde figure.

Des navolgende figure es gelijk die gepasseerde/anders dan datter die leden van basen ende capiteelen by ghevoecht zijn/ om v noch meer inne te pzingen ende doen verstaen / hoe dat een dinc comen sal te stane alst voldaen es : hoe wel dat icht nochtans hier vozen getoont hebbe . niettemin als temant dese dingen wel vast heeft/ zo sal hy hemseluen duer die practike wel comen behelpē sonder alchts desen arbeyt te doene/gebuychende nochtans een discretie ende een gedencken van tghene dat hy in zijn memorie geprent heeft: Want vo:waer duer desen wech/te weten den groot/ zo machmen vele dingen maken metter practiken/dat/indien sij met goeder discretien ende van een gheoeffende handt gemaect zijn/ sullen alchts haer officie wel doen/gelyck dese bogen/die welcke onder tegen met quadren wtgedeelt zijn in deser manieren. Daer zijn ten eersten/gelyck ghy weet/ twee centers om den boge onder te somerene : nu en moet die discrete werckman om den boort van dees quadren niet alchts die perfectie soeken/maer neemt by exemplen dat den boge onder tegen gedeelt sy in achten/ende die ses deelen sullen voer dat quadraet zijn/ende de twee deelen voer den boort die daeromme loopt/ nu moetmen die spatie tusschen den eenen ende den anderen centre/ooch in achten deelen/maer datse een weynich vercozten/ommers dat anderste deel tegen dat opperste/ en alsoe van den passere een deel nedertwaerts gesedt zijnde ende wat nauwer ghemact/zo salmen die bouensse lijst trecken : ende daerna den passer een deel bouen den benedensten centre gesedt/zo salmen by gelycket manier den anderen bandt trecken/ daerna salmen die quadren wt deelen/latende den boort tusschen beyden noch eens alsoe vzeet/ende die selue sullen alle op den orizont ghetogen worden : zo vele dan als ghy die quadren smcken wilt / suldy wten lesten centre ooch metten passer trecken . Ende met deser manieren soudemen mogen diuersche sozmen ende compartimenten maken/maer alchts/gelyck geseyt es/zo sal alsulcx met discretien moeten gemaect worden/Daerome helpet vele dat temāt wel geïnstrueert sy/want/gebuychende alleenlyck die principale termijnen/zo sal hy de reste mogen met practiken maken : Nochtans dunct my dat sommige rigoreuse perspecte desen mynē oerlof begripen sullen/ den welcken ick voer een antwoorde geue/ dat sij willen voldoen daer ick saelgere/ en proeuen wat differentien dat tusschen dat seggen ende tusschen het doen is.

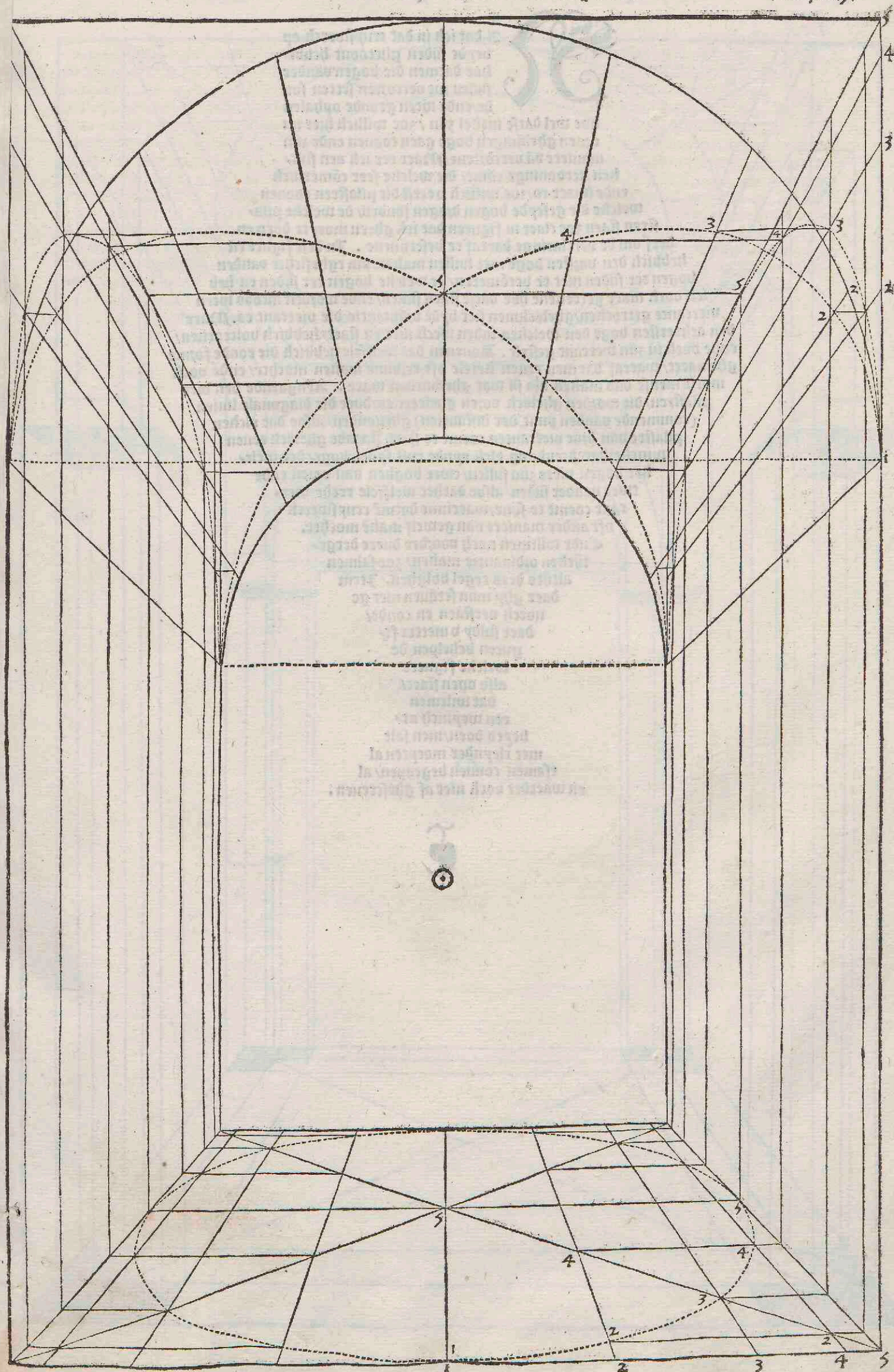

De maniere om een gecrupst welfsel in perspectiuen te makene/es altits seer moepelijck ghe-
weest om temanden te wijsene/daeromme eerst doech noch moepelijcker om also in scrifte te
sett ene/dachet die naemelingen souden comen verslaen. Niettemin mids dat het seer noot-
telijck is om te wetene/so sallick mijn beste doen om dat te betoonen so veel als ick vermach.

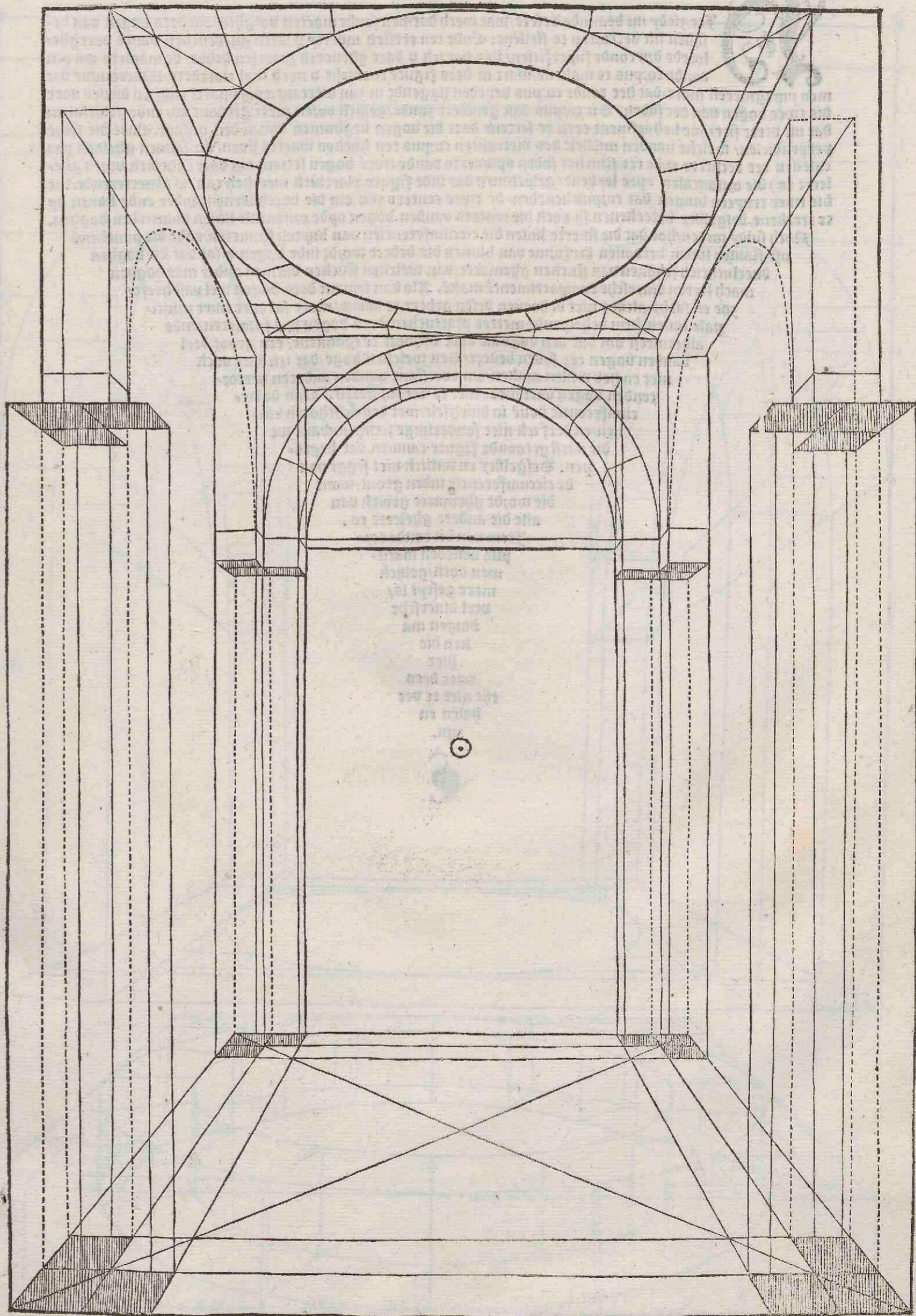
En eersten dan salmen die wijdde ende hoochde vanden grootsten boge verkieesen diemen
begheert/ende daer nae salmen duer die distantien beneden inden grondt een perfect vercoztende viercant ma-
ken/met noch eenen minderen boge: Den grootsten boge vozen sal in achte gelijcke deelen ghesedt worden/
ende die selue deelen salmen naden orizont trecken tot tegen den cleyngen boge: dat gedaen zunde 30e salmen
die deelen van desen grootsten boge beneden opde base setten/ende maken daer midts behulp vanden orizonta-
len ende diagonen/eenen vercoztenden circle binnen twiercant/gelijck oock vozen tot meet plaetsen gheleert
es/Die termijnen hier af sullen .1.2.3.4.5. zyn/ende die selue salmen oock opwaerts besijden den grooten
bogen setten/gelijck men daer oock met .1.2.3.4.5. ghetreckent siet: Bupten dit rontde beneden metten
puntkens hebbich die parallelen getrocken tot teghen den muer/ende daer die selue termijnen daer suldy al
perpendiclen opzichten/die welcke wten parallelen van dien circule gewassen zyn/Daerna salmen de voersyde
termijnen/welcke bouen laer den perpendicle ghesedt zyn/met linien naden orizont leyden/ende daer die selue
orizontalen de perpendiclen die van beneden opgetrocken zyn duersnijden/daer salme eenen haluen vercoztende
cirkel maken/ende tghene dat maer op dees een sijde met ciffren ghetreckent en es/dat verslaet hem

oock op dander sijde/gelijckmen dat inde figure siet. Dees twee halue vercoztende circulen ge-
formeert zunde/30e salmen bouen wt elcken middelst getreckent met .5. een rechte swerce
linie trecken/ende daer die selue die middelste linie die vanden grootsten boge naden
orizont gaet duersnijdt/daer sal den termijn en oock den middelst van tcrupswerck
zyn. Ende alsoe dan wt alle die termijnen vande twee halue cirkels ter sij-
den/ salmen dwerse linien trecken/ende daer elcke veruolgende een
orizontale linie des bocchs geraect/getreckent met .2.3.4./daer
sullen die termijnen staen om die halue cirkels in tcrups te
formere/duer die welcke datmen met een cloecke
handt van termijn tot termijne/met die punt-
kens/een vercoztende half rontde crups
maken sal/gelijckme ditte ter rech-
ter ende ter sincher handt inde
figure opentlijcken sien
mach ende begripen.

Op die selue ma-
niere soude-
men te
wercke
gaen
al stonde
wat wter sijden/
maer tes betere dit van
vozen wel in memozen te
settene/eermen een ander ma-
niere versoect/daer den orizont
op deen sijde staet/op datmen
alsdan/tghene dat van
op dsijde gesten worz
te gemakelijc-
ker maken
mach.

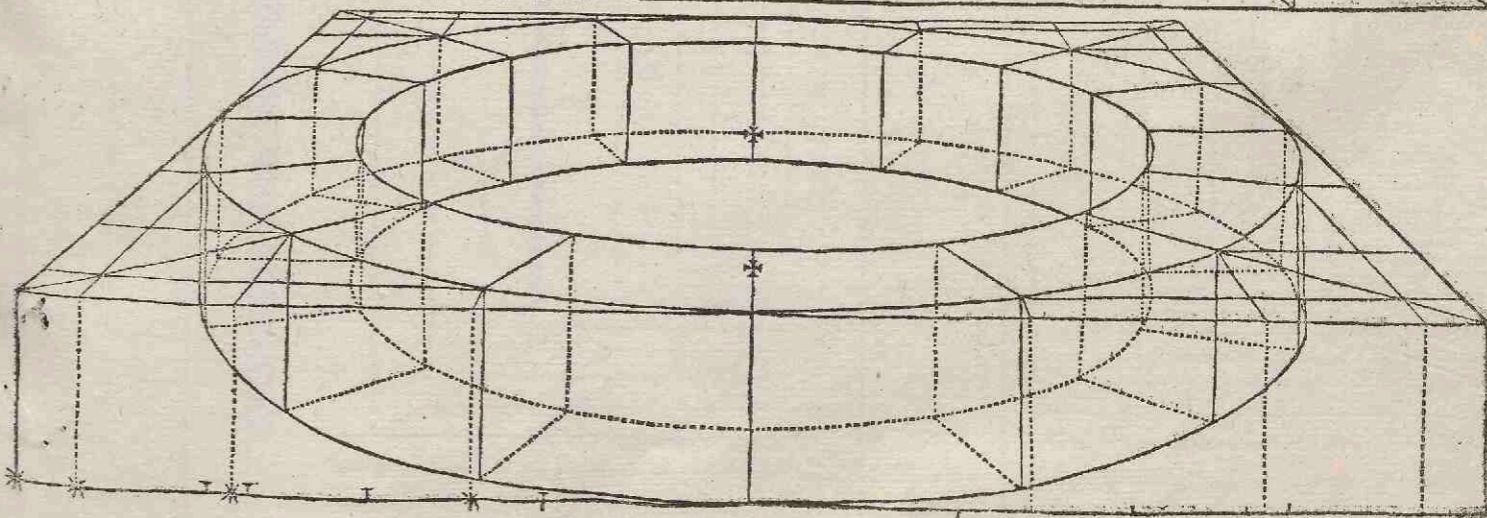
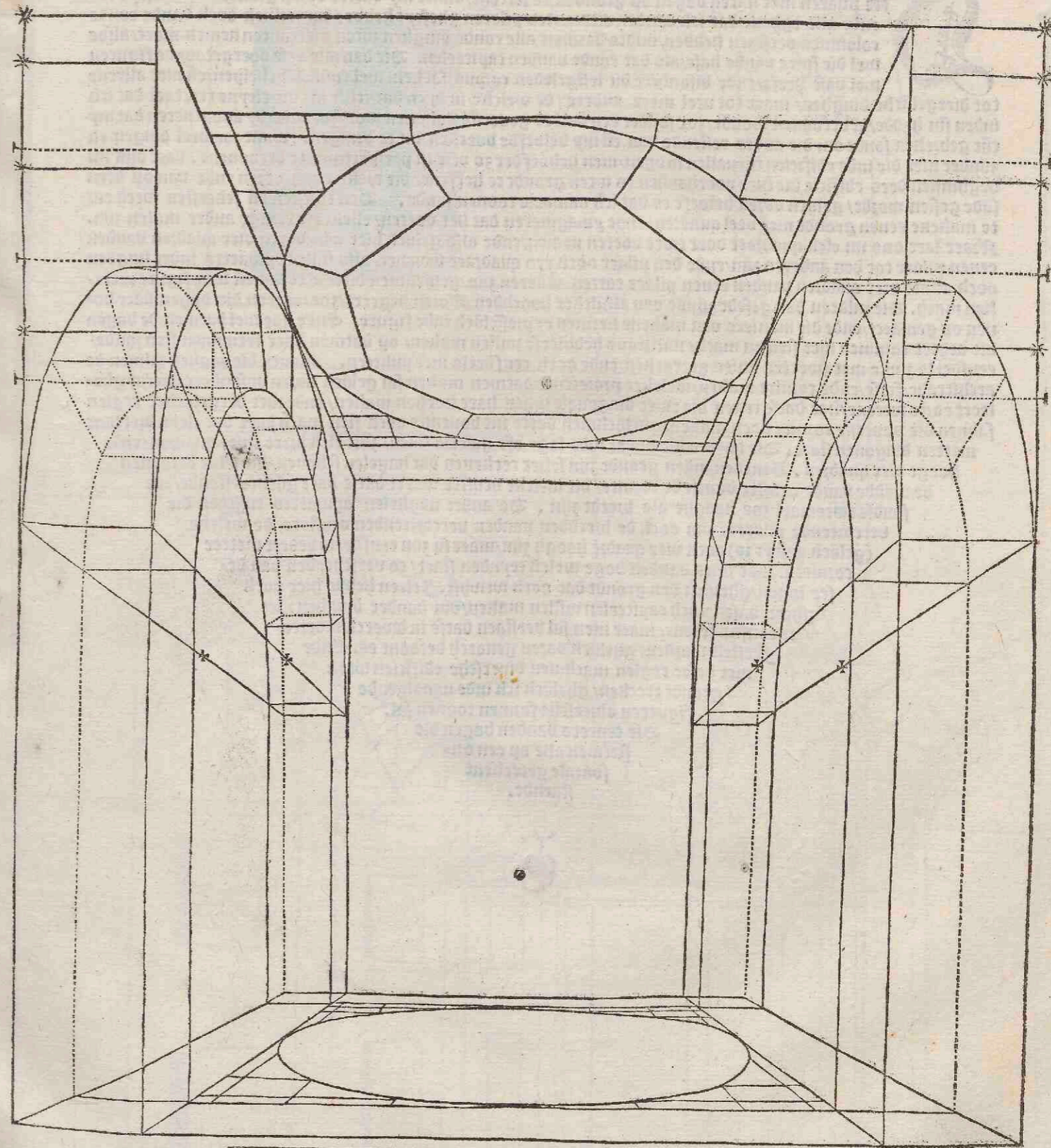
N dat ick in dat cruyfwerck op beyde syden gheuoont hebbe/ hoe datmen die bogen vander syden int vercozten setten soude/ende wten gronde ophalen hoe wel datse inckel zyn / zoe willich hier nu eenen ghehuigen boge gaen toonen ende zyn maniere vā vercoztere/ Maer eer ick aen sulcken betooninge come/ die welke seer comelijck ende swaer es/ zoe willich v eerst die pilastren toonen welke die gesejde bogen dragen souden/ de welke pilastren staen zoe claer in figuren dat ick gheen moeyte doen en derf om de verclaringe daer af te bescreuene . In dese figure en hebbick den vozsten boge niet willen maken/ om tghesichte vanden bogen ter syden niet te becōmeren/ de welke bogen ter syden en heb ick oock maer geteekent hoe datse staen sullen/ ende worden altoos wten viercante getrocken/ ghelijckmen stet byde ordinantie die viercant es. Maer den achtersten boge den welchen inden wech niet en staet/ hebbick volcrocken/ ende oock in zyn viercant geselt . Bouen in dat welfsele hebbick die ronde forme ghemaect/ waer af dat men eenen ketele oft tribune maken mochte/ ende oock mochtmense dus maken als sū wat ghesoncken ware . Mengaende den vier pilastren/ die worden ghelijck vozen gheleert es/ duer die diagonale linnen (commende vanden punt der distancien) gheuonden/ alsoe dat elcken pilastre van d'he viercanten coemt te syne/ staende ghelijck eenen winckelhaeck/ ende op elck eynde rust synen boge/ der welcker bogen viere zyn sullen/ twee boghen van vozen ende twee vander syden/ alsoe dat het welfsele recht viercant coemt te syne/ waer inne datmē cruyfwerck oft ander maniere van gewelf makē mochte. Ende wiltmen noch voozder duere dergelijcken ordinantie maken/ zoe salmen altyes dees regel volghen. Item daer ghy mijn scrijuen niet ge noech verstaen en condet/ daer suldy v metter figuren behelpen/ de welke figuree also open staet/ dat wiltmen een weynich arbeypis doen/ men salt met clepnder moeyten altsamen connen begripen/ al en waerder oock niet af ghescreuen.

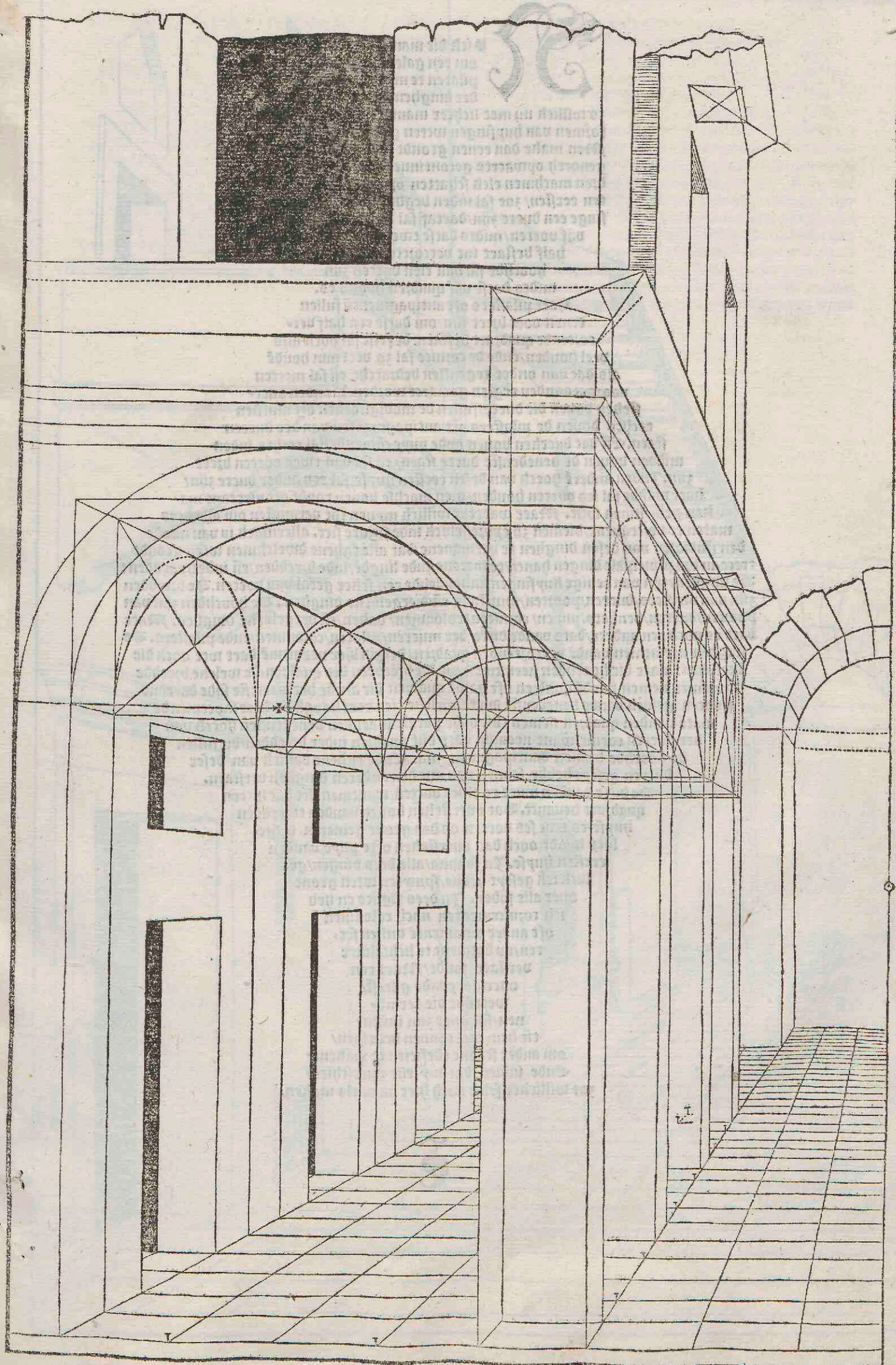
Dier ziedy nu beminde Lesere/wat wech datmen soude moeten volghen/om dees bogen van besijden int vercoorten te stellen: Ende ten eersten moetty v laten ghedencken vande voerghelerde d'ijronde superficies/hoe dat ich v daer ghenoech gewesen hebbe/de mantere om een rontd corpus te makene/maer in dees figure toonicht v noch veel claudere/Waeromme datmen ymagineren moet/dat het rontd corpus beneden liggende in zyn viercant/es gemaect ende sal dienen voer die twee bogen van der sijden. Dit corpus dan gemaect zynde/gelyck vozen meer getoont es/ende gelyckmen dat nu beter siet/zoehoeveinent eerst te settene daer die bogen beghinnen bouen den orizont. Ende die selue perpendicularen/welcke vanden middelt des viercanten corpus ten hoeken waerts staen/die salmen ghelyck parallelen ter rechtere ende ter linker sijden optwaerts vande twee bogen setten/om daer (ghelyck vozen gheleert es) die orizontalen opte leydene/gelyckmen dat inde figure claelryck merken can/w aduerterende/dat die twee cruyren binnen dat corpus beneden/de twee centers zyn om die boechsteenen onder ende bouen op te treckene/desgelyck beteckenen sy oock die centers vanden bogen opde orizontale linien binnen den boghen.

Noch suldy weten/hoe dat die swerte linien die circumferentien van buyten formieren/ende die puntkens oft flauwe linien betoonen die forme van binnen die bedect wordt inde bogen/alsoe dat die boghen dnerluchtrich schijnen van stucken ghemaect/van welken stucken datmen onder inde boghen mach leeren diuersche compartimentz make. Als dan temant dees bogen wel vast heeft/zoen sal hy alchts niet behoeuen desen arbeyt te doene/maer sal duet twee princypale linien/hem behelpende metter practycken/ders bogen wel formieren/ende aldermeest om dat den bogen die voer behoort te commene/een groot deel vanden bogen ter sijden bedect/Den welcken bogen dat ich hier oock niet en heb willen maken/om tverstant vanden anderen vercoortenden bogen daer mede niet te verduyfseren. Van de circumferentie boue in dwelfse/met den achthoeck binne/en derf ich niet sonderlinge scriuen/want wt die naest getoonde figure caumen dat begripen: Desgelyck en willich niet segge van de circumferentie inden gront/want die wordt ghemaect gelyck van alle die andere gheleert es.

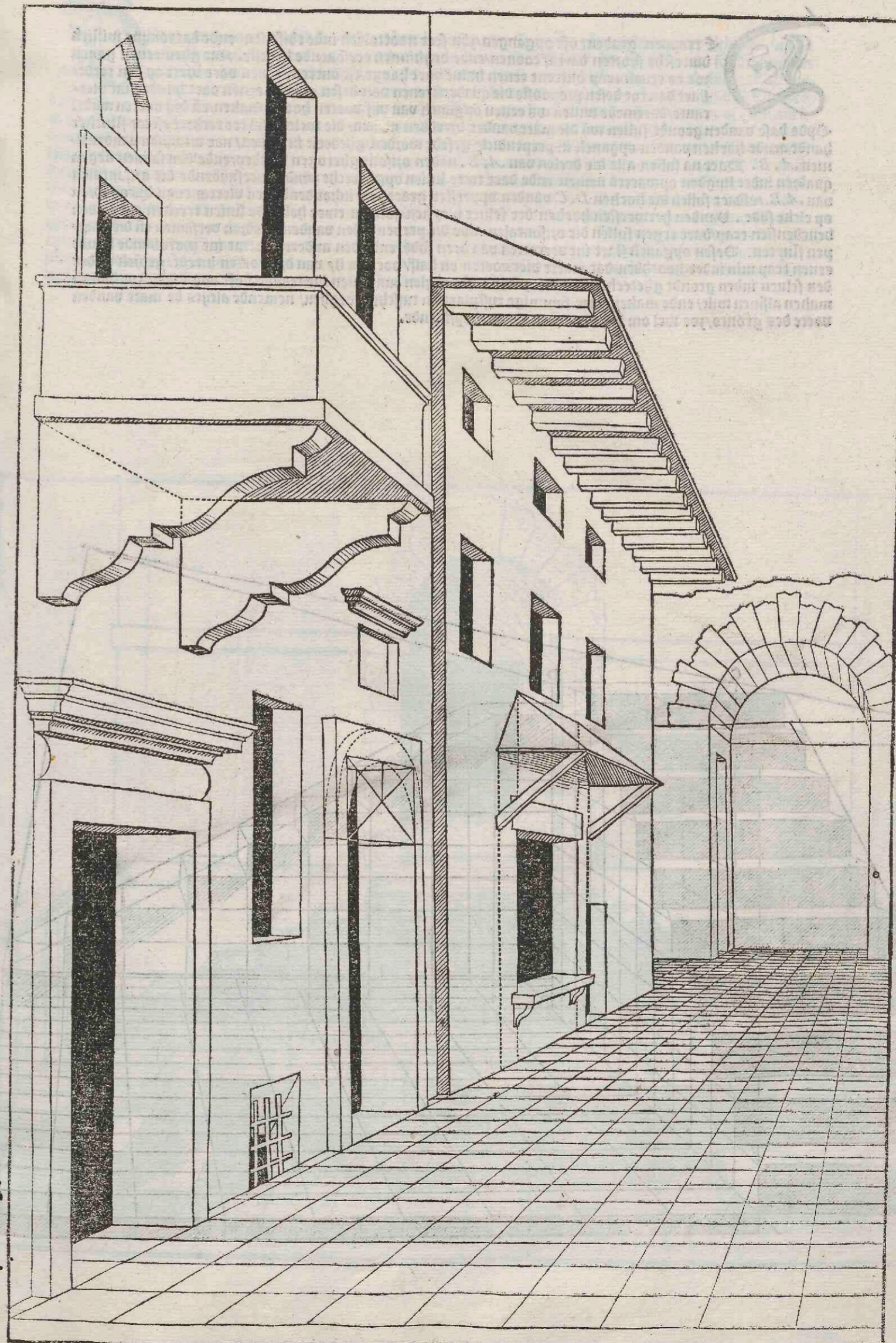
Item van dit rontd corpus beneden machmen oock/gelyck meer geseyt is/veel diuersche dingen maken die hier voer dees sijn niet te verhalen en zyn.

Die pilaren met haren bogen op gronden te settene/dunct my datter vozen genoegh af gheseyt es/ ende alle eghene dat ick vanden viercanten pilaren gheseyt hebbe / dat willich oock vande ronde colommen verstaen hebben/mids datmen alle ronde dinghen wten viercanten nemen moet/ alsoe wel die spira vande base/als dat ronde vanden capiteelen. Die dan alle dese voergetoonde figuren wel vast heeft/ende bisondere dit leestgeleden corpus/sal hem wel connen behelpen/eñ niet alleene tot dier gelijche dinghen/maer tot veel meer andere/de welke/in dyen dat icks in dit clepne tractaet dat ick inden sin hadde/al betoonen woude/soe souder een dalder grootse volumen worden/ende by auontueren dat my tijt gebreken soude om die ander restende van eñ my beloefde boecken wt te bzingene: want soe veel dinghen en zinder niet die inde edificien toevallen mogen/men hehoefder so vele in perspectieven te betoonene. Laet ons nu beghinnen dees edificie die hier voerhanden es wten gronde te heffene/ die welke van vozen ende van op deen sijde gesien wordt/ gelijk vozen beloefte es dat ick namaels toonen soude. Den cortsten eñ sekersten wech es/ te makene eenen gronde met veel quadzen/ende ymagineren dat het voeten/ellen/oft eenige ander maten zyn. Maer laet ons nu elck quadzaet voer twee voeten nemen/ende alsoe gelijk hier van vozen vier quadzen vanden eenen pilaar tot den anderen zyn/ende den pilaar oock een quadzaet beuancet/alsoe sullen opwaerts inder lingden oock alreys vier quadzen vanden eenen pilaar totten anderen zyn/gelijchmen ditte al te samen inde figure mercken mach. Die pilaren dan gesedt zijnde van alsulcher hoochden als men begeert/soe worden die bogen daer vozen op gemaect/ende die maniere van makene stemen expresselijck inde figure. Ende hoe wel datmen de bogen die achter comen niet sien en mach/ nochtans hebbixse willen maken/ op datmen haer termijnen sien soude/ eensdeels zijne met swerten linien getrocken/ende oock eensdeels met punten. Bouen die bogen salmen de architrabe/frise/ende cornice maken/welcher projecture datmen maken sal gelijk vozen bysondere daer af gheleert es/te wetene/hoe datse tegen die twee diagonale linien hare hoeken maken/ende met dergelijcher reglen salmen die vpperse cornice oock maken/ghelijchmen datte int bouenste oock sien mach daer dat cleyn viercant metten diagonalen staet. Die dueren die onder inde loge oft galerie staen/ zyn elck breed twee quadzen/ende hooge vier quadzen. Beneden inden gronde zyn seker teekenen dat nagelen schijnen/ die selue betoonen de wuide vande venstre bouen de cornice/ die welke venstre waert datse daer gheheel sonde/soe sonde tweemaal soe hooghe als breedt zyn. De ander nagelen opwaerts tusschen die vercoztende pilaren/ zyn oock de breedden vanden vercoztenden vensters/ de welke (gelijck geseyt is) oock vier quadze hoogh zyn/maer sy zyn eensdeels bedect metter cornice. Dat stuck vanden bage welck teynden staet/ es verscheyden van deser logen/ghelijck den gronde dat oock verwijst. Ick en hebbe hier oock gheen basen noch capiteelen willen maken/om dander dinghen niet te confouderene/maer men sal verstaen datse in dwerck moeten gheselt worden/ghelijck vozen genoegh betoont es. Ende met deser reglen machmen diuersche edificien wten gronde trecken/ghelijck ick inde nauolgende figueren diuersche formen toonen sal. Die centers vanden bogen die siemen alle op een ori-
fontale geteckent staende.

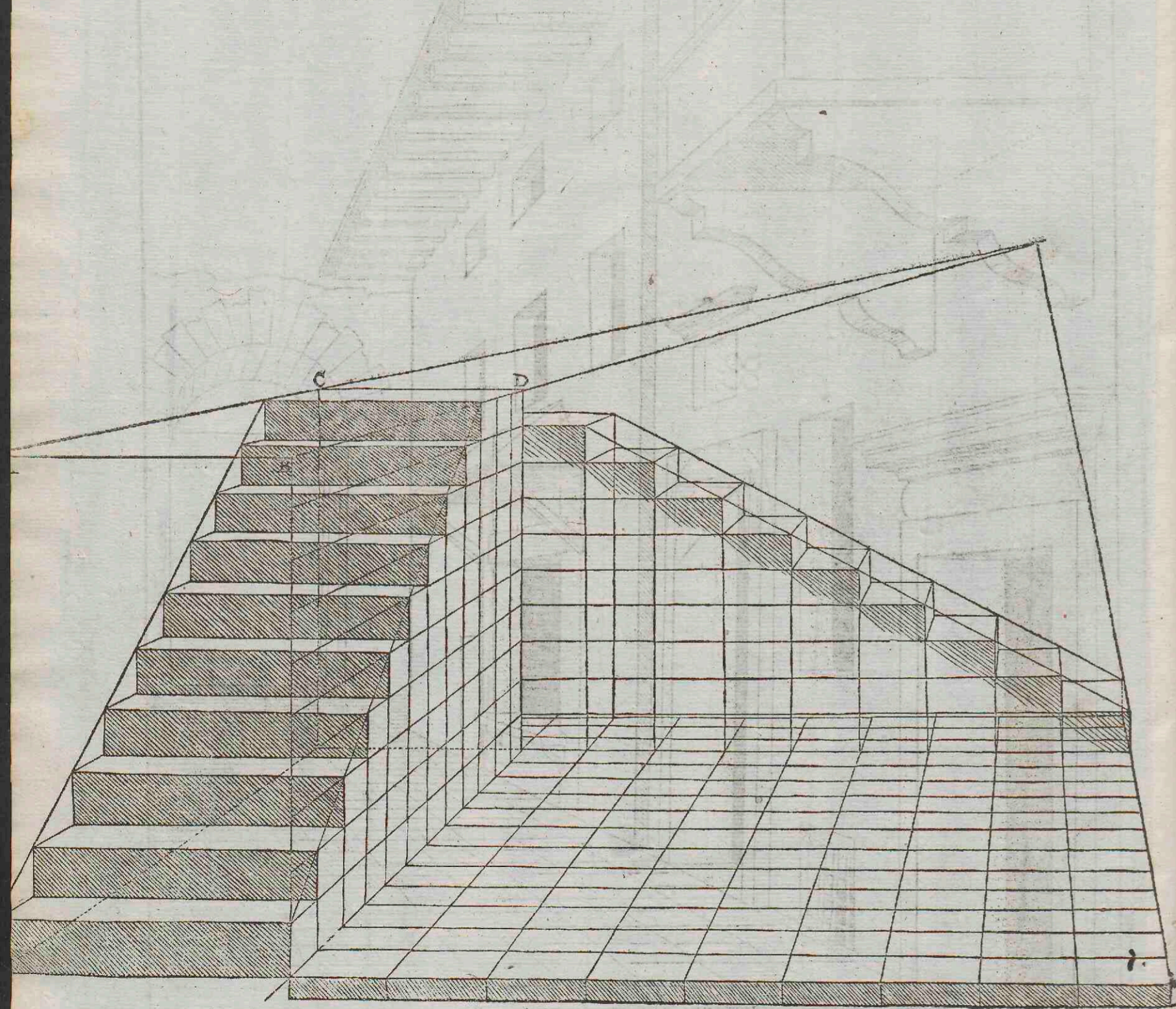

Nich die maniere getoont hebbe om een galerie met bogen ende pilaren te makene/met oock ander dinghen daer toe dienende/ zo willich nu met lichter maniere toonen/ eenige formen van huyfingen wtten grondt te treckene. Men make dan eenen grondt met quadren lauch genoegh optwaerts gecontinueert/ de welke quadren machinen elck scharten op twee voeten/ En ten eersten/ zoe sal inden beghinne van dees huyfinge een duere zyn/ daer af sal de breedde houden vijf voeten/ midts dat se twee viercanten en half beslaet int vercoorten/ ende haer hoochde sal van tien voeten zyn midts dat se vijf quadren hoogh es. Haer pilasters oft antipagmenta sullen eenen voet breed zyn/ om dat se een half vercoortende quadraet beslaen/ de frise sal oock also veel houden/ ende de cornice sal zo veel min houde als dat van onder tegensien bedraecht/ en sal metten voergetoonden reglen gemaect worden. Vanden ouersehen bouen die duere/ sullen de modiglioenen oft mutilen reches bouen de pilasters oft antipagmenten van der dueren staen. En dat duerken bouen op de pype comende/ sal rechts inden midden bouen de benedenste duere staen/ en sal van twee voeten breed zyn. Inden anders hoek van desen eersten huyfse/ sal een ander duere zyn/ haer wijdde sal ses voeten houden/ men machse bouen rondt oft viercant maken gelickmen wilt. Maer waertoe willich mynen tijt verquisen om alle dees maten te beschrijuen/ diemen zo expresselick inde figure siet. alleenlick is van noode den studiosen van desen dinghen te vermanene/ dat alle tghene dwelckmen wtten grondt treck/ in d'n principale dinghen hanet/ te wetene/ inde lingde/ inde breedden/ en inde hoochden: De lingden/ zyn van eenige huyfingen/ inhoudende een seker getal van voeten. De breedden zyn van vensters/ dueren/ poorten/ winckels en dier gelijcke dinghen. De hoochden zyn van poorten/ dueren/ vensters/ pypen/ cornicen/ columnen/ daken/ en dier gelijcke dinghen. Maer daer es noch een andere/ dats vande dicte der mueren/ pilaren/ columnen/ ende pilasters. De lingden neemtmen vande vercoortenden quadren/ desghelijck neemtme daer tote oock die breedden: maer die hoochden neemtmen wt die breedden der quadren/ de welke breedde moetmen nemen vande quadren oft halue quadren die aende herwaerste side daerane sfooten: gelick vande benedenste duere/ welke tien voet hoogh es/ daer moetmen de mate vanden quadren nemen/ die op de parallele aenden benedensten hoek van der dueren coemt/ want neemtme daer vijf quadren inder breedden/ die sullen de hoochde binnen d'antipagment zyn. Ende tghene dat ick van dese dueren geseyt hebbe/ salmen van alle den anderen dinghen verstaen. De dicte vanden muer es twee voeten/ wantmen siet dat hy een quadraet beuaent. Dat ouersieken bouen vanden tweedden huyfse/ es van ses voeten op den gront gemeten/ desghelijck houdt oock dat ouersieken ofte pype vanden eersten huyfse. In somma/ alle dees dinghen/ gelick ick geseyt hebbe/ spruyten wtten gront ouer alle siden. In dees figure en heb ick cornicementen noch columnen oft ander ornamenten willen setten/ op datment te lichteliker verstaen soude/ Maer een oueruloeyende gheest/ wetende die teraen/ nen/ sal duer zyn inuen/ tie hem wel connen behelpen/ om ander scoone edeficien te makene/ Ende indien dat my tijt ouerschiet/ zoe willicher selue nach hier namaels maken.

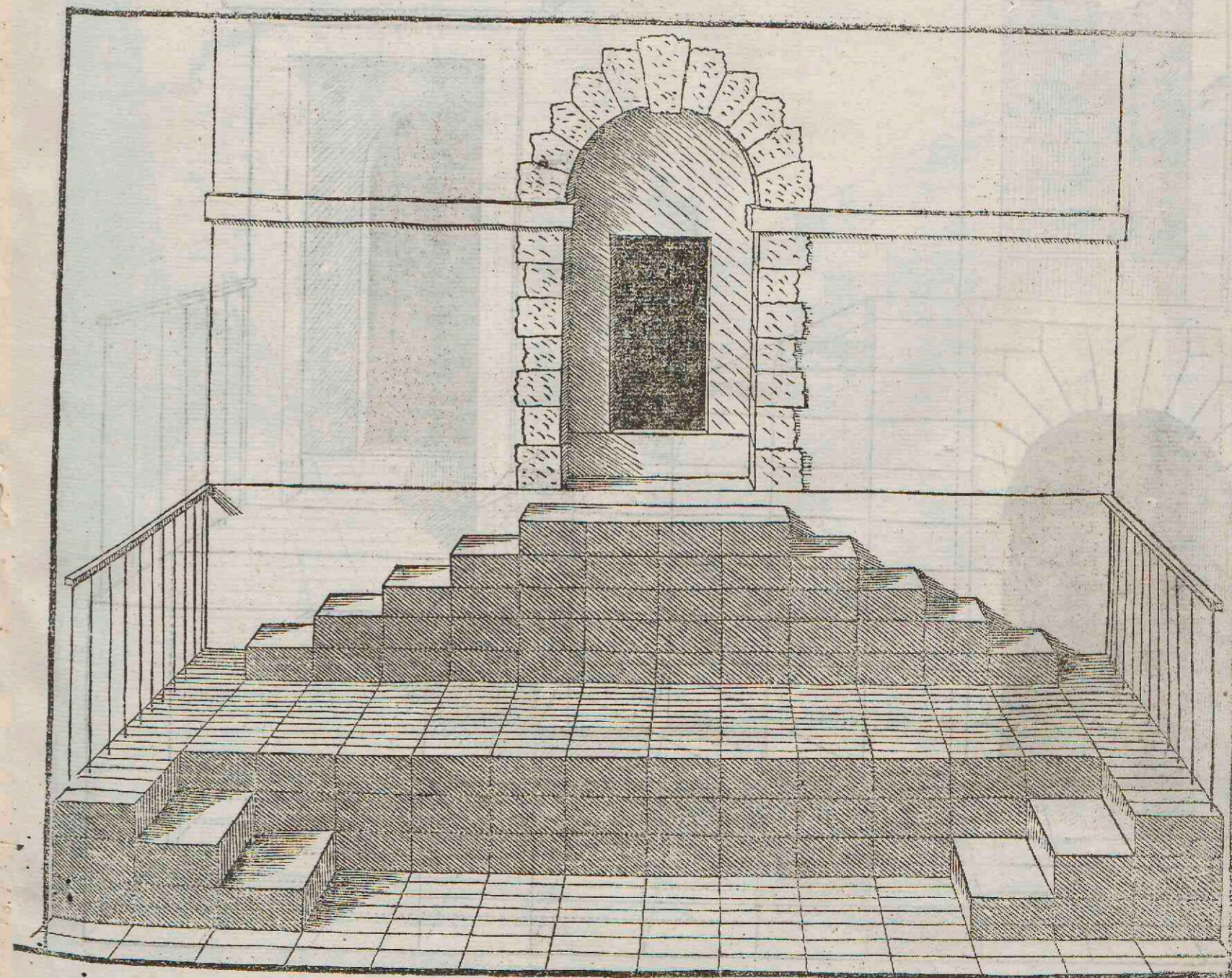

De trappen/ graden/ oft opgangen/ zyn seer noottelick inde edificien/ ende daeromme willick d'uerfche soorten daeraf coonen/ende beghinnen eerst aende lichtste. Naeghemeeenen ganck 3oe co eenen trap oucrent eenen halue voet hooge/ en ontrent eenen voet breec sy den terdt/ Laet dan tot desen propooste die quaderfrenen van desen grondt eenen voet houden int viercance/ daermede willen wy eenen opganck van vijf voeten hoogh maken/ en d'ij voeten wijd.

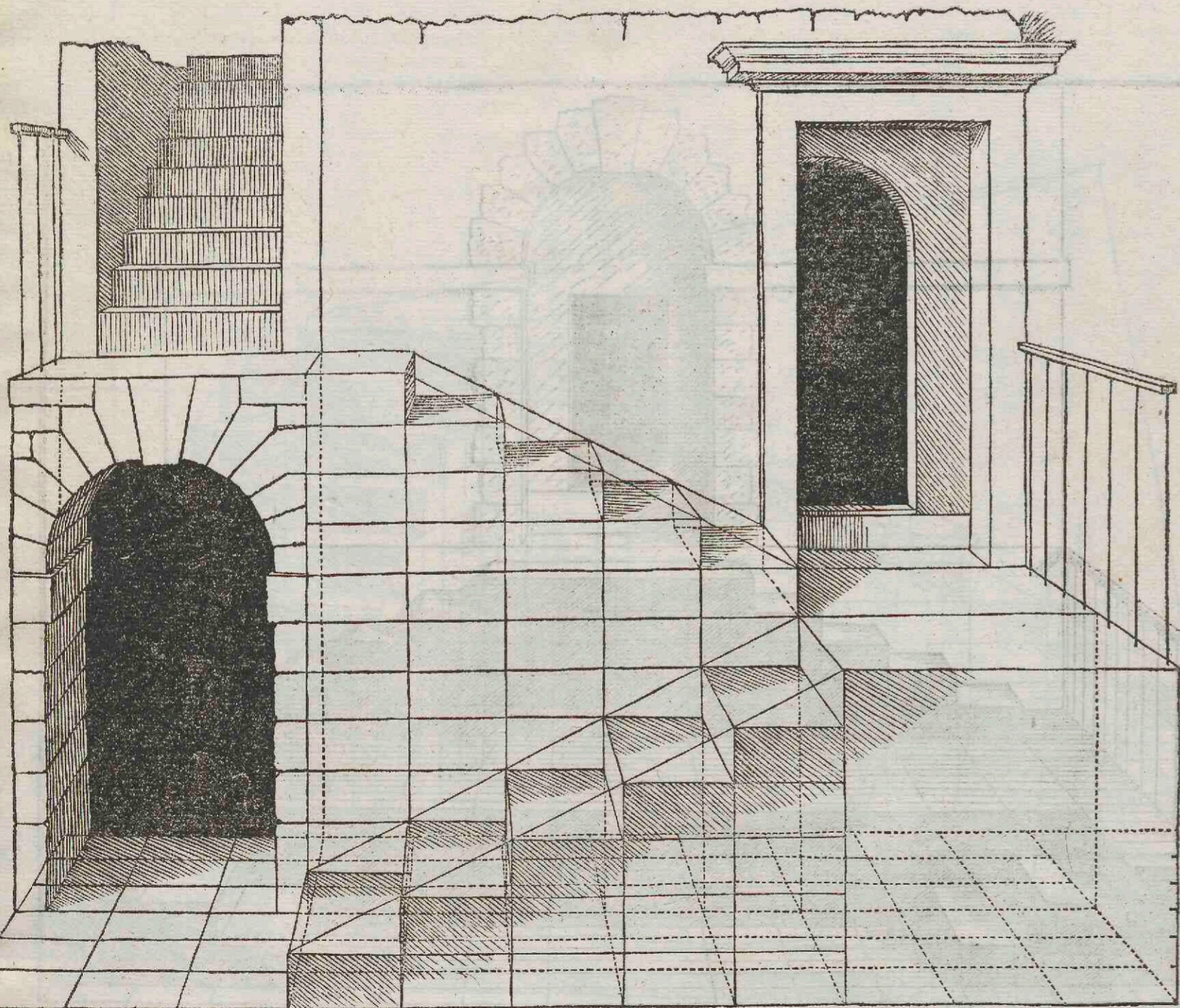
Opde hase vanden grondt/ sullen wy die mate vander breedden nemen/ die welke sal ter rechter en ter sincker handt aende hoeken vanden opganck in perpendicle gesedt worden/ ghedeelt in tienem/ nae wtweisen vander linien *A. B.* Daer na sullen alle die deelen van *A. B.* naden o'zifont ghetogen worden/ ende dan salmen negen quadren inder lingden opwaerts nemen/ ende daer twee linien opgherechte zynde d'uersnijdende die o'zifontalen van *A. B.* aldaer sullen die hoeken *D. C.* vanden uppersten graet zyn/ inhoudende een viercant van d'ij quadren op elke sude. Vanden herwerften hoeken der seluer piepen/ salmen twee hellende linien trecken tot op den benedensten trap/ daer tegen sullen die o'zifontalen ende die perpendiclen vanden quadren versamen en die trappen sluyten. Desen opganck ssaet int vercoorten van deen sude/ ende den anderen coemt int proful/ ende houde eenen trap min inder hoochden/ dat maect vier voeten en half/ oock es hy van d'ij voeten breedt/ gelick onder den seluen inden grondt gheteckent wordt. Met deser reglen machmen die trappen oft opgangen 3oe hoogh maken als men wilt/ ende maken daer sommige rustplaetsen tusschen weghen/ nemende altyes de mate vanden voete des gronts/ 3oe wel om dat vercoorten als om dopstaende.

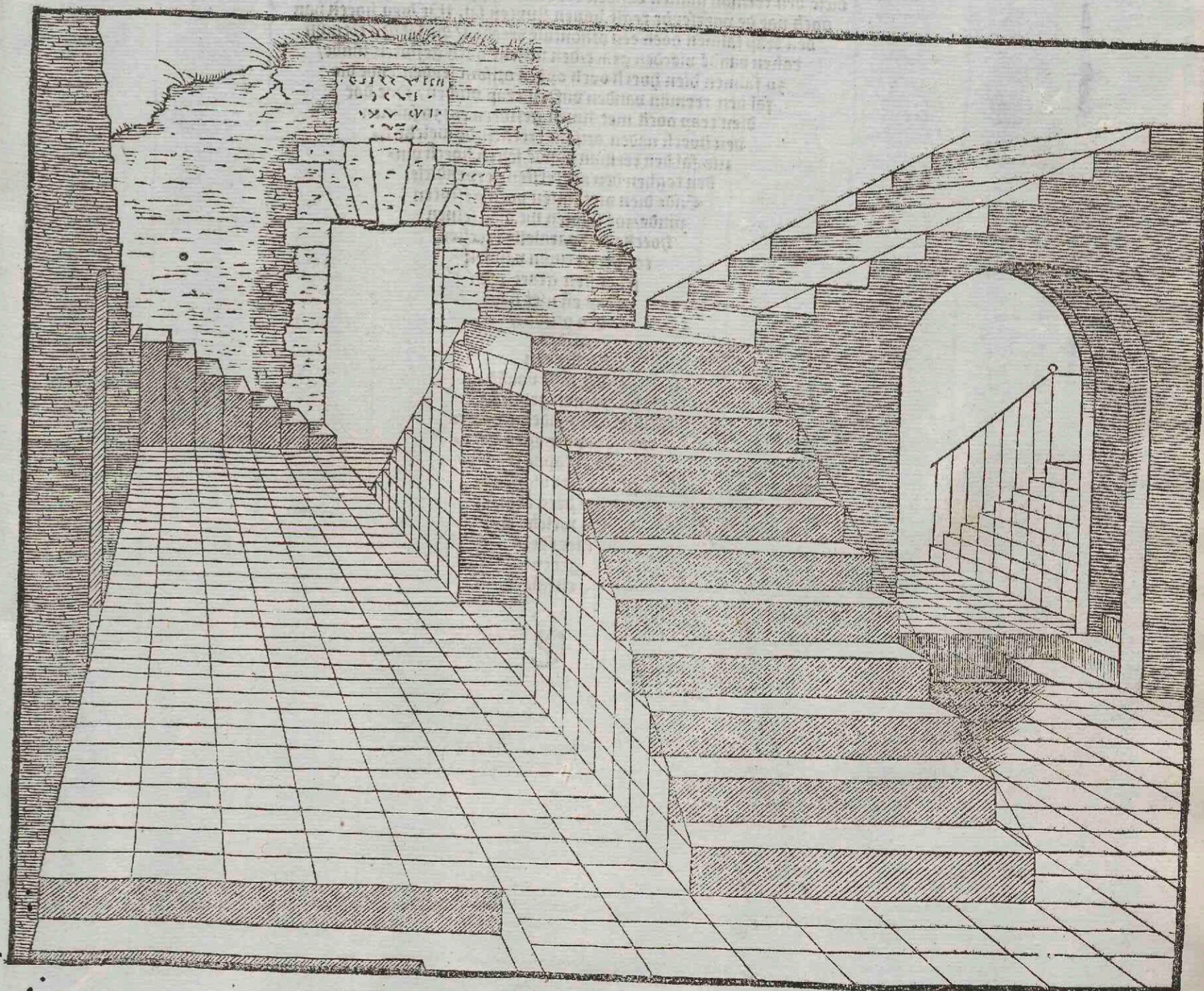
Die opgangen int proful staende/ maken grooten monstre/ ende zyn nochtans seer licht om in alle plaetsen te setten/ ick meyne int betwoop/ ende moghen tot veel dinghen dienen/ sonderlinge in edificien daermen sachtelick op moet climmen/ zynse geriefelick ende gemakelick/ en geuen den aenfinders ick en weet wat beuallicheyt in dooge/ bysondere in ghemeene plaetsen/ inder datter ouer elke sude eenen es/ 3oe machmen ter eender suden opgaen/ en ter ander suden weder af. En oock al en zyn maer alleentlick twee opgangen/ 3oe sal nochtans s'eman by hemseluen/ met deser inuentien wel andere conuen maken ende veranderen. Hoe dat dees trappen gemaect zyn/ ende met wat redenen/ dat cammen al tsamen inde figure begripen al en scrijue anders geen bescheet/ want gelick meer geseft es/ 3o zyn die quadren van eenen voet breec/ en de trappen zyn eenen haluen voet hooge/ daerof dat den terdt een voet breec es. De breedde vanden opganck houdt vijf voeten/ also wel deesse als de tweedde. De rustike poorte houdt inder wijdten d'ij voeten/ ende es hooge sex voeten/ de welke al schantse gesloten ende met eenen cleynen durtken open/ nochtans machmense gheheel open maken ende oock anders vercieteren. Die twee suden bouen die d'ij trapphens/ behooren vijf voet breec te sune/ al en es hier maer eenen voet om der enghicheyt wille vanden piere. Die perpendiclen opde suden/ beteekenen geleenten/ ende die selue souden aende trappen oock wel dienen/ maer om d'uerch niet te becommereen hebbiere daer wt gelaten.

Der dander dingen die in perspectiuen wel staen/zoec vindick dat die opganghen seer benallich comen/ende hoe datse dickwilder keeren/hoese beter huet effect doen/keromme hebbich dees twee opgangen maken keerende/de welke in profil staen/nochtans sietmen den grondt en die trappen. Desen eersten opganch es hooge ses voeten/ende hiet d'ij voeten/gelijckme dat inden grondt met punckens geteckent sien mach. Die rustplaetse tusschen den eersten opganch ende den tweedden/es lanch twee viercanten/ende dat es om des keerens wille wel van noode. Daer teynden windy een pooztael/daeraf die duere wadt es twee voeten/haer antipagmenten zyn van eenen haluen voet op elke sude/alsoe dat die plaetse van d'ij voeten gheuult es. Die perpendicularen van deser rechter suden aende pleyne/betoonen een leninge diemen van h'sere/hout/oft steene maken mach. Desghelijck machmen lanch den opganghen nederwaerts ende opwaerts oock doen/settende op elcken trap eenen baluffte. Die hoochde van dit geleente sal twee voet en halue houden/want alsoe eest gemakelich om die handt aen te houdene. Hoe dan dees trappen wten grondt opgetrocken worden/al eest datment wter figueren sonder ghestrifte wel verstaen soude/zoec hebbich nochtans daeraf willen vermanen/voet de ghene die cranck van onthouden zyn. Die rustike pooztae oft ronde duere onder die pleyne/tusschen den tweedden opganch en den derden/en es niet diepere dan tot aenden muer/Bouen die selue duere staet noch eenen opganch van vozen/om welcken te makene zoec es die maniere vozen genoech gheleert/anders soudemen den grondt onder inde rustike duere moeten continueren/om wten seluen op te treckene.

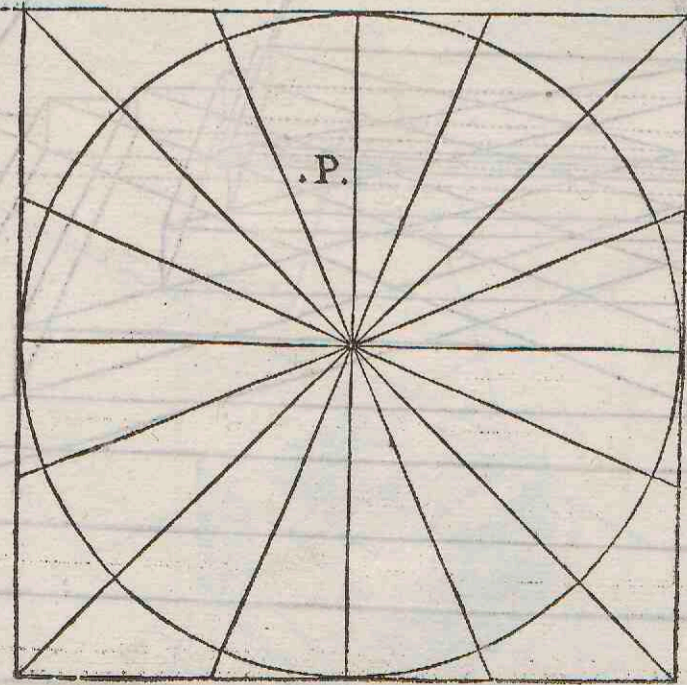
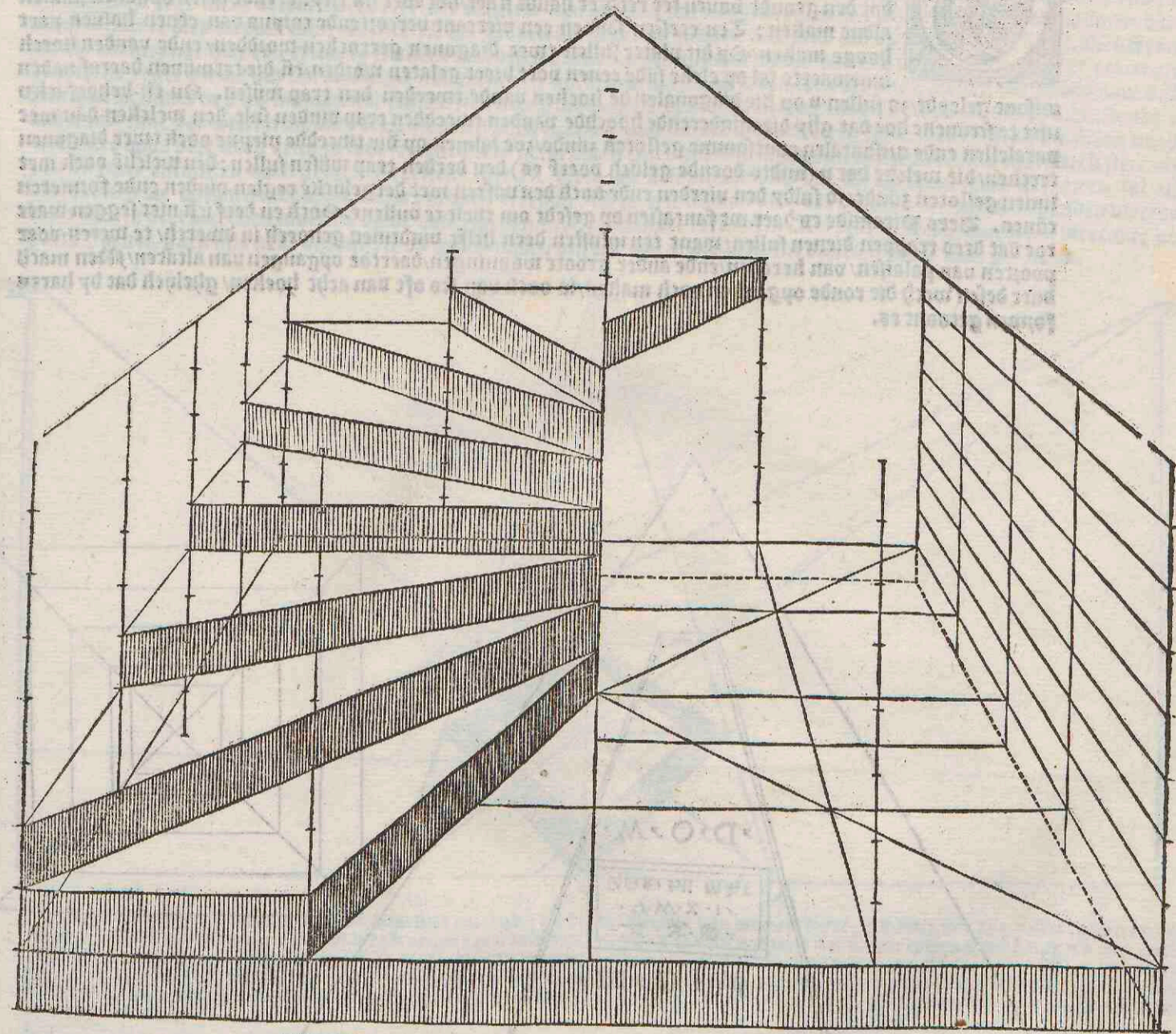
Dan dees diuersche opgangen ben ick sekere/datse een/deel verstaen worden sullen sonder tgescrijfte/en besonder den middelsten/welcken van twee sijden opgact/also sal den bouensien oock/midre dae hy so wel wten grondt opgetrocken es als alle dandere/en es b'iet ses voeten/gelijckmen dat inde gront rechts onder die pleyne sien en tellen mach. De twee bogen onder den tweedden opganch/houden elck eenen voet inder d'ien/waer duere dat den afganch binnen vier voeten wyt es/ende merctmen genoech hoe dat hy gemact es. Alsoe eest oock met die twee opgangen ter sincker sijden/want vande voertse trappen aende rustike duere/daer sietmen genoech hoe datse wten gront opgetrocken zyn/en hebben vanden teynden een pleyne om hertwaerts naden anderen opganch te comene/den welcken oock wten panimente opgetrocken es gelijck alle dandere/te wetene elcken trap eenen haluen voet hooge/en eenen voet b'iet inden terde. Maer in zoec cleynen dingen eest quaat te metene/maet es genoech datmen die maniere hier duere sien mach/ende alsment dan int groote maect/zoec salmen beuinden dat het wel comen sal: onder dees leffgenomde trappen staet oock een ronde duere/die es wyt vyf voeten. Op desen grondt en op dees trappen soude een goet schildere mogen traucilleren om figuren in diuersche manieren te settene/het sy staende oft sittende op de trappen/en gestrect opde grondt int vercozten en dat by deser manieren: Men sette de figuren daermen wilt metten voeten/en men neme mans mate/ende dit salmen vozen en achtere en ter allen plaetfen obserueren: Ende es die figure op eenige trap voeten zyn sullen. Ende es die figure liggende doer oock desghelijck/maer leyt sy vercoztende op den grondt/zoec suldy de lingde aen de vercoztende quadzen nemen/te.

D

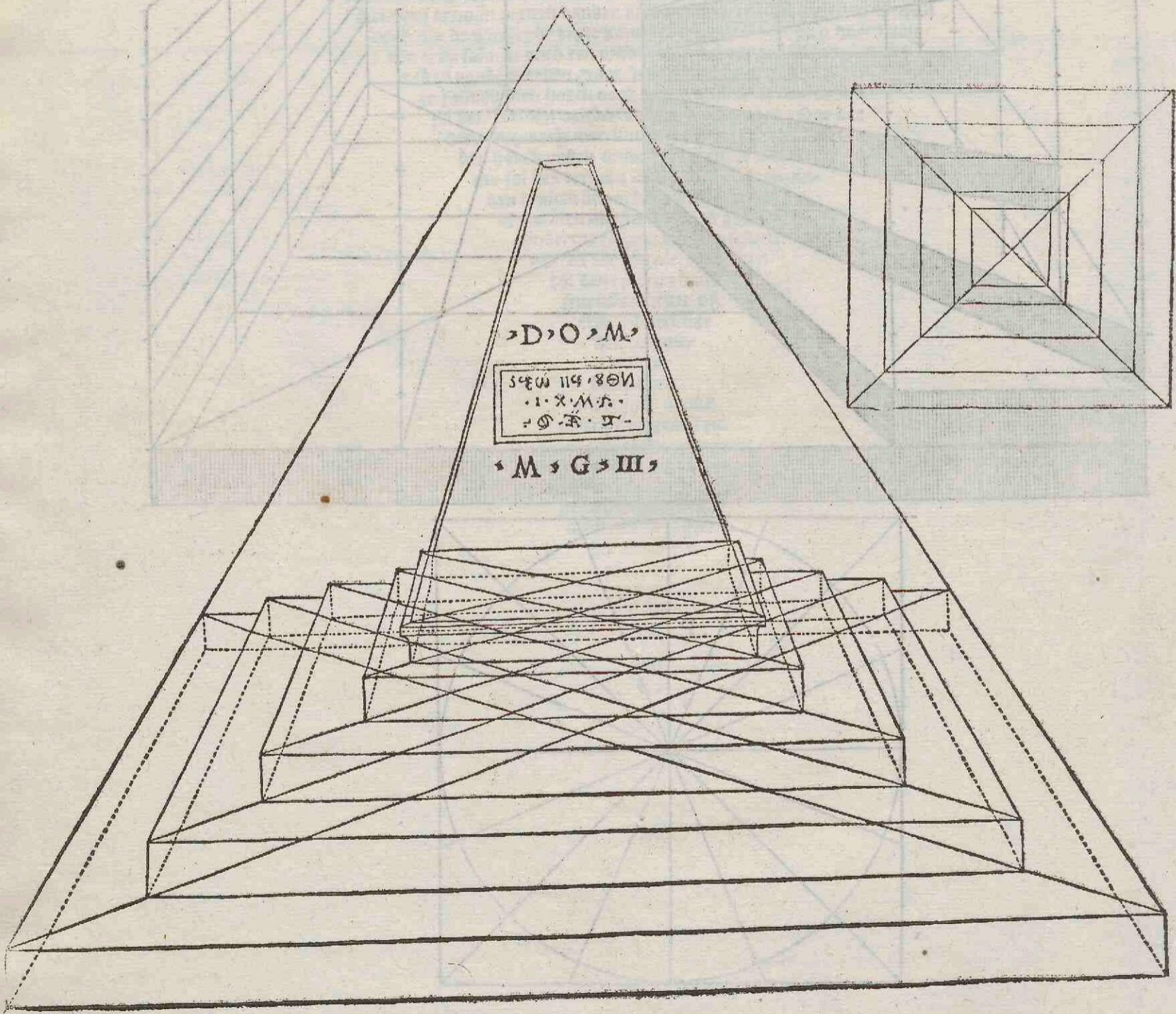
Selfteley opgangen hebbich ghetoont/maer daer esfer noch andere/die welke/een die niet wel inde gepasseerde gheinstrueert en es/ sal luttel oft niet verstaen van dese twee die ick hier voorts betoonen wille. Ende den eersten sal eenen windeltrap int viercante zijn/maer die desen viercanten maken can/die sal den ronden oock wel conne maken/want tis al een dinc/sonderlinge als hy de reglen vanden voorgetoondē ronden corpozen gebuyet.

Die figure. P. es den gront van desen windeltrap/maer es veel mindere dan den bouwen om de plaerse te winnere. Desen seluen viercanten gront salmen int vercozten setten eenen haluen voet hooge/dat sal voer den eersten trap oft derde sijn. Daerna salme vozen op elck eynde eenen perpendicle rechten/ende setten daer halue voeten oppe zoe hooghe alsinen den opganck begeert. Desgelijcken perpendiculen salmen oock tusschen den middelst ende die hoeken setten/daerna salmen die termijnen vander rechter en vander sincker sijden naden orizont trecken/die selue sullen v die perpendiculen welke wten termijnen der trappen gheselt sijn duersnyden/ende vander hoochden dat die twee hoechperpendiculen sijn/ende oock metter seluer maten/zoe sal men die twee ander perpendiculen tusschen die hoeken ende den middelst stellen. Daerna salmen opden middelsten termijn vanden grondt oock eenen perpendicle setten/ende deelen dien metten haluen voete die men inden middelsten perpendikel ter sijden vindr. Voorts salmen wt desen perpendicle des centera tegen den naefften perpendicle beneden ter sincker hant/met twee linien den eersten trap formieren. Den tweedden trap salmen oock wten perpendicle des centera inden volgenden hoech sluyten. Daer nae salmen wt dien hoeke een linie naden orizont trecken/die welke sal tegen den tweedden perpendicle den termijn maken vanden derdden trappe/den welchen datmen oock nae de voersyde regle bouen sluyten sal. Wt dien hoech van den trap salmen oock een orizontale trecken/die sal den termijn raken vande vierden graet/den welcke oock gesloten zijnde/zoe salmen dien hoech oock opden orizont leyden/ende die sal den termijn vanden vyften trap vinden/nae dat dien trap oock met linien gesloten es/zoe salmen den hoech naden orizont trecken/de welke linie sal den termijn vande sessten hoech vinden teghen den achtersten perpendicle. Ende dien met linien oock gesloten zijnde/zoe salmen wt dien seluen hoeche een paralelle trecken tot den termijn vanden seuensten graet oft trap en niet nae den orizont/midts dathet een ander sijde vande viercanten gront es. Aldus dan soudene voorts rontsomme mogen wercken van trappe te trappe/achtervoighende althits dees regle/die welke vntet faelgeren en sal.

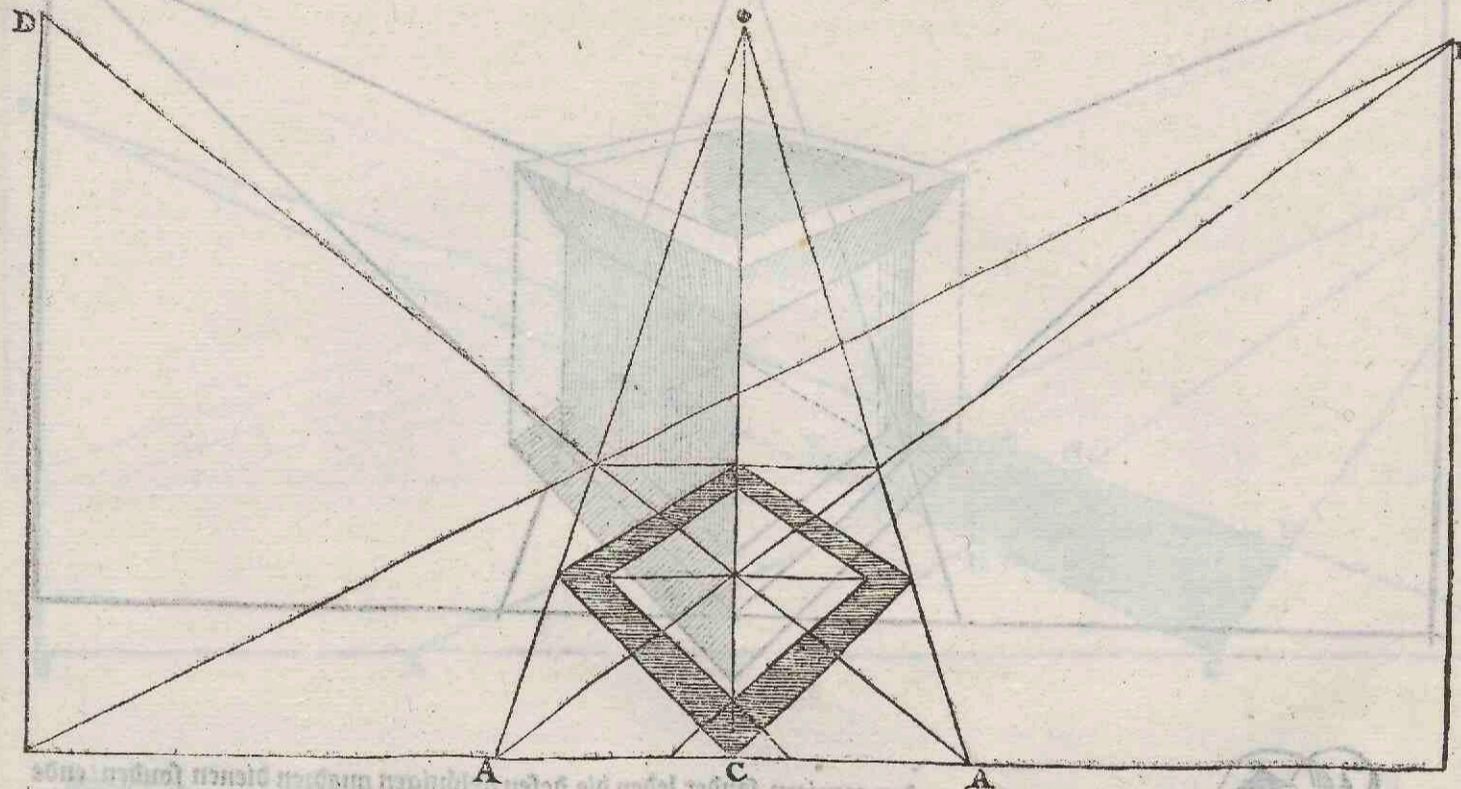

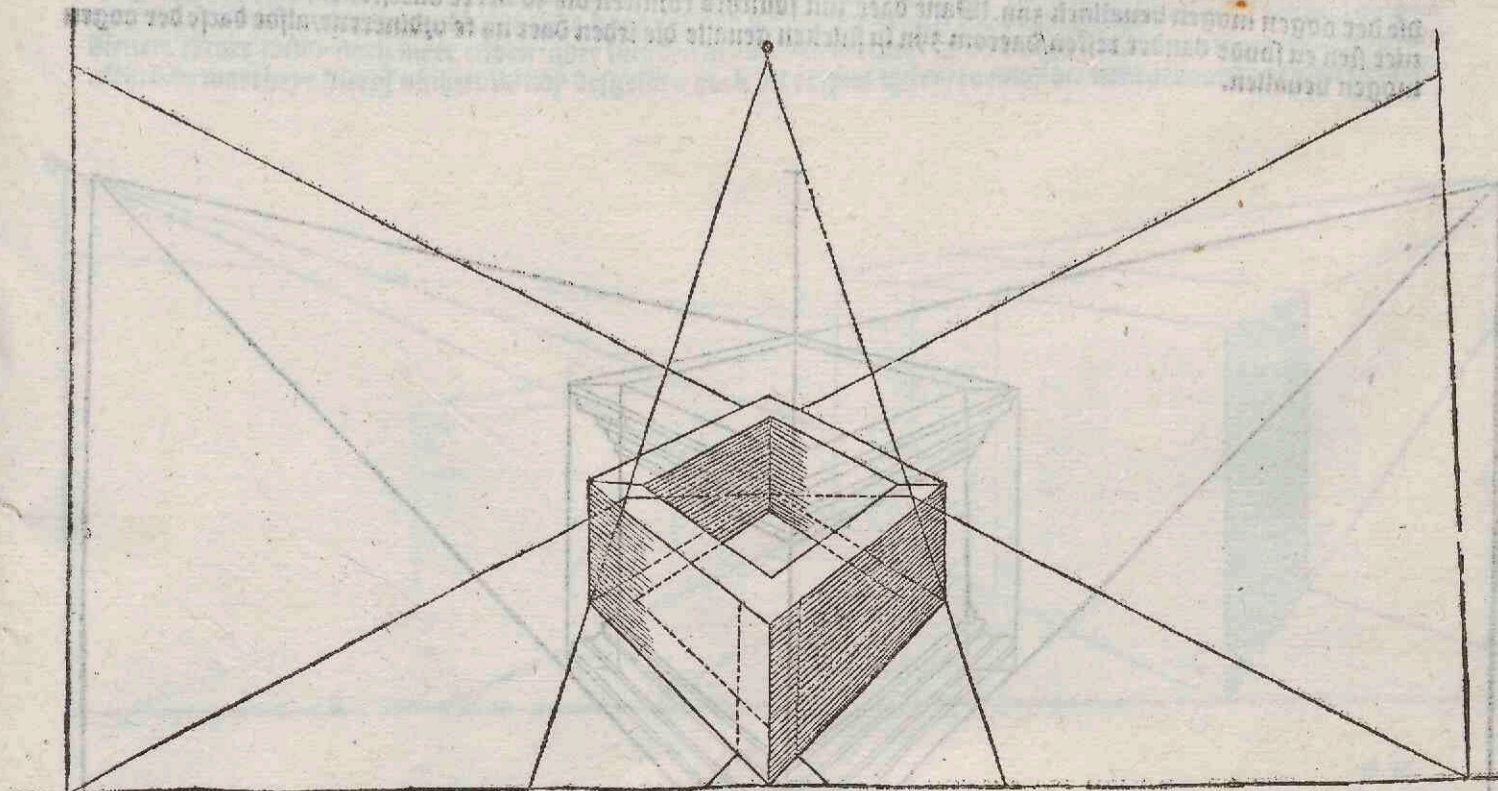
Op dat ick niet eenige manieren van opgangen achter en late/ende aldermeest die dickwils te passe comen/zo hebbech noch desen willen maken daer men van alle sijden opclint/waerof dat den gronde bouen ter rechter handt staet/hoe wel int cleyne. ende desen opganch salmen aldus maken: Ten eerste salmen een viercant vercoztende corpus van eenen halven voet hooge maken/Op die platte sullen twee diagonen getrocken worden/ende vanden hoek innewaerts sal op elke sijde eenen voet breed gelaten worden/cu die termijnen daerof naden orizont geleydt/zo sullen v op die diagonalen de hoeken vande tweeden trap wijzen. Nu en behoef ick v niet te scrijue hoe dat ghy die minderende hoehde vanden tweeden trap vinden sulc/ben welken dan met parallellen ende orizontalen rontsomme gestoren zunde/3oe salmen op die tweedde pleyne oock twee diagonen trecken/die welke dat v (mits doende gelijck voer es) den derden trap wijzen sullen; den welke oock met linien gestoten zunde/3o suldy den vierden ende oock den vijften met dergelijcke reglen vinden ende fo:meren conen. Dees Piramide es daer wt fantasien op gesedt om twelt te vullene. Oock en derfick niet seggen waer toe dat dees trappen dienen sullen/want ten minsten deen helft windtmen genoech in dwerck/te weten/voer poozten van palaisen/van kercken/ende ander groote wooningen/daertoe opgangen van altaren/siden mach duer desen wech die ronde opgangen oock maken/ia oock van ses oft van aeye hoeken/gelijck dat by haren formen getoont es.

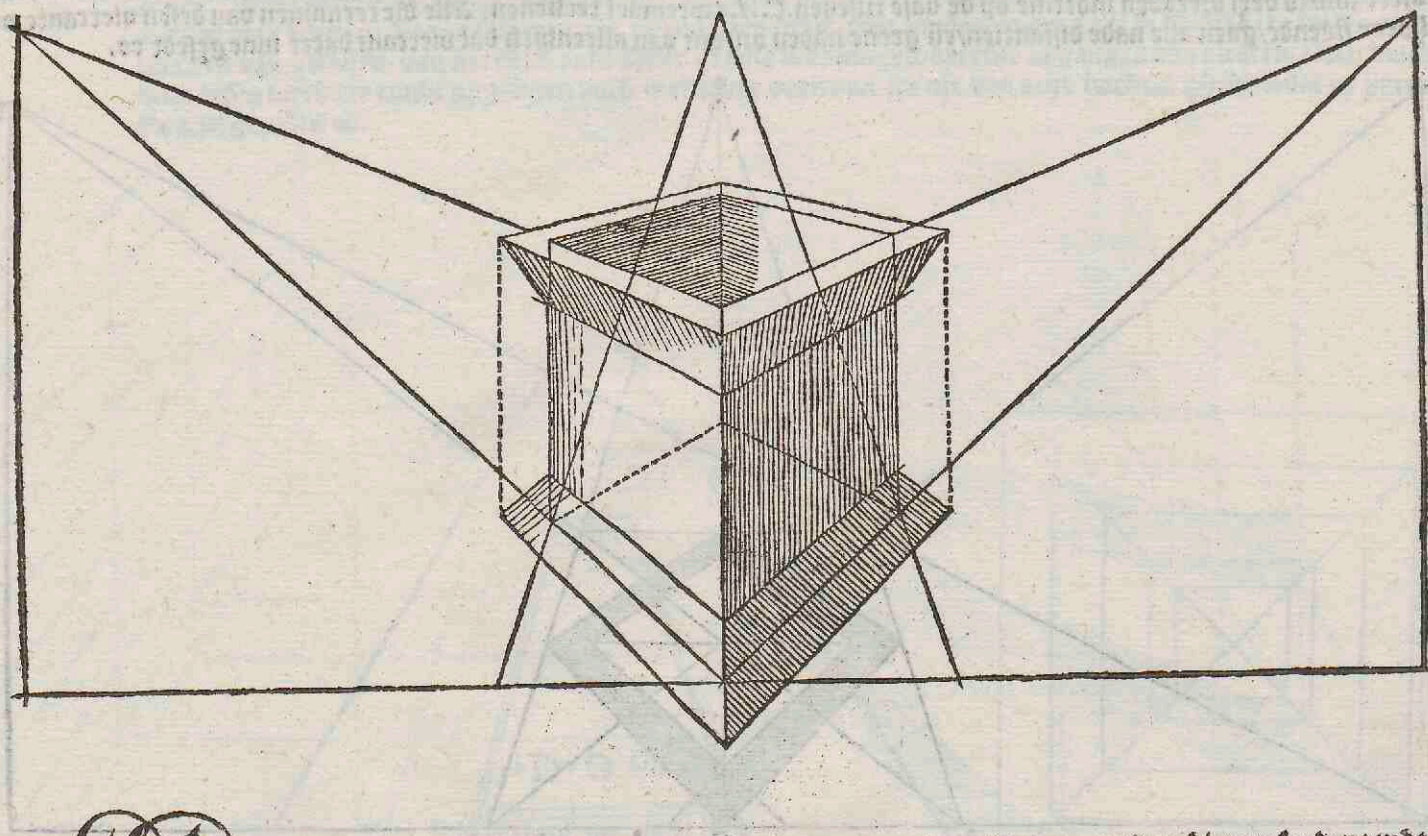
Ick hadde den studiosen van desen myn arbeyt beloest/3o veel in perspectiue tinstruere/dat hy zyn concepten gelijk zyn soude/ene in kelen oft dobbelen gront te fo:merene om daer eenich corpus op te rechte/cu meynde daer mede voldaan hebbe. Maer vallende van deen werck in dandere/3o ben ick in een pelagus gecomen/dat by auontueren te diep es voer myn crachte/cu dat hebben die begeerte gedaen van een die my te gebieden heeft. Cu daerome/nu als ick meynde hier een eynde te makene van desen boeke/3o beghinnich weder van een swaerder materie te tractere/de welke regle datme byten viercant noemt/al rest nochtans datse also wel naden orizont getogen worde als nade distan tien/gelijckmen in dees nauolgende figure sien mach/die welke een rechte vercoztende viercant betoont/ inhoudende een ander viercant/dat welckmen duer die distantien oock fo:meret can sonder orizont/doch soudemen moeten die sijden vanden viercante opde base noch eens zo wylt setten. Ende gelickmen twee gelijcke sijden van desen viercante ouerhoech siert/alsoe zyn de twee distantien oock gelijck geteekent met D. Item 3oe vele als men wilt dat die viercant meer vercozt sal/alsoe veel salmen die distantien voorder vander orizont trecken: en zo vele als men wilt dat de fasen oft boozden vanden viercante breed zyn/3o veel breedden moetme op de base tuschen C. A. tweemaal teekenen. Alle die termijnen van desen viercante ouer hoer staende/gaen alle nade distantien/cu geene naden orizont dan alleenlijck dat viercant daer inne gesedt es.

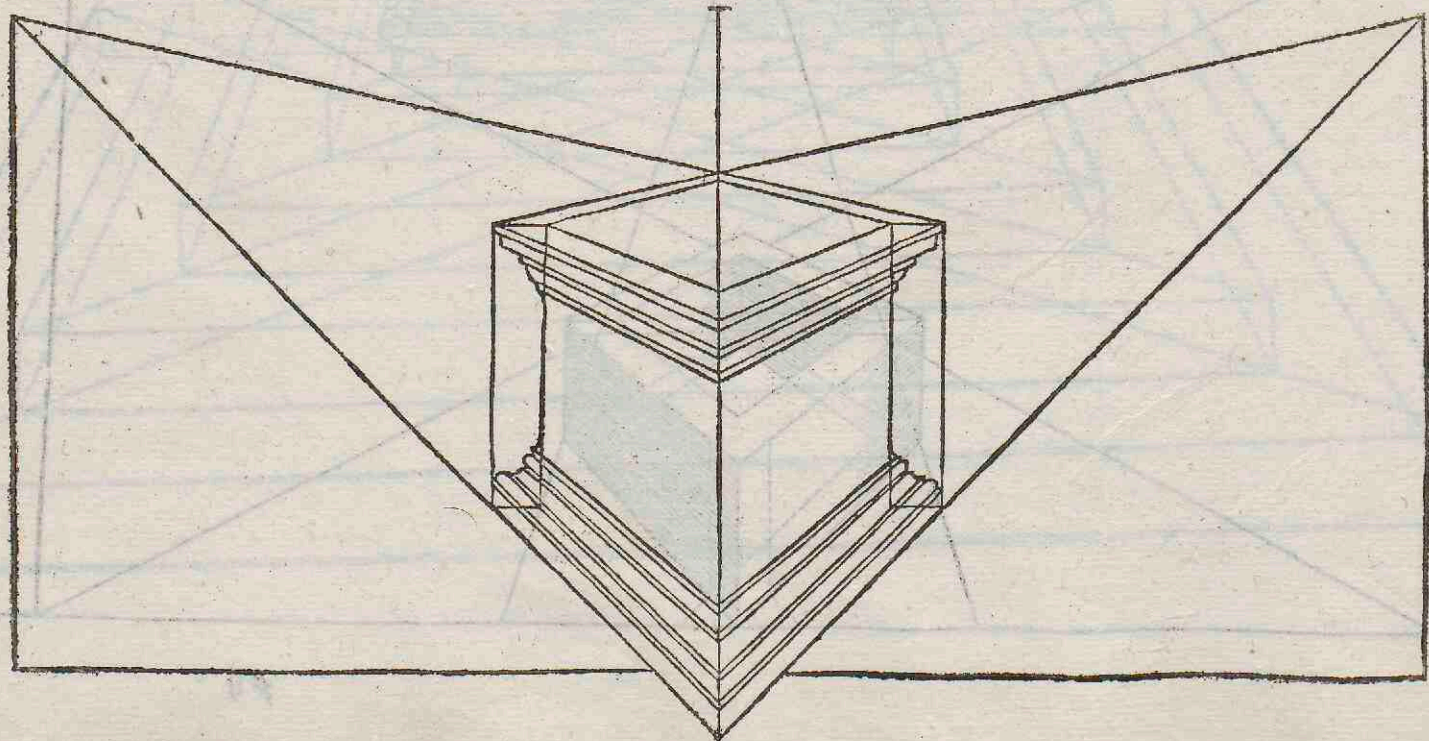
Als ick gedaont heb hoe daer men een superficie ouerhoek oft byte viercant doen vercozte soude/3o willich hier de maniere toonen om zyt corpus vand selue grootte wt te hekke/3oock met den selue orizont en de selue distantie/het welke corpus binne hol es/cu men mach 3o hooge heffen als men wilt/maer ick hebt mer wille wat neder gelaten om datme den gront sien soude. Cu wt dees figure machmen bescrijpen/3ot hoe veel dinger datse soude mogen dienen: oock kalle meer oft min dienen/na dat een mensche meer oft min ludien heeft/En dit sal genoech zyn door dees viercante gelijcke dinger/anders dan dat ick hier boozts toonen wille hoe datmen met corpusen mach soude.

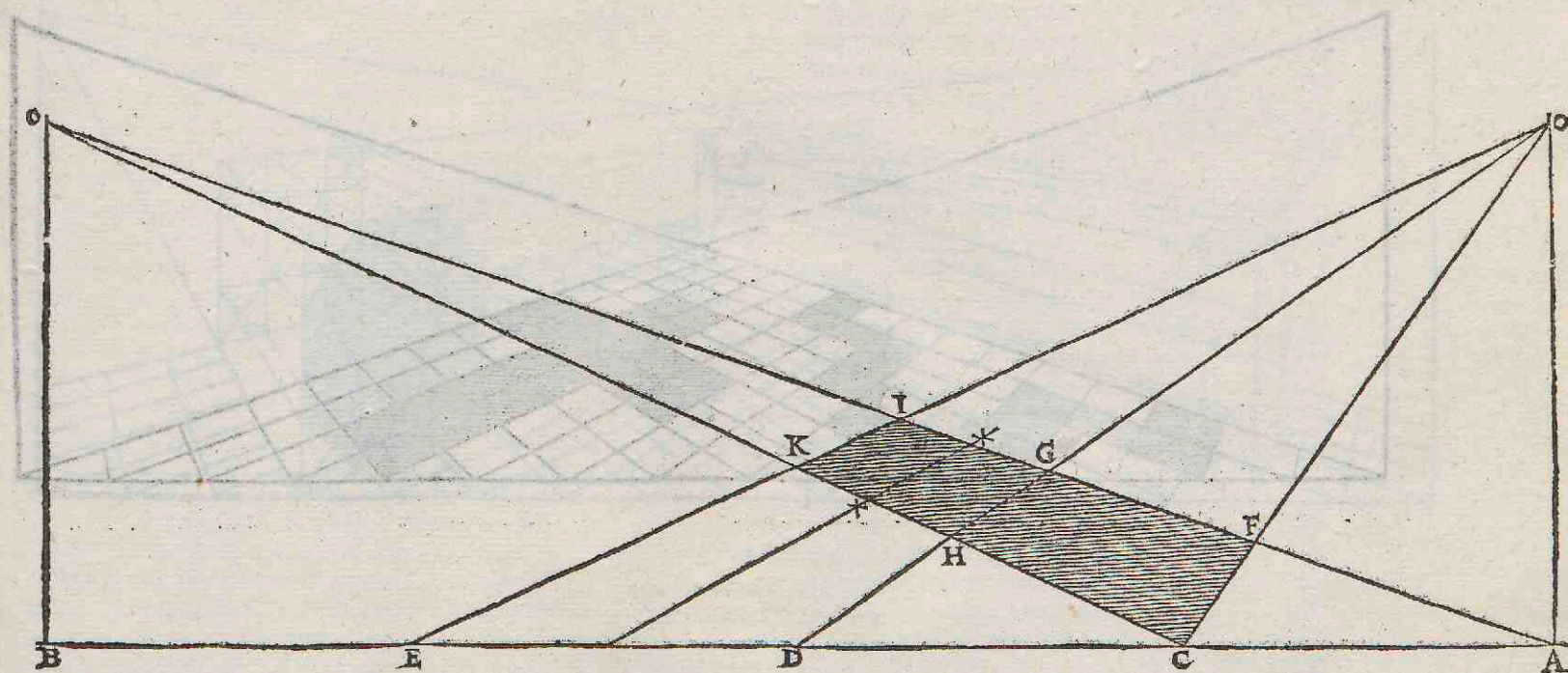
Des tegenwoordige figure es oock metten voorgehouden oorsont ende met de selue distantien gheformeert gelijck die voer gaende/anders dan datse een weynich neerder staen. Om dit corpus dan bouen ende beneden te liffene/so salmen die grootte vander lijff bedencken/ende die selue grootte teghen dat corpus bouen ende beneden trecken: daerna salmen der lijffen bouen/haer behoortliche projecture geuen:ende van dien hoeken salmen perpendicularen laten vallen tot opden hoek beneden/maer duere dat ghy de projecturen van base ende cime hebben sult/ de welke nade distantien ende niet naden oorsont getogen worden. Nu siedy hoe dat haer die conicementen schicken buyten om dat viercant corpus/ hoe wel dat dit alleene voer conicen sonder leden es/om tuerstant van dien niet te verduyfserene/ want hier nae sallich int bifondere vanden leden tracteren.

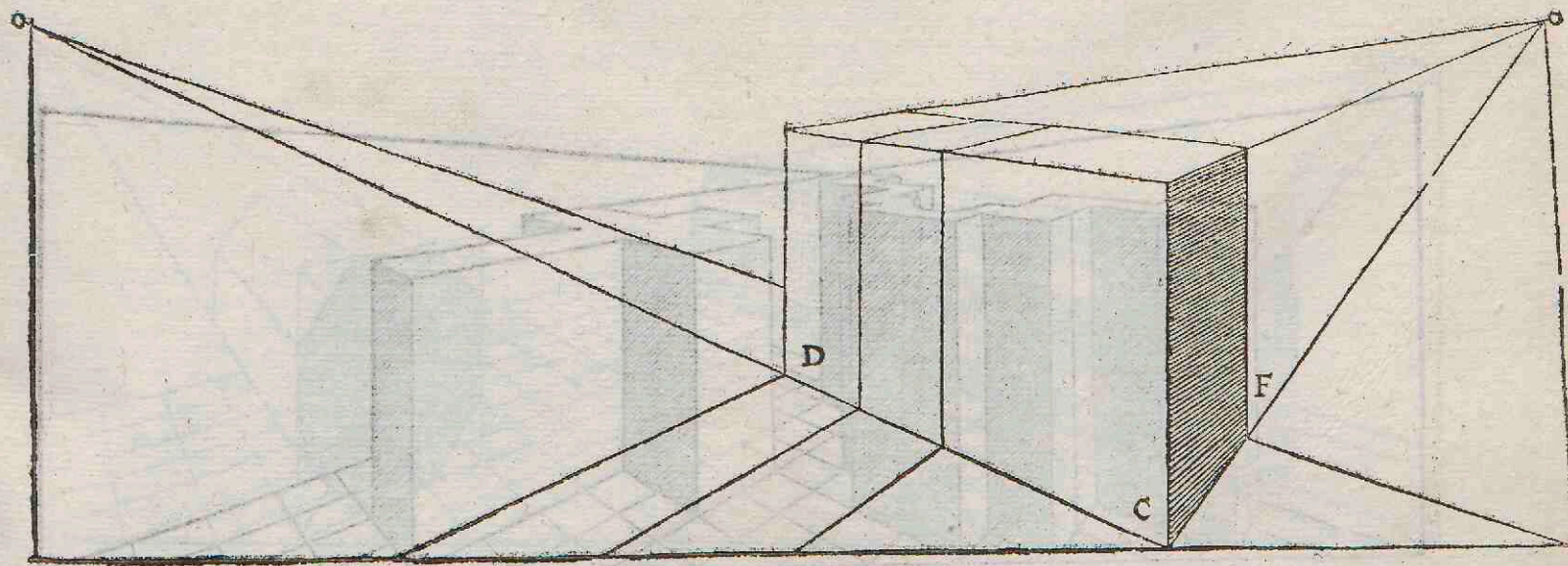
Dier vozen is geseft vanden conicen sonder leden die desen gelijcken quadzen dienen souden/ende was wel van noode daer enige terminen af te geuene. Nu worden hier in figuren de voersyde conicen met haren leden getoont/die welke datmen oock op ander manieren maken mach nade wille vanden Architect/om die te minderen ende te meerderen gelijck by ander conicementen geseft es/ouerende nochtans een scher discretie ende goede iudicie om alsulchen leden te verkiefene die der oogen mogen beuallijck zyn. Want daer zyn somtijts conicen die zo verre ouersehen/datmen daer andere niet sien en soude vander reffen/daerom zyn in sulchen geualle die leden daer na te ordinerene/alsoe datse der oogen mogen beuallen.

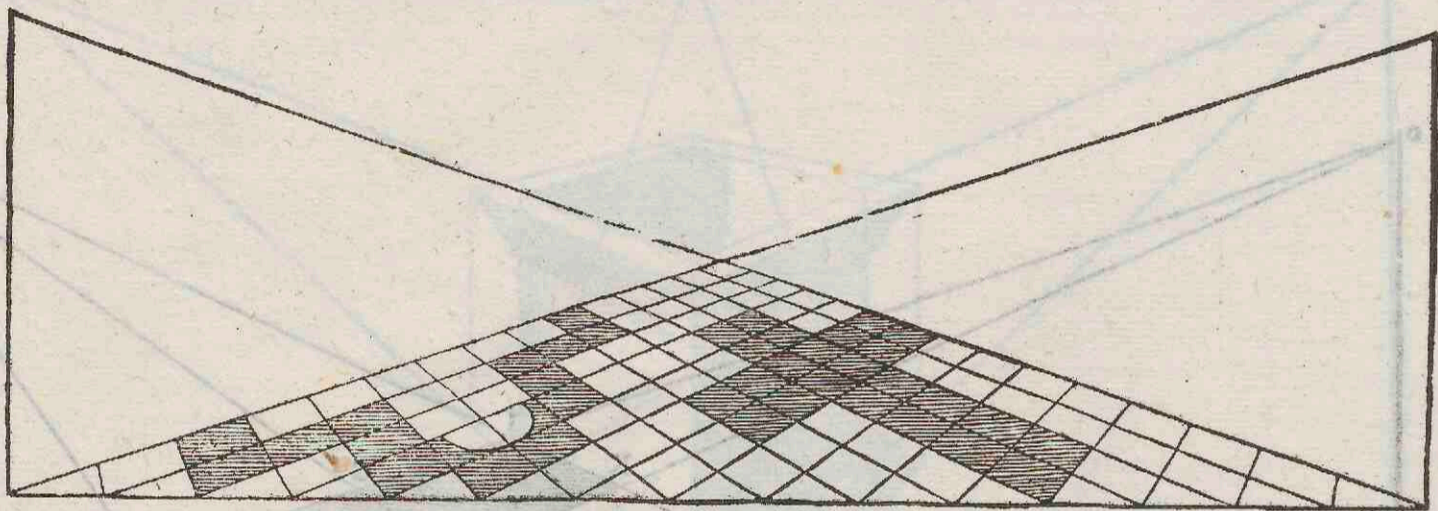
Die vier voergetoonde figuren hebben die distantien gelijckelijcken wijs vanden oorsont/te weten so veel op deen sijde als op dandere: maer de figure hier andere is op een ander maniere gemaect/also dat die oorsonten dienen voer distanti en oorsont. Om dit te versiane begint aldus: Ten eersten wordde die base *A. B.* gemaect/ en wordde in vier gelijcke deelen gesedt als *C. D. E.* Die lijnen *C. D.* worden ter rechter hant naden oorsont getrocken: en die lijnen *A. C.* worden ter sincker hant naden oorsont getrocken/ de welke sullen een perfect vercoztende viercant formieren/ het welke viercant dae men meer van deen sijde dan van dander siet. De vier hoeken van desen viercante ouerhoer zyn *F. G. H. C.* ende wildy die viercant verlijghen van noch een helft/soe suldy de base *D. E.* in twee deelen/ ende dien termin naden oorsont getrocken ter rechter syden/daer suldy v half viercant vinden geteekent mer twee sterreliens. Maer wildyt noch een half viercant lingen/so treect eenen termin *E* oock totten rechten oorsont/ die linie sal v aen *I. K.* dat ander halue viercant wissel/alsoe dat dees superficie van twee perfecte viercanten zyn sal. En dit sal den ingenieusen Architect tot veel dingen dienen die ich niet en verhale om cozt te makene.

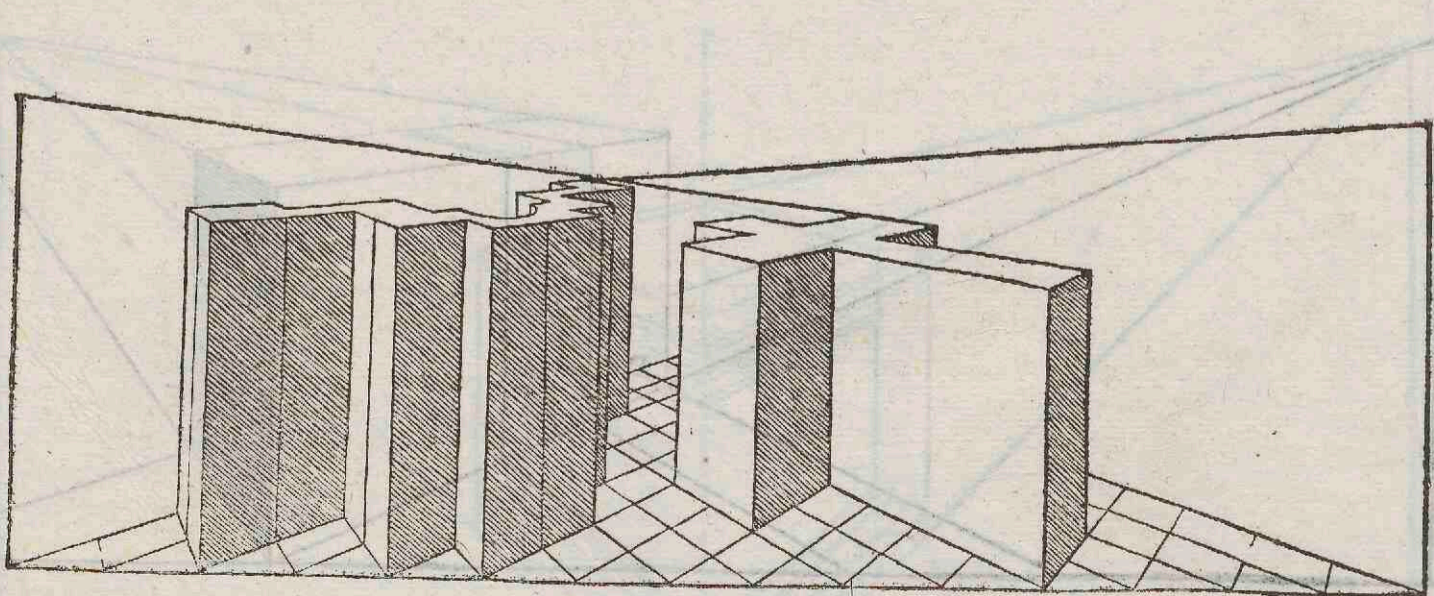
Dit corpus hier onder geteekent/es wt die gepasseerde superficie geheuen/ende es metten seluen oorsonten gemaect: dat welke corpus houdt oock twee quadzen inder lingen ende een quadraet inder hocheden/want die linie *C. D.* es in perpendicularen opden benedenssen hoek gesedt/daer dat die ander superficie bouen op gesedt wordde. Aldus dan es dit corpus van twee viercanten/ich meyne twee viercanten lauch/ende een viercant breed ende hooge. Ende dit corpus gelijck ich vozen geseft hebbe sal tot veel dingen dienen. Maer wildy noch meer cuben inder lingen hebben/so verlijngt de base in zo veel deelen meer/ende ghy sult altyde de waerheyt hieraf vinden. Wildy desgelijck oock dit corpus lijffen/so suldy die voergetoonde reglen volgen.

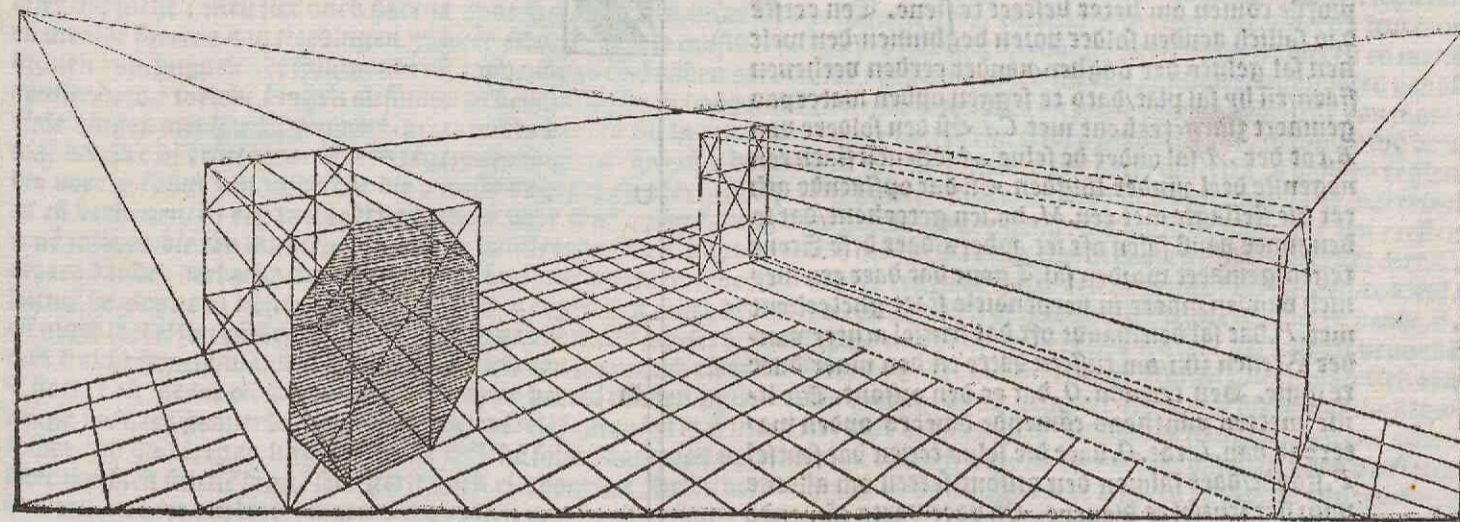
Mer wiltmen diuersche dingen op eenen grondt formieren / so salt goet zijn datmen eerst een paulment make / ghelijckmen hier onder behoort siet / ende daeroppe duer de quadren gaen formieren eenich dinc datmen wilt. Ende hoe dat die quadren minder zijn ende in meerderen ghetale / hoe datmen daer alle dingen gemakelijcker op maken sal. Dat cruyce op desen grout gemaect / es alleenlijck om v den wech ende den toeganch te openen ; maer van sulcher formen moechmen een Crissen moderne kercke maken. Dander forme daer besijden / behoort een stuck fondament van een edificie ; maer alle dees dingen machmen daerna in grooter formen maken en oock verciere / somtijts die oorsonten versetende op datment meer wter syden sien mach / nochtans dat de oorsonten altyts van eender hoochden staende bliue.

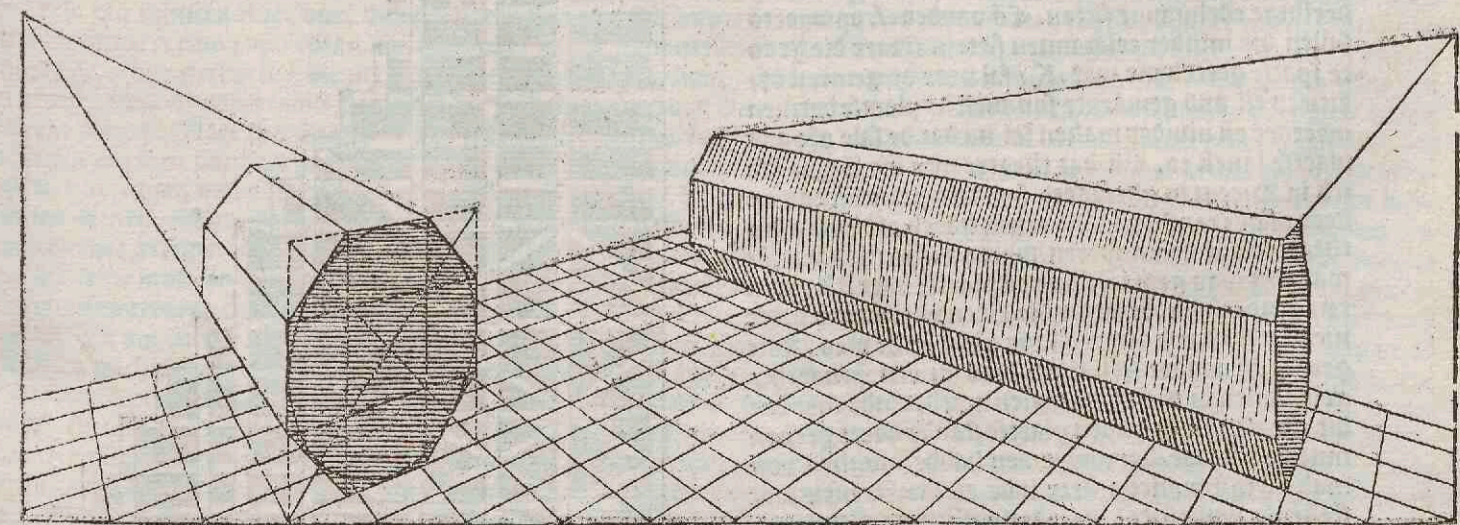
Deser voorgetoonder superficies hebbich noch dees coorpen willen heffen / om te betoonen hoe dat die selue oorsonten daer inne werken / so wel bouen als beneden / also ghy beuindt sult metter experientien. Ende inder waerheyt dese werken diemen ouerhoer siet / souden wel eenen voeck alleene behoouen / maer also ich geseyt hebbe / so was mijn meyninge d'ij oft vier figuren daer af te makene / doch sallicher tot tienem toe maken / latende den student oock wat arbeiden / vanden welken dat ich seker ben. Indien dat hy meer ooggen ende meer patientien heeft dan iche / dat hy veel dingen vinden sal daer ick niet af en scrijue oft in figuren en sette.

Dees pavimenten ouerhoer / gelijck gheseyt es / machmen formieren datmen wilt / maer in dit paviment hier onder / sietmen een coloune liggen van acht canten / de welke dat d'ij quadren inder diecken beslaet / ende inder lingden veertiene. Desen achthoek es van noode wten viercante te treckene / ghelijck op zyn plaetse getoont es / ende dit viercant sietmen met punthens gemaect / ende daer nae die terminen vanden achthoek met swerten linien getrocken. Maer midts datmen desen achthoek al te seer van op d'sijde siet / om gemakelijck wten viercante te makene / soe hebbich daer besijden noch een ander stuck gemaect / dat welke midts dat het naerder sinen oorsont coemt / soe veel meer van voren gesien word dan dandere / hoe wel dat het niet soe lanck en es / maer vander helft van dandere / ghelijckmen dat inden grondt sien ende tellen mach. Ende waer dat dees achthoeklige figure noch naerder onder den oorsont stoude / soe soude se noch veel bat van voren ghesien worden / nochtans en soude se nemmermeer geheel van voren comen / midts dat se buyten viercanc ende ouerhoer staet.

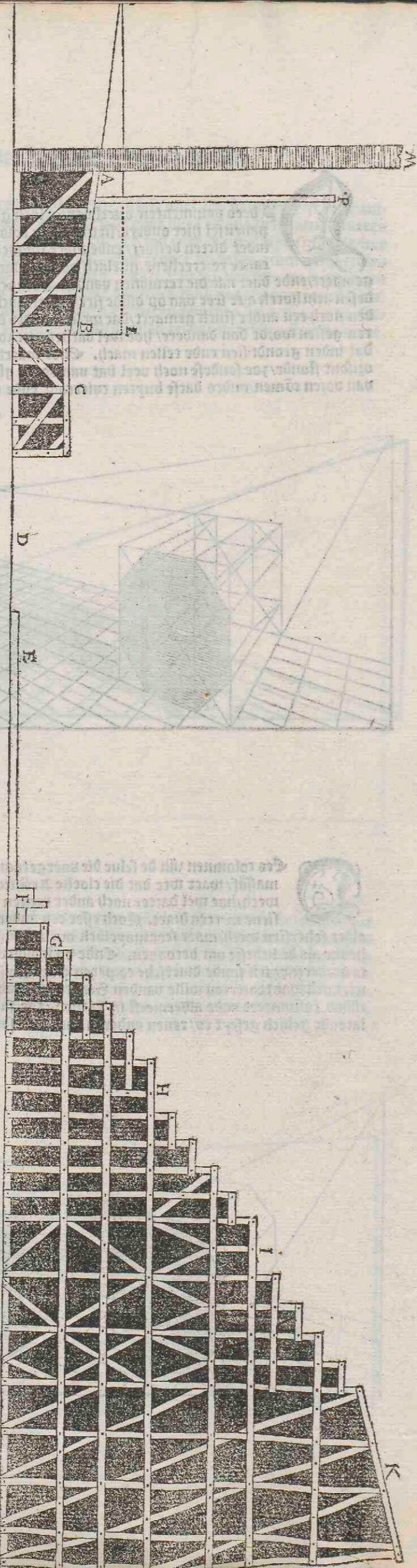

Des coloumen zijn de selue die voert getoont zijn / maer die andere waren diuerschijlich ende dese zijn massif / waer wte dat die cloeke Architect diuersche dingen vinden sal / exercerende hem in desen wech / hoe wel datter noch ander wegen zijn / gelijck Albert Durer ghetoont heeft duer traem te sien metten draet. Noch effer een ander maniere diemen wten platten formen treect / ende es den alder sekersten wech / maer seer moyelijck om bescrijuen / waeromme dat ick dees maniere voer my ghenomen hebbe als de lichtste om betoonen. Ende en haddic niet gelaten om ander dingen van meerder importantien te voorderen / ick soude diuersche coorpen ende huysingen op dees maniere getrocken hebben / Maer om dat ick oock wat tracteren wille vanden Scenen ende dberytfel van Comedien ende Tragedien / diemen in onsen tijden costumeert ende aldermeest in Italien / soe sallich een eynde van desen viercanten ouerhoer maken / latende gelijck geseyt es / eenen anderen oock wat soeken ende voortbringen.

M dat ick hier voorts tracteren wille vanden Theatren ende vanden Scenen daertoe dienende/ gelijkmen die nu in onsen tijden gebuyct. In welke Scene dathet seer swaer zijn sal / te begripen waer en hoe datmen den oorsont daerin behoort te settene/ midts dathet een ander maniere es dan vanden ghepasseerden reglen/ Daerom hebbick voort deerste dit profil willen makē/ op dat den gront duer dit profil/ deen metten anderen te dat verstaen souden mogen worden: nochtans waert wel behoorlick eerst op den grondt te studerene. en indien datment inden gront niet al begripen en coste/ zo soudemen totte profile cōmen om beter besceet te siene. Ten eerste dan sallick aenden soldere vozen beghinnen/ den welcken sal gelijcs der ooghen/ vander eerden verheuen staen/ en hy sal plat/ dats te seggen opden waterpas gemaect zijn geteekent met C. En den soldere van B. tot der A. sal onder de selue A. vheuen staen een negenste deel zijnder lingden. En dat opstaende achter die scellagie met een M. bouen geteekent/ dat is den muer vā salen oft iet anders/ daer dese Scene tegen gemaect worden sal. Tegen dat daer een wep nich vanden muere in perpendicel staet gheteeckent met P. dat sal den wandt oft dat scutsel achter vander Scenen zijn om tusschen datte en den muer duer te gaue. Den termijn O. dat es den oorsont. Die linie metten puntkens cōmende dweers opden waterpas van L. tot O. daer die selue tegen dat scutsel P. staedt/ daer salmen den oorsont setten om alleene voort dat scutsel te dienene. En voertwaerts cōmende nade L. zo sal dees linie altyts den oorsont zijn/ voer alle die ortografien vande huyfingen die voertwaerts wt staen sullen. Maer die Scenographien oft vercoztende sijden vanden huyfingen/ die sullen haren oorsont voortder achterwaerts hebbē staende tot aen de O. En tes wel redene dat die huyfingen welke in effecte twee sijden hebben (ghelijck dese moeten ghetimmeret worden/ datse ten twee sijden wt sien) dat die oock twee oorsontalen hebben. die es nu aengaende den profil vander Scene. Maer die plaetse diemen Prosentie noemt/ es die/ welke metter D. geteekent es. En dat deel E. heetmen Orchestra/ en es eenen haluen voet verheuen vander aerden. Daerme de F. geteekent siet/ dat sijn de sijdplaetsen vanden edelsten mannen. En die eerste graden geteekent G. sullen voer die edelste vrouwen zijn/ ende climmende voorts opwaerts/ daer sullen altyts mindere van afcoemst sitten. Die breedere plaetse geteekent met H. es eenen ganck. Desgelijcs es oock die plaetse I. Tusschen die H. ende die J. sullen die sonderlinge edelmannē sitten. En vander J. opwaerts sullen die mindere eelmannen sitten. Maer die groote spatie geteekent met K. sal voer de gemeen officiers en and gemeente sijn/ welke plaetse datmen meeder en minder maken sal na dat de sale oft and plaetse lanch es. En dat theatre met die Scene die ick in Dicenten ghemaect hebbe/ waren bicans op dees maniere/ En vanden eenen hoek oft hozen des theaters tot den anderen/ waren tachtentich voert/ want dit was gemaect op een plaetse daer ick ruynten genoech hadde/ maer die Scene en was zo breed niet/ midts datse aen een loge ghenoecht was. Dat geramte vander stelaigen was in een genoecht/ gelijkmen in dees figure sien mach. Ende met dat dit theatre in een open plaetse stont/ daert geenēn muer en hadde/ daerment aen hadde moghen vast maken/ zo woudder achter inde circumsferentie wat stekende maken/ tot meerder vasticheyt en stercken.

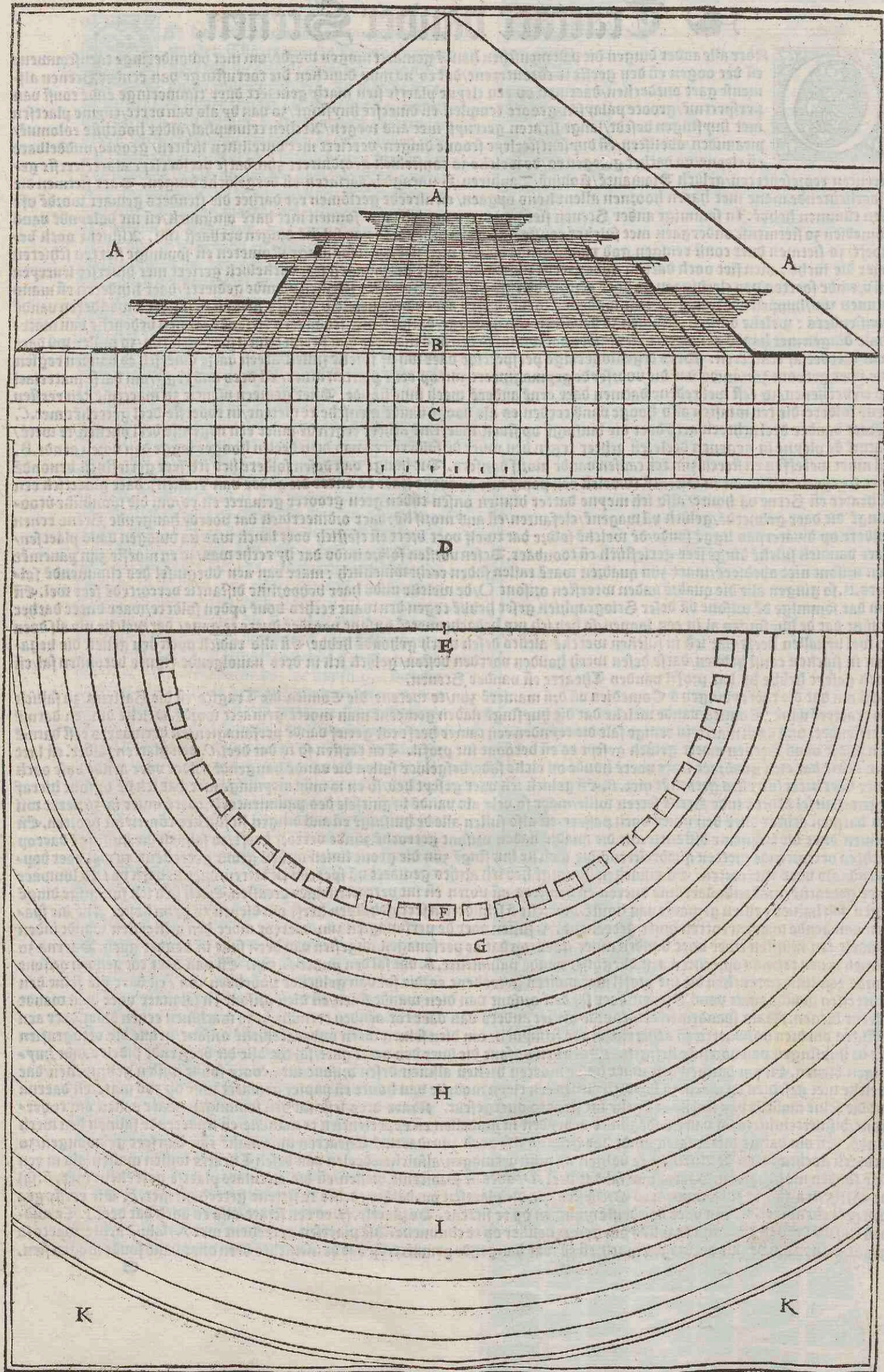

Tractaet vander Scenen.

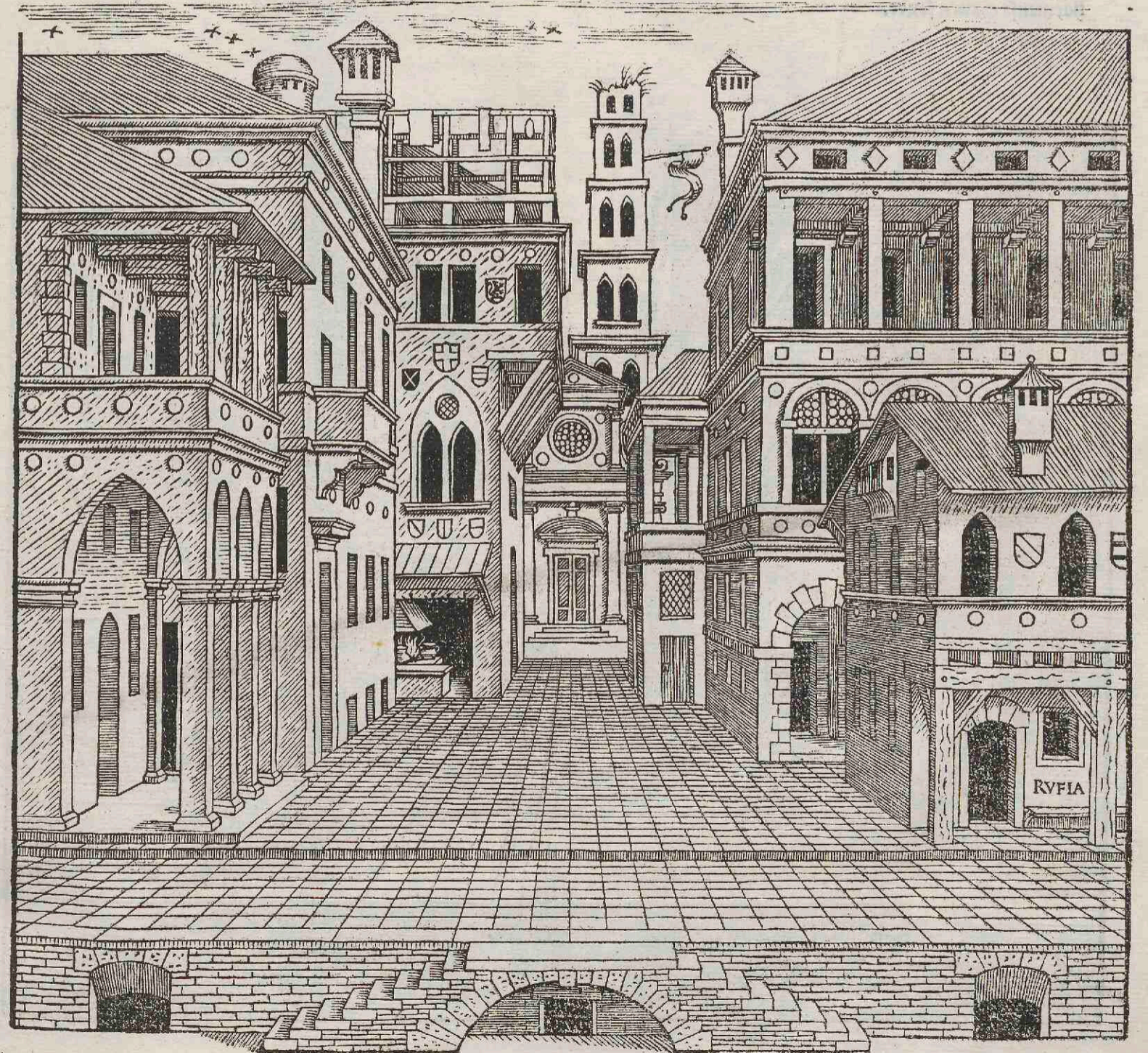

Oder alle ander dingen die van menschen hande gemaect mogen worden/ om met wonderlinge taensontwene en der oogten en den geeste te cōtenterene/ dat es na mijn duncken die toerustingē van eender Scenen als mensche gact ontdecken/ daerment op een clepne plaetse sien mach/ gemaect duer timmeringe ende const van perspectiue/ groote palayfen/ groote templen/ en diuersse huyfinge/ zo van by als van verre/ ruyne plaetsen met huyfingen besedt/ lange straten gecuyft met and wegen/ Archen triumphal/ alder hoochste colonnē/ piraniden/ obeliscen/ en dussentferlepe scoone dingen/ verciert met onteliken lichten/ groote/ middelbare en clepne/ na dathet gelegen es/ de welke zo constelijck geordineert zijn/ datse veelderlepe alderleerste gescēnten representeren/ gelijk Diamantē/ Robine/ Zaphiren/ Smaragdē/ Jacinten/ en dergelijcke dingen. Daer sietmen die claelichtende matte met haren hoozen allenkens opgaen/ en alreede gecōmen eer dathet die sienders gewaer worden oft sien climmen hebbe. In sommige ander Scenen sietmen den opganck vān sonnen met hare omganck/ en int volepnde vān cōmedien zo sietmen ondergaen met sulcker conste/ dat veel aensinders van sulckē dingen verbaest sijn. Alsent oock behoert die luche: men siet oock daerna opde Scene cōmen/ diuersse personagen seer rijckelijck geciert met diuersse leurepen en vromde soerten van cleedingen/ zo voer Mozischen als musike. Somtijts sietmen vromde gediertē/ daer hinderen en mans binnen sijn/ huppelende springende en loopende zo wel naden aert vande beesten/ dathet niet en es sonder wonderen vān aensinders: welke dingen altsamen zo beuallich sijn in dooge/ datmen niet scoonders en soude comen bedenckē van materialē dingen met hande gemaect. maer midts dat wij nu in een and maniere van perspectiuen gecōmen sijn/ zo willen wij daer wat breder af tracteren. Dees tegenwoerdige perspectiue daer wij af spreke sullen/ alcest diuerssch es vanden reglen die voer getoont sijn/ midts dat die voortseyde geymagineert sijn op eenē platten muer/ en dees and regle/ om datse materiael es en verheuen/ zo cest wel redene datmen daer eenē ander wech inne houde: Duer gemeen vāntie zo maectme ten eersten eenē soldere/ die ten minsten also hooge vān eerden es als dooge vānē mensche/ te wetene/ in twee sijden deel vheuen/ te wetē/ Maer dander deel achterwaerts daer die huyfinge op staen/ maectme achter tegen de muer een negenste deel vheuen/ te wetē/ datme de clepne in negenen deele/ en achter tegen den muer de soldere een van dien deelen hooger legge dan vozen aende. B. en moet wel effen en sterck sijn ter causen vande mozt danfers. Dit hangt van desen soldere heb ick seer gerieflijck beuondē met d' experientie/ want in Dicentē (welck een pompeuse en rijcke stad es onder die ander van Italien) daer maectick een Theatre en Scene vā houte/ also ick meyne datter binnen onsen tijden geen grooter gemaect en es/ om die wondlike vromdingē die daer gebuere/ gelijk vā wagenē/ elefanten/ en and moztikē: daer ordineerdick dat voerde hangende Scene eenen soldere op dwaterpas liggē soude/ de welke soldere dat twelf voet breed en tseftich voet lanch was na vromen vān plaetsen/ daer vandick sulckē dingē seer gerieflijck en toonbaer. Desen vorsten soldere midts dat hy recht was/ zo en moeste sijn pauemēc den oorsont niet obdierē/ maer sijn quadren warē tallen sijden recht wincklich: maer van aen d'beginfel des climmende solders. B. so gingen alle die quadren naden wtersten oorsont O/ de welke midts haer behoorlike distantie vercoztē seer wel. En om dat sommige de oorsont vā deser Scenographien geset hebbe tegen den want rechts bouē opden soldere/ waer duere dathet schijnt dat de huyfingen al in een loopen/ so heb ick my bedacht mette oorsont voortder duere te gaue/ dat welke my als doen zo wel beuallen heeft/ dat ick in sulcken werckē altes desen wech gehoude hebbe/ En also radick oock den genen die bebaegen in sulchen const hebben/ datse desen wech houden voerden besten/ gelijk ick in dees nauolgende figure beuonden sal/ en oock gesept hebbe by dat profil vanden Theatre en vander Scenen.

En om dat die toeruydingen d' Comedien vā d'ij maniere sijn/ te wetene/ die Comica/ die Tragica/ en die Satirica/ zo sallick nu tracterē vande Comica/ vande welke dat die huyfinge naden gemeenē man moet gemaect worden/ welke dingen datme meestendeel ond dach maect/ in eenige sale die tepden een camer heeft tot gerief vande personagen/ en derwaerts cest datme den soldere vān Scenen maect gelijk gesept es en betoont int profil. Ten eersten so is dat deel C. den platten soldere. en laet ons nemē dat elck quadraet twee voertē houde op elcke sijn de/ desgelijck sullen die vande hangende soldere voer aende base oock twee voertē sijn en is geteekent met B. En gelijk ick voer gesept heb/ so en is mijn meyninge niet/ dat ick de oorsont hieraf tegen tscutsel achter inde Scene setten wille/ maer so vele als vande begintse des pauiments. B. totte muer is/ zo verre wil ick datmen achter duer den muer oock passere/ en also sullen alle de huyfinge en and dingen liefliker cōmen int vcozten. En alsien duer die bequame distantie alle die quadren naden oorsont getrockē zijnde vercozt heeft/ zo salmen die huyfinge daerop rechtē vercoztende metten quaderseenē/ die welke huyfinge sijn die groue linten op den gront geteekent/ zo wel voer dopstaende als voer vercozten. En alsulken huyfinge heb ick altes gemaect vā sperren en latten/ daer heb ick voorts luyndwaert duer getrockē/ makende daerinne dueren en vensters vā vozen en int vercozten nade occasien. Oock heb ick sommige dingē vozen van haluer tallen gemaect van houte/ dwelcke d' schilderien seer geholpen heeft om dleuen te gelijckene. Alle die spatien van aende wanden totten muer geteekent. A. sullen voer de personagen ongesien van deen sijn in dander gaen. Daerna zo salmen eenen termin oprechtē aen d'beginfel vande pauimente. B. dat sal den punt L. sijn. En van daer tot aenden oorsont worden een linie getrocken die int profil met punten geteekent es/ die sal van gelijcker hoochden sijn / en daer die selue den achtersten wandt raect vān Scenen/ daer sal den oorsont van dien wandt staen/ en dien oorsont en sal maer voer dien vande alleene dienen. Maer spandmen een coorde oft iet anders van daer tot aenden termijn L. zo machmen eenen draet daer aen vestigen om dien voertwaerts en achterwaerts te schuyuen/ om dien seluen wten onbetoeclichē oorsont/ in alle die ortografien oft de huyfingen van vozen te besigen. Maer den oorsont die duer den muer gact/ sal tot alle die vcoztende sijden vande huyfingen dienen. En om datmen den muer soude moeten vrecken almen desen oorsont int groote soude willen gebuycken/ dat welke niet geschien en mach/ zo hebbick altyts een clepne modelle van houte en papier gemaect juist op sijn mate/ en daerna wt die selue modelle van stucke te stucke int groote ouergesede. Maer dees lesse sal den sommigen swaer vallen om te verstaen/ disinctermin/ zo sal van noode sijn te arbeiden in modellen en modellen en studerene salmen den wech vindē. En om datme lutter salen vindt hoe groot datse oock sijn/ daerme Theatren inne makē can dan seer gedwongen/ zo hebbick nochtans om de Nutiken te volgen na mijn vermogen/ alsulken deelen van desen Theatre willen maken/ als in een sale souden magen staen. Daeromme sal dat deel D/ voer de Prosentie dienen/ en die circulare plaetse geteekent met E. sal de Orchestra sijn: rontomme dees Orchestre sijn die plaetsen om dalder edelste te sittene geteekent met F. Die eerste graden geteekent met G. sijn voer de edelste vrouwen op te sittene. De plaetse H. es een strate/ also es oock dat deel I. Te midden tusschē dees graden sijn trapkens om gemakeliker op te klimmē. Die plaetsen geteekent met K. salme achterwaerts so groot maken als de sale verdragen mach: en es wat hangende gemaect/ op dat de menichte deen ouer vān soude mogen sien.

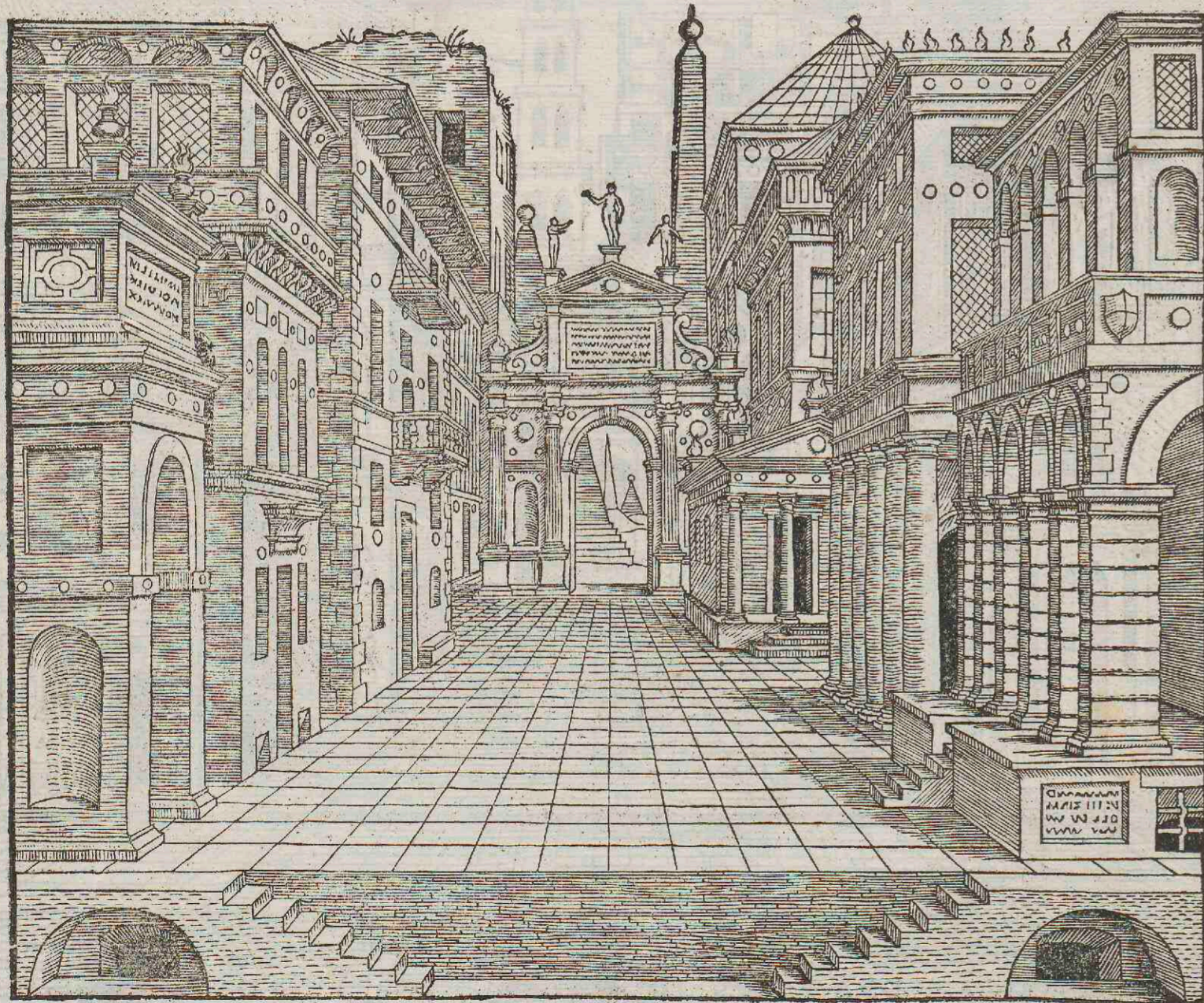

A Engaende die dispositie vanden Theatren en vanden Scenen/te wete vanden grout/es genoegh getracteert/ nu willich vande Scene in perspectiue bisonder spreke/ En om dat/ gelijk geseyt es/ die Scene van dzo soectē gemact worden/dats Comica/om Comedien te spelen: de Tragica/om die Tragedien: en de Satirica/om de satyrē/So sal dees eerste Comica zyn/vande welke dat de huyfinge slecht zyn/willē gelijk voer bozges/maer voer al datter geen bordeelken en gebreke/en een hofselre/cā een kercke: sulcken dingen zyn daerit van noode. En dees huyfingen op den gront te rechtene/daer es voren genoegh af geseyt/en oock hoe datmē mette opfont leuen sal/niettemin/op datmen te bat geïnstrueert sy aengaende de formen van sulcken huyfinge/zo hebbich hier willen een figure daerāf toonen/tot vlychtinge vande genen die in sulchē dingen genueche nemē/Maer nids dat dees figure zo cleyt es/zo en hebbich alle die maten niet cōnen obseruere/dan dat ick meer op de inuentie geachte hebbe/op datmen daer wt leere huyfingen verkiefen die int werck wel staen/gelich soude zyn een duerluchtige galeie/oft loge/daer mē noch een ander huyfinge duersage. Die ouerskehinge cōmen seer wel inde vercoztende sijden/desgelyc eenige cōninen wt gesnede op deynen/en verselscape metten anderē geschilderde cōninen staen oock seer wel in dwerck. Also doet oock die huyfinge die op dside groot ouerschen hebben gelijk de herberge vanden manen: En bouen alle dinck/so moetmen dkiefen de cleyne huyfingen voren te settene/op datmē bouen die cleyne/noch meer and edificien sien mach/gelickmē bouen thuyfken vande toffiane oft copelerse stet: want settemen die grootste voren en datse dan altyts minderde/zo en soude die plaats vanden Scenē niet zo gelickelich genult zyn. En hoe wel dat dees dingen alle op eenē dach gemaect zyn vā eender sijden/die suettemin/mids dat men die menichte vande lichte inden midden sedt/hangende bouen de Scene/zo souder beter staen datmē den dach vande mid delt name. En alle die ronden en quadren diemen inde edificien stet/ dat zyn alle artificielle lichten van dnerfchen coloren duerschinende/vandē welke dat ick de maniere om die te makene in dlesse vā desen boeke setten sal. De venstē die vā voren staen/sal goet zyn datmense van gelase oft papiere make/met licht daer achterē: maer soudich hier al scriuen tgene dat ick weet daer toe te dienene/soude veel te lanch vallen/daerom latich dat int verstant vande gene die hem daer in oefenē willen.

De hupsingen vande Tragica moeten gemaect zijn voer groote personagien/om dat die accidenten van amouretuyt ende vyzinde auontueren/wreede doodingen (na datmen inde antike en moderne tragedien leeft) zijn altoes gebuert in hupsen van grooten heeren hertogen oft princen/om mers van coningen. Daerome en salmen in sulchen toerustinghe gheen hupsen maken dan voer heerstappen/gelick hier ghetoont worde in dees figure/inde welke midts datse zoer cleyne es/en hebbick gheen conincklycke palaisen connen maken: maer tsal den Architect ghenoech zyn dat hy de maniere siet/waer wt dat hy hem nae de plaetse sal connen behelpen/ende gelick ich byde Comica gheseyt hebbe/dat hy altyts soeke dooge vanden aensinders te behagene/en hem niet en ontsie/een cleyne edifice voer een groote te settene om der voersyder redenen wille. Ende om dat ich alle mijn Scenen op latten en lynwaet gemaect hebbe/zoer zinder nochtans somtijts van noode eenighe verheueene dingen van houtte te makene gelick die edifice ter sincker syden/vande welke dat die pilaren op een (doch vercoztende) basement staen/met sommige trappen al mer lynwaet becleede/en de cornicen wetspringende/aldus salme dees ordene volgen totter dorstweringe toe: maer om d galerien plaetse te geuene/so salmen dien anderen vercoztende doeck wat achterwarts setten/en make hem bouen een cornice alsomen siet: egene dan dat ich van deser edificien gesept hebbe/salme van alle den ander versfaen: maer inde edificien die verre achterwarts staen/sal die goede schildere alleene voldoen sond iet te verheffene: aengaende den artifficialen lichten/es byde Comica gesept. Alle egene datme boue de daken maect wtschekende/gelick scouwten/torrens/obiliften/en and beelden/salmen al op een dunne beer make/vontsomme wtsgheden en wel gecoloreert: maer maectmen eenige platte beelden die moete verre vand hant staen/op datmen se van op d syde niet en sie. In dese Scenen/hoe wel dat sommige daer personagien in geschiedert hebben gelickende dieuen/te weten op een galerie/oft binnen een duere/doek een hont/oft cante/oft ander dier/zo en ben ich van dien autse niet/want het blijft te lange staende sond rueren/maer maectmen daer iet dat lage en stepe/dat soudich passeren. Doch maectmen beelden/historien/oft fabulen dichten van merber oft ander materie op eenen wandt/maer om dieuen te representerene dat hem behoort te ruerene/daer sallick in dese noch wat af seggen hoemense maken soude.

De Satyr/ica es om Satiren te representerene/inde welke datme begriep/oft meer bescrijpt/alle die gene die een swit oft onmanierlich leuen leyden/ende inde antike Satiren ware zij bians merren dinger gewesen sonder respect/daer wt datmen versfaen mach dat dat de selue met boomen/rooisen/bergen/crupden/ende blommen geciert zijn sulen/doch met cleynen dorpputckens/gelickmen siet. Ende midts datmen in onsen tijden dese dingen meest inden winter maect almen luttel groen boomen ende crupden met blommen bindt/zo salmen mogen met costen dees dingen van syden maken/de welke meer gepeset sulen worden/dan de naturale/en gelickmen inde Scenen vande comica oft tragica de hupsingen ende ander edificien van schilderen maect/alsoe salmen oock van de naturale/en gelickmen inde Scenen vande comica. En hoe dat sulcken dingen meer costen/hoelc meer geacht sulen worden/want het zyn dingen die grootmoedige en rijke heeren behoort te wene beicte van synen patroon Francisco Maria Hertoge van Sabiu/daer ick sulcken liberaelheyt mercte inden Prince/ende zo goede iudicie inden Architect/daeroe zoer goede schrickinge in tghene dat daer gespeelt wort/als ick opt van mynen leuen gesien hadde. Och god wat magnificentie was daer te siene van zo veel boomen ende bruchten/zo veel crupden en diuersche blommen/alle van syn lyde gemaect van diuersche coloren. Die watercanten ende rooten gecheert met kichhoornen/lecken/schilspadden/boischen/hagedusen/slangen/ende ander ghederte: troncken van cozae/ Ick en wil niet seggen vanden Satiren/nymphen/merminnen/duersche monnen/en ander veynde dieren/gemaect met sulcker costen/daer menschen in waren diec deden gaen ende rueren/nade nature en dwoelen van dien gebieren. En debiet niet om die materie te cortene/ick soude vanden costelicken cleederen van sommigen herders seggen/gemaect van gouden laken ende van syden/costelick guoebet met perfwereck. Doch soudich seggen van sommigen visschers/die wercke met min rijchelick dan vander en waren/de netten/en visschroeden waren berguilt/et. Doch soudich van sommige dorpputckens ende nymphen seggen/welcker cleederen die auaritte berachteden/maer ick wille al dees dinghen inden verhande van den iudiculen Architecten laten/ die welke sulen alsulcken dinghen maken/als zij patroonen binden die hem laten nae haren sin wercken/ende niet daermen socht wat het costen sal.

Van Artificialen lichten vanden Scenen.

NIk heb inde tractaten vande Scenen beloest de maniere te gheuen hoe men dees lichten maken soude
duerschijnende van diuersche colozen/daerome sallich eerst vande hemelblauwe verwe seggen/dewelcke
eene Zaphir gelijck en noch veel soondere. Neemt een stuck Salomoniac en neemt een barbiers becke
oft dergelijck en doet daer wat waters inne/alsdan zo wrijft dit stuck souts daerinne al ontsucke als
dathet al gesmolten sy/doende daer althits water toe na dat ghy wilt dat het licht oft doncker van ver-
wen sy: dat gedaē zūde wildit dan scoon en clær hebbe/zo distelleret duer eene vilt in een ander vat/
zo hebby een clare hemelverwe/vand welcker alleene dat ghy veeledelepe blauwe make moecht met wa-
tere. Wildy nu coluer vā Amiralde make/zo doet in dat blau water wat saffraen/nac dat ghūt hooge
ofte lichte hebbe wilt/want ten is geen noot hier matē oft gewichte af te settene/mids dat v die experientie sulx wel leere sal.
Wildy coluer van Kobynē make/indien dat ghy zyt daerme rooden wijn vindt/zo en behoefdy anders niet dan dien met wa-
tere vleeck te makene zo verre alst noot is/maer hebby den wijn niet/zo neemt bresil gebrode/en doet dat in eene ketel wa-
ters met wat allupns/doet het sieden/en schup met wel/daerna doeget duer de vilt passerē/en gebuyet dat met water en asin.
Wildy eene Balais conterfeytē/dien suldy van rooden en witten wijn ons een gemengt make/maer den witten wijn alleene
sal den Topas en Trisolijt gelijckē. Die fonteyne/oft gemeen waters duer den vilt gepasseert/sal den Diamant gelijcken/
maer om dit wel te doene/salmē op eene glachouē moete formē van puncten en tassen doen maken/en die met water vullen.
Maer die maniere om dees duerschijnende colozen op haer plaetse te settene sal dese sijn: men sal achter die geschildeerde huy
singen daer dees colozen insaen sullen/een dunne berde setten/wt gesneden inder maniere dat selue sal een ander stercker berde plat gelept wordē/
worden/het sy ront oft viercant/ruyt wjs/oft epywjs/ac. en achter dat selue sal een ander stercker berde plat gelept wordē/
om de fleschen en ander factsoenē van glazen met desen water op te stane/de welke datme voege sal te gen die gaten gelijck
dat behoort/ommers datse wel vaste gesede wordē datse niet en vallen duer dat getummel van dansen oft springē vandē mo-
dē. Daerna salme achter de glazen groote lampē sette/op dathet licht althit op eene pas bliue: en wate de fleschen oft and-
er formē van glazen/op de sijde daer dlicht sponde/plat oft lieue hol/zo souden te claerder schijnen/en die colozen souden te duer-
lichtiger toonen/desgelijck salme oock metten gaten op de brotende sijde doen. Maer behoefmen somtijts een groot licht
dat meer toone dan dandere/zo salme daer een toortse achter setten/en achter die toortse een geschuert becke/welcx referie
oft weetschijn/sal de raden vand sonne conterfeyten. Oock machmen oock gelas van alle colozen/voer sommige viercante/
ofte wietse/ en ander formen setten/met hare lichten daer achtere. Maer alle dees lichten dienende totten colozen/en sullen de
gene niet zyn welke de Scene verlichten sullen/want men moet daer groote menichte van toortsen voer de Scene hangen:
men mach oock bouē die Scene eenige candelacrs met groote keersen setten/en op die candelacrs machme eenige vassen met
water setten/inde welke datme een stuck camphers doen sal/dat welke brandende sal een scoon licht maken en wel rieken.
Sommijts souden geuallen iet te moeten maken/dat soude schijnen te verbrande het sy wat het wille/dat selue salmen wel
netten metten besten gebrandē wijn/en dat met een heerse ontschende/zo salt geheel ouer branden en nochtans ongequetst
blijuen. En hoe wel datmen van desen vieren veel meer soude mogen seggen/zo willich nochtans voer dees tijt hier met op-
houden/maer willen spreken van sommige dingen die den aensieners genoechlyck zyn. Ter wylē dan dat die Scene ledich
es vandē personagien/zo sal de Architect bereedt hebbe eenige ordmantien van figuren/van sulcher grootten als daerse te
passeren hebbe/en die sullen van stift papier gemaect zyn rontsomme wt gesneden en geschildert/betoonende alsulckē booten
alsmen begeert/de welke figuren rusten sullen tegen een regle oft latte van houtē dweers ouer die Scene daer eenige poorte
oft duere oft strate gemaect staet/en daer lancx sal iemant van achter duere oft huy singe/de figuren doen passerē/somtijts in
formen van musiciēē met instrumentē en oock gelijck sangers/waerom datme achter die Scene met instrumentē spelen en
singen sal: somtijts salme eenen hoop knechte te voere/en ander te peerde met trommelen pijpen en trompettē doen passerē/
de welke met sachten geluyde van trommelen/ pijpen/trumpetten/en ander gerocp van achter gemaect/houden dat volck
wachere en wel te vreden. En datme een planete oft ander dinc behoeft duer de lucht te doen passerē/zo moet dat oock
op dich papier gemaect en wt gesnede wordē/daerna achter de Scene/te wete/aende wterse huy singē vand Scenen/daer
sal eenen yseren draet dweers ouer getrocken zyn/ende met eenighe rinstkens daer duere/achter dat papier vast gemaect/
de welke planete oft ander dinc/sal vand ander sijden duer iemandē met eenen swerten draet suckens getrocken wordē/
maer het moet verre van tgesichte zyn/also datmen den eenen noch den ander draet gesien en can. Somtijde salmen donder
en bliem behoeuen/dienende totten spele/zo machmen den donder aldus maken: gemeenlyck maectme de Scenen (gelijck
geseyt es) een depnde van een groote sale daer gemeenlyck eene solder bouen oft ontrent es/waerop datmen eenen grootē
buscloot sal doen rollen/om den donder te conterfeyten. Den bliem salmen aldus maken/daer sal iemant achter die Scene
zyn in een hooge plaetse/hebbende inde hant een doosken/daer af dathet dechsele vol gaethens zyn sal/en inden middel van
dien schele sal een berneude heerse staen/nu sal die met poeper van vernts ghevult zyn/en werpende die hant metter doosen
opwaerts/zo sal dat poeper inde heerse wlieghende den bliem ghenoech conterfeyten. Maer aengaende den strael oft dat
schieten vanden bliem/zo salmen eenen yseren draet trecken ouer die Scene die neder daer/daer salmen een fuspe aendoen/
gehiert met clatergout oft elinchende soelge zomen dat verstaet/ende ter wylē datmen rommelt metten cloote/
zo salmen een slange af schieten/ende metten seluen twier inde fuspe stehende salt goet effect doen.

Maer soudenich van alle dingen op dnauffe willen tracteren die ick weet dat tot sulcken
dinghen diende/het soude te lancx vallen/daeromme willich van
deser perspectiuen een eynde maken.

FINIS.

Hier eyndet dat tweede boeck der Architecturen tracterende van Perspectiuen/wten
Italiaensche in duyttschen ouergesedt duer Peeter Coeck van Nelsch schildere/
En is geuisteert en geaprobeert by mijn heere Ioannes Boeswini
van Goshat/Prochiaen van sint Jacobs Chantwerpen.
Met Privilegie der U. Maesteyt/
oudteekent P. de Lens.